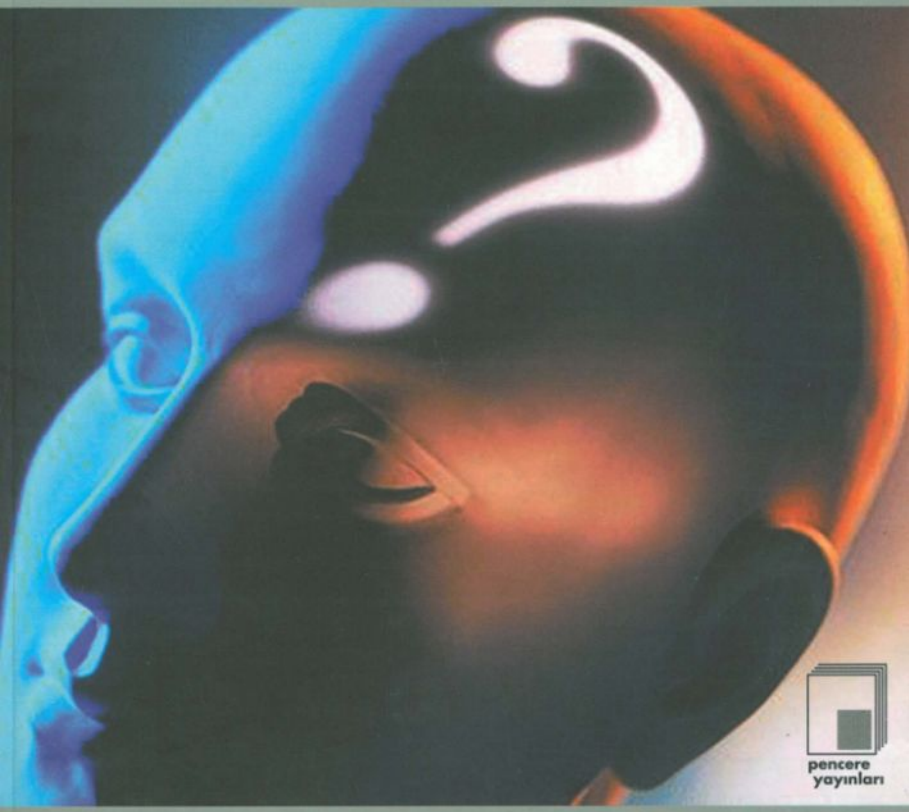
André Maurois

DÜŞÜNCELERİ OKUYAN MAKİNE

Çeviren: Ender Bedisel

pencere yayınları

André Maurois
Düşünceleri Okuyan Makine

Bu kitabın Yayın hakları
Pencere Yayınlarına aittir
Gallimard yayınevinin La Machine a Lıre Les Prenses
adıyla 1937 baskısından çevrilmiştir
Birinci Baskı: Mayıs 2011
Kapak: Hüseyin Yoldaş
Baskı ve cilt: Barış Matbaası
Davutpaşa Cad. Güven San. Sitesi C Blok No: 291
Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 674 85 28

Yayın Yönetmeni: Muzaffer Erdoğdu

ISBN 978-605-4049-42-4

PENCERE YAYINLARI: 266
pencereyayinlari@hotmail.com

Osmanağa Mah. Pavlonya Sok. Nuhoğlu İşhanı No. 10/6
Kadıköy / İSTANBUL TEL: (0216) 414 64 41

André Maurois

Düşünceleri Okuyan Makine

Çeviren: Ender Bedisel

İÇİNDEKİLER

Yolculuğa Davet	7
Westmarth Üniversitesi	14
302, Lincholn Caddesi	19
Düşünceleriniz İçin Bir Peni	26
Sakıncalı Emanet	35
Suzanne	41
Etkiler ve Tepkiler	50
Muriel Wilton	56
Suzanne Karşı Saldırıda	60
Mucide Sitemler	67
Başkanlığın Devir Teslimi	72
Sahte ve Gerçek Yüzler	80
İki Olay	86
The Psychoraph Company Inc	90
Makxime Heurteloup	99
Sürprizler	106
Psikogramlar	112
Felsefeci Yanılmaz	120
Henriette Lemonnier	126
Sonuç	133

YOLCULUĞA DAVET

Fransız edebiyatı hocasıydım; içi boş eleştirilerle karşılaşan Balzac tezim, meslektaşlarım tarafından saygınlıkla kabul edilmesine rağmen, hiç kurgu yapıtı yazmamıştım. İtiraf ederim ki gençliğimde, yeniyetmelerin pek çoğu gibi kaygılı ve hayalperest olduğumdan bir yığın öykü konusu geçmişti kafamdan. Böyle bir denemede başarısızlığa uğrarsam, üniversite kariyerim tehlikeli biçimde saygınlığını yitirecekti. Direndim; zararlı çıkmadım. Bugün başladığım öykü bu türdeki ilk denememdir.

Üstelik, ona kurgu yapıtı demek doğru olmaz; en küçük ayrıntılarına kadar kelimesi kelimesine gerçektir. Sanatçı itkisinden çok, tarihçi yükümlülüğüyle yazıyorum. Birkaç yıl boyunca, psikograf[1] adıyla ünlenen bu düşünceleri okuyan makinanın icadına istemeden tanık olduğumdan, böylesi bir öyküye ilişkin anılarımı yazmanın ilginç olacağını düşündüm. Bazı ayrıntıların özel yaşama girmesi, Suzanne'la ben hayatta kaldığımız sürece bu öyküyü yayımlamayı bana yasaklıyor. Ancak ikimiz de yaşamdan çekilir çekilmez, dostlarımız ya da çocuklarımızın hemen bir yayıncı aramalarına izin veriyorum.

1. Ruhun kendini tanımlaması. Düşünceleri Okuyan Makine'ye yazar tarafından yakıştırılan ve eşanlamlı olarak kullanılan bir kavram. Biz de metne sadık kalmak için olduğu gibi kullanmayı yeğledik.

Serüvenin başlangıcı bizi Caen'da bulur. İlkin, karımla birlikte bu işi kabul ederken niçin hoşnut kaldığımızı açıklamak isterim. Suzanne'ın ailesi Rouen'lıydı; Rouen Adliyesi'nde yargıç olan babası Mösyö Cauvin-Lequeux, emekliliğinden sonra bu kenti terketmemişti. Orada pek çok dostu vardı. Kızlarından ikisi orada evlenmişti. Marie-Claude bölgenin sanayicilerinden Maxime Heurteloup ile evliydi; Henriette'se müşterisiz bir avukat olan Jérôme Lemonnier ile. Madem ki karımın kız kardeşlerini anlatıyorum, Suzanne'ın uluorta bir insan olan Marie-Claude'u bütün yüreğiyle sevdiğini ve tam tersine Henriette'le hiç de iyi anlaşamadığını hemen belirteyim. Oysa ben, ruhunu ve güzelliğini takdir ederdim. Kocalarına gelince, ikisinden de hoşlanmamıştım. Rouen'da, meslektaşları "pamukçular" arasında çok saygı gören, dürüst adam Maxime, bana kaba ve kibirli gibi gelirdi. Çekici, tembel ve yüzsüz olan Jérôme karısının ailesini sömürmekten başka şey düşünmez, Henriette'i mutsuz kılardı.

Fontenelle Sokağı diye adlandırılan Valiliğin bulunduğu sokakta, kayınpederim dört katlı bir ev edinmişti. İkinci katta kendisi oturuyordu, üçüncü katı Lemonnier çiftine bırakmıştı. Diğer iki katı da kiraya vermişti. Bu ayrıntıları vermek zorunda olduğuma inanıyorum, çünkü soysopunun merkezi olan "Fontenelle Sokağı" karımın yaşamında çok büyük ve uğursuz bir rol oynuyordu. Suzanne, bir gün kendinin olacağı bu mülke kıskançca özen gösteriyor, babasının tümüyle ona devretmesinin yollarını araştırıyordu. "Fontenelle Sokağı'nın" zevkleri, önyargıları ve düşüncelerine gelince, bunlar karıma göre, zamanımızın en büyük dehalarının duygu ve düşüncelerinden daha önemliydi.

"Fontenelle Sokağı'yla" benim aramda üç tane uyuşmazlık söz konusuydu. Bunlardan biri, çok küçük olan çocuklarımızın eğitimiydi. Onları "sağlıklı yetiştirmek" yerine aşırı çalıştırmamdan dolayı kayınvalidem sitem ediyor-

du. Oysa bu aşırı çalıştırma, lise çağından önce, en azından okuma yazma öğrenmelerinden ibaretti. Bir başkası, Suzanne'ın yaşam biçimiyle ilgiliydi. Onun "parlak ve büyük yetenekleri olan" bir kadın olmasına rağmen, "zorla içeri kapattığım" söyleniyordu. Fontenelle Sokağı'nın uzağında olur olmaz, alçakgönüllü, el etek çekmiş, ama çok hoş yaşamımızdan, Suzanne'ın aslında hiçbir şikâyeti yoktu. Kuşkusuz en ciddi olanı üçüncü uyuşmazlık konusuydu. Kayınpederimle benim siyasal görüşlerim arasında onulmaz bir karşıtlık vardı.

Bununla birlikte, aynı toplumsal sınıfa, orta burjuvaziye aittik. Ancak 1789'dan beri, Fransa'nın da Gibelin'leri[2] ve Guelfe'leri[3] vardı. Suzanne'ın ailesi her zaman muhafazakâr görünmüş, ard arda bonapartçı, orleanist[4] olmuş, cumhuriyete katılan kralcı milletvekillerini desteklemiş, Méline'i[5] tutmuşlardı. Benim aileme gelince, Temmuz Monarşisi'nde muhalefete geçmiş, İmparatorluk döneminde cumhuriyetçi, ardından gambetist[6], sonra radikal, hatta amcalarımdan birinin etkisinde kalarak sosyalist olmuşlardı. Evlendiğimiz zamanda, Fransızlar savaş nedeniyle birkaç yıllığına uzlaşmış görünüyorlardı. Öyle ki karşılıklı eğilimlerimiz bile yatışmış kinlerin zafer

2. İtalya'da, Guelfe'lerin muhalifi olan Alman imparatorlarının yandaşlarına verilen ad.

3. Papa yanlısı olan ve İtalya'nın bağımsızlığını savunan yandaşlara verilen ad. Gibelin'lere karşı, 12. yüzyıldan Fransız istilasına (1494) kadar kanlı çarpışmalar yapmışlardır. Ayrıca Gibelin ve Guelfe sözcükleri birbirinin amansız düşmanı olan kişiler için mecazi anlamda kullanılır.

4. Orlean hanedanını destekleyenler için kullanılır. Orleanistler bu hanedandan bir prensin Fransa tahtına oturmasını savundular.

5. Fransız siyaset adamı (1838-1925). Jules Méline ilerici cumhuriyet partisinin liderlerindendi. Tarımda ve ekonomide himayeci politikaları destekledi.

6. Léon Gambetta yanlısı. Fransız avukat ve siyaset adamı olan Gambetta (1838-1882) Cumhuriyetçi Partinin ileri gelenlerindendi. Uzlaşmacı ve uysal bir cumhuriyet rejiminden yanaydı.

kazanmasında hiç zorluk çıkarmamıştı. O dönemde subaydım ve üniformam ne Stendhal'i, ne de Paul-Louis Courier'yi[7] kuşkusuz okumamış olan Mösyö Cauvin-Lequeux'ye doğru düşünceli bir ruhun güvence ve simgesi gibi görünmüştü. Barışla beraber, eski kinler, atalarımızdan gelen güvensizlikler yeniden hortladılar. 1924 Seçimlerinden hemen sonra, baldızım Henriette dışında Fontenelle Sokağı beni aforoz etti. Aile içi akşam yemekleri benim için çekilmez hale geldi. Her hafta, suskunlukla suratımın ekşiliği arasında seçim yapmak zorunda kalıyor, oradan çıkınca suskunluğum ya da hoşgörüsüzlüğümden dolayı bana sitem eden karımdan laf işitmek zorunda kalıyordum.

Doçentlik sınavını kazanmamın ertesi günü, Rouen Lisesi'nde bir kadro elde ederken niçin bu denli övündüğüm şimdi daha iyi anlaşılacaktır. Doktoramı yapıp fakülte kürsüsünü talep etmekte çabuk davrandım. Kendimi tayin ettirebildiğim Caen, bizim için ideal bir mekândı. Güzel, sakin, gösterişsiz bir kent. Üniversitesi eski ve ünlü; iklim sağlığa elverişli. Özellikle karım ve çocuklarım orada hep benim yanımdaydı. Suzanne kendini Rouen'ın yeterince yakınında hissediyordu. Ne zaman ihtiyaç duysa oraya gidebiliyor, Fontenelle Sokağı'nın atmosferine yeniden dalıyordu. Orası onun için oksijen çadırı gibiydi. En birleşik, hatta en sevecen aile birliğini oluşturduğumuzu belirtmek zorundayım. Karımı tek başına babasını görmeye bıraktığımdan beri aramızdaki bütün anlaşmazlık konuları ortadan kalkmıştı. İki çocuğumuz da oldukça sağlıklı, öğrencilerim uysal, meslektaşlarım sempatiktiler. Nihayet önlenemez hafif fırtınalara rağmen, bana öyle geliyor ki evlilik yaşamında bütün insanların olabildiği kadar mutluyduk.

1925 yılı Nisanından bir gündü. Malherbe üzerine bir

7. Fransız gazeteci ve politika yazarı (1772-1825). Politik yergi yazılarıyla tanınmıştır.

konferans hazırlıyordum. Karım birden çalışma odama girdi, yaşlı bir Amerikalının beni görmek istediğini söyledi.

- Yaşlı bir Amerikalı mı? Adı nedir?

- Spencer... Başkan Spencer... İşte kartviziti.

Okudum: "Mösyö Théodore B.Spencer, Westmouth Üniversitesi Başkanı".Suzanne'a:

- Onu tanımıyorum, dedim, ama Westmouth ABD'nin en saygın kurumlarından biridir, onun başkanı önemli bir kişiliktir. Hemen kabul edeceğim onu.

Karım yaklaşık altmış yaşlarında bir adamı içeri aldı. Sakaltıraşı olmuş bir yüz, çok tatlı gözler, bakalit çerçeveli gözlük. İlk bakışta insanda hoş bir iyilik izlenimi bırakan anlatım. Aşırı bir yavaşlıkla ve bütünüyle kilise dokunaklılığıyla Fransızca konuşarak, başkanı olduğu Üniversitenin bundan böyle her yıl Fransa'dan bir profesörü getirtmek istediğini ve yazarlarımızdan birini öğrencilere açıklayıp yorumlamasını dilediğini bildirdi.

- Bu kürsü için, dedi, oldukça yüklü bir vakıf geliri kabul ettik. Bölgenin en varsıl sanayicisi Alsace'lı bir göçmen, her yola başvurarak ABD'de Fransızca eğitimini desteklemek istiyor. Roman dilleri kürsü başkanımız, Profesör Macpherson, deneyime başlamak için, genç insanlarımızın seve seve içlerine işleyecekleri yazar olarak Balzac'ı düşündü. Sizin çalışmalarınız, teziniz bu iş için biçilmiş kaftan olduğunuza işaret ediyor. Biraz İngilizce bildiğinizi işittik. Böylece bizim yanımızda yaşamınız bir hayli hoş geçecek... Fransa'ya gelmemi bahane ederek işi size önermek için bir sıçrayışta Caen'a geldim...

- Ama benim için zor olur, diyerek söze başladım...

Sözümü kesmek için elini kaldırdı ve konuşmasını sürdürdü:

- İzin verin de anlaşmanın "kirli" yanından söz edeyim size. Ücret bir üniversite dönemi için üç bin dolar olacak, yani süre yaklaşık dört ay... yol gideriniz, eşinizin masrafı

ödenecek... zira Madam Dumoulin'in size eşlik etmesi için çok özel bir bedel öngördük... Üniversite çok önemsiz bir kira karşılığı möbleli küçük bir konut kiralayacak sizin için... Haftada iki kez ders vereceksiniz, bunun dışında en başarılı öğrenciler için bir "seminer" düzenleyeceksiniz. İşte Profesör Dumoulin, size iletmekle yükümlü olduğum mesaj... Görevim tamamlandı... Kabul etmenizi candan ve dostlukla salık veririm.. Evet... Pişman olmayacaksınız.

Şaşkın, kararsız, Westmouth'un büyük ününü ve Macpherson'un değerli kişiliğini (gerçekten de Güney Auvergne dilbilimsel haritasının yazarıydı) tanıdığımı, bu davetten dolayı bir hayli duygulandığımı, ne var ki bir yandan bakanlığın ve Fakültenin onay verip vermeyeceğini, diğer yandan eşimin akrabalarından ve çocuklarından bu denli uzun süre uzak kalmaya razı olup olmayacağını bilmediğimi söyledim. Gülümseyerek:

- Biliyorum, dedi, biliyorum... Fransız çiftler sonu gelmez tartışmalardan hoşlanırlar; bütün sülale, en uzak akrabalara kadar bir projenin övünçlü yanlarını ölçüp biçer... Çoğu kez gözlemlemişimdir bunu... Misis Spencer'le benim Fransa'dan hoşlandığımızı söylemem lazım; bütün tatillerimizi Fransa'nın küçük taşra kentlerinde geçiririz... Caudebec'de, Brantôme'da, Vézelay'de... Evet... Oh! Ülkenizi bir hayli inceledik... Belki sizden daha iyi tanıyoruz... Evet, evet... Westmouth'a gelmeyi kabul ederseniz, Misis Spencer, Madam Dumoulin'le bizzat ilgilenecek... Birkaç gün düşünmeye ihtiyacınız olduğunu çok iyi anlıyorum, ama pek gecikmeden cevap vermenizi rica ederim, yerinize başka birini bulmam gerekecek... Bakanlığınızın onayına gelince, hiç zorlanmadan onu elde edeceğinizi biliyorum, zira sizi görmeden önce, şeye danıştım... Ne diyorsunuz ona?.. Yüksek Öğrenim müdürü... Evet... ve onaylıyor... Well, good bye, Mösyö Dumoulin.

Bu ziyaretin ardından, geceyi, Başkan Spencer'in önerisi-

ni Suzanne'la tartışarak geçirdik. Çocuklardan ayrılmak üzücüydü; birlikte götürmekse hem zor, hem maddi yönden yıkıcıydı. Suzanne onları Fontenelle Sokağı'na, akrabalarının yanına bırakmayı önerdi. Bu bakımdan iki sakınca görüyordum: Hısım akrabalarımı çok kıskanan annem, bu olayı kınamaktan geri kalmayacak, üstelik kayınvalidem bana göre tehlikeli sayılan görüşlerini çocukların eğitimine uygulamak için çok güzel bir fırsat yakalayacaktı. Karım önerilen ücretten etkilenmiş gibiydi; harcamalarımızın Amerika'da kuşkusuz daha yüksek olacağı konusunda onun dikkatini çektim, kaldı ki Caen'daki konutumuzu olduğu gibi korumak zorundaydık, çünkü kitaplarım ve belgelerim orada kalacaktı. Nihayet yolculuğun çekiciliği, Amerikalı öğrencilere gerçek Balzac'ı tanıtmaktan alacağım zevk, özellikle başkanın kişiliğinin ikimizin de hoşuna giden ciddi ve dürüst havası, öneriyi kabul etmemize neden oldular. Mösyö Spencer'e onun dilediği gibi eylül sonunda Amerika'ya geleceğimizi yazdım.

Bu kararı Suzanne akrabalarını görmeden önce, hemen gecikmeden vermemden dolayı kendimi kutladım. Zira Fontenelle Sokağı, kolektif bir güçle projemize karşı çıkmak için seferber olmuştu. Çok güçlü olan bu karşı çıkış, sokağın sakinleri soruna bütünüyle yabancı olduğundan dayanılmaz hal alıyordu. Mösyö Cauvin-Lequeux'nün hiç Amerikalı görmediğini ve ABD'yi dolduran yüz otuz milyon insandan şiddetle nefret ettiğini iyi bilirdim. Gangsterlerin adam kaçırdığı, kaçak içki satıcılarının fink attığı, barbarca bir adalet tarafından elektrik sandalyesine götürülen masum kadınların bulunduğu bir ülkeye kızını sürüklememden dolayı sitem etti. Bütünüyle romantik bu betimleme Suzanne'ı öyle ürküttü ki, çocukları benim uğursuz etkimden ve annemin rakip sevgisinden koparacağını görünce iki katı mutlu olan kayınvalidem benim tarafımı tutmasaydı, belki de cayacaktı. Fontenelle Sokağı cephesi böylece çökünce, karım pek direnemedi ve belirlenen tarihte France Transatlantiğiyle yola çıktık.

WESTMOUTH ÜNİVERSİTESİ

Westmouth bizi kendine hayran bıraktı. Kayınpederimin Amerika hakkındaki önyargılarını hiç paylaşmasam da Şikago ve New-York'un klasik betimlemelerini bildiğimden, gökdelenlerle kirpileşmiş, ırkların tutarsız ve gözalıcı karışımıyla birlikte uğuldayıp duran bir araba gürültüsüyle karşılaşacağımı bekliyordum. Gerçekten de büyük kentleri hızla geçerken, karşıma çıkan görünüm böyleydi. Gelgelelim, Westmouth'ta tam tersine 18. yüzyıldan kalma küçük bir İngiliz kenti bulunca, son derece şaşırıp çok sevindik. O zamanlar yabanıl olan bir yerde, Kızılderilileri bir araya getirmek ve Hıristiyanlaştırmak için 1750'ye doğru kurulan üniversite o zamandan kalma sevimli yapılarını korumuştu. Yapılardan en ilginci, ağaçtan bir kır evi olan kurucunun konutuydu ve *kampusun* merkezini oluşturuyordu.

Hemen hemen tümüyle bir ırmağın kavisiyle çevrelenen bu *kampus* uçsuz bucaksız bir çayırdı. Çayırın üzerinde binalarımız sıralanmıştı. Bunların en eskileri başkan ve dekanın çalışma odası olarak kullanılıyordu. Onların çevresinde "üniversite gotiği" üslubunda inşa edilmiş kolej binaları vardı. Bu gotik üslubu, Birleşik Devletler'de akademik mimarların kafasını kurcalayıp durur gibi görünüyor. Manastırların bir kısmı öğrenci odalarıyla, bir kısmı konferans salonlarıyla kuşatılmıştı. Salonlardan her biri bağış yapanın

adını taşıyordu. Nitekim, ders vereceğim anfiteatr, Westmouth'a John Higgins tarafından bağışlanan 65 numaralı salon olduğundan *Higgins 65* adını almıştı. Higgins tarım makinaları kralıydı; Caen ovasında, canlı renklerle süslenmiş ekin biçme makinalarıyla biçerdöverleri sık sık gördüğüm halde günün birinde onların yapımcısını tanıyacağım aklımdan bile geçmemişti.

Hemen belirteyim ki Amerikan üniversitelerinin bu gücü, yani eski mezun öğrenciler, bana çarpıcı gelen özelliklerinden biri. Benzerlerinin en iyileri gibi Westmouth Üniversitesi de Devlet'ten hiçbir yardım beklemeyen özel bir kuruluş. Kabul ettiği bağışlar ve muazzam malvarlığının gelirleriyle yaşıyor. Bir mütevelli (ya da yöneticiler) kurulu mali durumu denetliyor, başkanı atıyor ve başkanla birlikte önemli kararları alıyor. Şu halde, eski öğrencilerin eli açıklığını övmek gibi olmasın ama, üniversitenin saygınlığını korumak ya da profesörlerin aylığını artırmak konusunda bu yardımın zorunluluğunu başkan onlara açıklar açıklamaz, hiç güçlük çıkarmadan yüz, iki yüz, üç yüz bin dolar verebiliyorlar. Parayla sağlanan böyle bir güce imrenmemek mümkün değil. Bir otomobil yapımcısının isteği üzerine, Fransa'da Sorbonne'un öğretim programlarını değiştirmek zorunda kalacağı aklınızın köşesinden geçer mi? Westmouth'ta ihtiyar Scripps profesörlere rağmen bir ticaret okulu kurulmasını dayattığı zaman, gerçekten böyle bir şeye tanık oldum. İtiraf etmek zorundayım ki bizzat işgal etmekte olduğum kürsü, kimyasal ürünler fabrikatörü Morgenstein tarafından bu şekilde kurulmuştu.

Diğer kolejlerde olduğu gibi Westmouth'ta eski mezunların gücünün bir başka sonucu, Fransızca hocası bakışımla yadırgadığım bir şey; spor etkinliklerine verilen önemdi. Kışın futbol, yazın beyzbol üniversite yaşamının iki parçasıydı. Her cumartesi rakip takımlarla oynanan maçlar, küçük kentte elli-altmış bin seyirciyi kendine çekiyordu. Bu

maçlarda hazır bulunmak için epeyi uzaktan gelen eski öğrenciler, yenilgi üstüne yenilgi gelince doğal olarak içerliyorlardı. John Higgins'in ciddi biçimde Başkan Spencer'e çıkıştığını kendi kulaklarımla işitmiştim: *"Mister President, we want less scholarship and more victories..."*[1] Daha az bilgi ve daha çok zaferler... Bazan öyle görünüyordu ki Westmouth programının konularından biri buydu ve herhangi bir antrenör, ekip çalıştırıcısı, bir felsefe hocasından ya da bizzat benden daha iyi ücret alıyordu.

302 Lincoln Caddesi'nde bize ayrılan konuta ilişkin birkaç söz söylemem gerekiyor. Evimiz öteki profesörlerin konutlarıyla birlikte ağaçların arasına gizlenmiş, sakin yollarla eşit dörtgenlere bölünmüş, çiçekli bir semt oluşturuyordu; yollar, kuşların şarkıları, ağaçlara tırmanan sincapların sıçramalarıyla capcanlıydı. Daha sonra, Westmouth sokaklarında, Rouen'dakinden daha az araç görüldüğünü söylediğim zaman, Mösyö Cauvin-Lequeux bana inanmak istemedi. Oysa bu doğruydu. Araç kullanmak öğrencilere yasaktı ve maç ya da balo günleri dışında çok az yabancı üniversitemizi ziyaret ediyordu.

Bütün meslektaşlarım gibi, Suzanne'la benim de küçük bir bahçemiz vardı; bahçenin etrafında hiçbir çit bulunmuyordu ve "blok" biçimindeki on iki konutun çevresinde boydan boya bir çimenlik uzanıyordu. Kayınpederim gangsterler ve çocuk hırsızlarından söz ederek bizi korkutmuştu. Westmouth'taki güvenli ortamdan söz edeyim biraz. Birkaç günlüğüne geziye gideceklerini söyleyen kent sakinleri, evlerinin kapısını açık bırakıyorlardı. Bunun nedeni, tam güvenilirliğine inanılan postacının içeri girip mektupları masanın üzerine bırakması içindi.

Üç-dört binden oluşan bu canların, hocaların, öğrencilerin, hizmetkârların küçük dünyasında başkan ve Misis

1. "Sayın Başkan, geniş bilgi yerine daha çok zaferler istiyoruz."

Spencer hüküm sürüyordu. "Hüküm sürüyordu" sözcüğünü özellikle kullanıyorum, zira başkanın otoritesi bir Fransız rektörününkine uzaktan yakından hiç benzemiyordu.

Hiçbir Kongre üyesinin, hiçbir devlet yöneticisinin, hiçbir federal görevlinin Başkan Spencer'e karışmaya hakkı yoktu. Mütevelli Kurulu tarafından seçilmiş, ağır bir suç dışında işten el çektirilemeyen bu kişi salt vicdanıyla hareket ediyordu. Yetkisi neredeyse mutlaktı. Misis Spencer'e gelince, yüksek bir görevlinin eşi olmaktan çok, uzaktaki bir müstemleke valisinin eşini ya da daha doğrusu küçük bir prensliğin kadın hükümdarını andırıyordu. Öğrenciler ve "Fakültenin evli çiftleri" üzerinde yumuşak, sağduyulu, ama acımasız bir analık otoritesi uyguluyordu. Varışımızdan hemen sonra, Suzanne'a görevlerini açıklamaya girişti:

- *Well, well,* Misis Dumoulin birkaç zorlu gün geçireceksiniz... Yarın, evinizde iki yüz kartvizit bulacaksınız; bunlar, Fakülte'nin kartvizitleri... Tabii onları yerlerine ulaştırmakla işe başlayacaksınız, fakat çok acele etmeyin; bütün bir hafta sizin... İlk ziyaretiniz biraz alıngan olan Dekanın karısı Misis Philipps'e olacak... Sonra, Misis Macpherson'a gideceksiniz; kocası, sizin de bağlı olduğunuz Roman dilleri bölümü başkanıdır... Profesör Macpherson, başkan ve bizzat ben, Mösyö Dumoulin'in ilk dersine katılacağız... Siz de o derse geleceksiniz... Sonra, hocayı öğrencileriyle baş başa bırakacağız... Öğrencilere gelince Misis Dumoulin, haftanın bir günü kocanızın öğrencilerine çay vermek zorunda olduğunuz size söylenmiştir sanırım... Çarşamba, en az dolu olan gündür... Böylece sizinle Fransızca konuşmak fırsatını bulacaklar... Ah! Dikkat edin Misis Dumoulin, öğrenciler sıcak içecekler yerine dondurmayı tercih ederler... Evet, hatta kışın bile... Sizi dondurmacıyla tanıştıracağım... Bir de iki kasap var Misis Dumoulin; eti Hoffman'dan alacaksınız..

Misis Spencer'in bu monologu uzun süre devam etti. İlk

günkü katı davranışı Suzanne'ı biraz ürkütmüştü; ama onu daha çok tanıdıkça, kendisini takdir etmeye başladık. Duygu dolu, çok iyi bir kadındı; teşrifatın sığ kayalıkları ve bu küçük kentin huzurlu yüzeyinde gizlenen alınganlığın karşısında ikimize de keskin zekâlı tatlılığıyla kılavuzluk etti. Misis Spencer otoriterdi, çünkü kendini saydırması ve prensliğinde huzuru sağlamasının tek yolu buydu. Hayranlık duyulacak bir örgütleyiciydi; üniversiteden ayrılan ya da yeni bir döneme geçen bin öğrenciyi Lakeview'daki güzel konutunda ağırlamayı beceriyordu; Westmouth gazetesi Argonaute'un yazarları ya da futbolun as oyuncuları olan bu genç insanların en seçkinlerini minnetle karşılıyor, her birine birkaç hoş söz söylüyordu. Böylesi önemli günlerde, Fakülte'nin bütün kadınlarını yararlı biçimde kullanırdı.

- Günaydın, Misis Dumoulin, diyordu... Hiç olmadığınız kadar genç görünüyorsunuz... Westmouth'un havası size yarıyor... İşittiğime göre kocanızın son dersi pek parlak geçmiş... *Well, well, well, well...* O zaman şimdi bu çocukları besleyin... Misis Philipps size ne yapacağınızı gösterecek. Sanırım, pastaları hazırlamakla yükümlüsünüz. Haydi, haydi... Günaydın Misis Hickey... Profesörün araştırmaları nasıl gidiyor? *Well, well, well, well...* Sanırım siz çay servisiyle yükümlüsünüz... Misis Griggs'le beraber... Haydi, haydi... Günaydın, Misis Waldmann... Bu sabah büyükanne olduğunuzu duydum... *Well, well, well, well...* Çok genç bir büyükanne... Sanırım, siz sandviç masasına bakacaksınız... Haydi, haydi...

Bu sözcükleri aktarırken, Misis Spencer'in gönül okşayıcı yüzü, Lakeview'ın güzel bahçeleri, profesörlerle eşlerinin bitmez tükenmez defilesi, çiçekli bir entari içinde taptaze görünen Suzanne, öğrencilerin genç yüzleri, gözlerimin önüne geliyor. Avrupa'mızın zorlu bugününe karşılık daha mutlu ve öylesine yeni, güven veren bu ülkede geçen günleri kaçınılmaz olaylara rağmen heyecanlanmadan anımsayamıyorum.

302, LİNCOLN CADDESİ

Misis Spencer'in bizim için seçtiği konut, neredeyse bütün Westmouth'takiler gibi ağaçtan yapılmış küçük bir kır eviydi; istihkâm erlerinin geniş bir kulübesini andırıyordu. Bu "doğada yaşam" yanı görmezden gelinirse, öyle sanırım, Amerika'yı anlamak olanaksızdır. Büyük kentlerden ayrılır ayrılmaz bu yaşam biçimiyle burun buruna gelirsiniz. Kırsallığın, ormanın ve tuzak avcısının özgür yaşam özlemini pek çok genç Amerikalıda gözlemlemişimdir. Westmouth'taki öğrencilerimizin hemen hemen hepsi bir orman kulübüne üyeydiler ve komşu ormanlardaki ağaçtan kulübelere gidiyorlardı. Yalnız kalma ihtiyacı duyan bir genç orada iki ya da üç gün geçirmeye gider, kendi yiyeceğini pişirir, yıldızların altında özgürce düşüncelere dalardı.

Kadın aşçıyla ya da oda hizmetçisiyle sonu gelmez konuşmalardan hoşlanan Suzanne, sürekli hizmetkârları olmamasından yakınıyordu. Bense, kendi hesabıma, renkli yaşantımızından genellikle memnundum. Güzel bir Zenci kadın, Rosita, yemeklerimizi yapmaya geliyordu. Ceketsiz, şapkasız, yakası açık Shelley türü gömlekli genç bir adam, içimizden biri telefonla taksi çağırdığında, birkaç dakika içinde kapımızın önünde biterdi. Herkesin bahçesine bakan bir bahçıvan, Mister Bamann, komşularımızınki gibi ağaçlı

yollarımızı tırmıkla düzeltirdi. Sevimli ve filozof, ihtiyar bir Hollandalı her sabah kaloriferimizi yakmaya gelirdi.

- Hocam, derdi bana, İngilizcenin müzikal bir dil olduğu kanısında mısınız?

- Onu kullananlara bağlıdır, diye cevap verirdim. Büyük bir İngiliz sanatçısı Shakespeare'i okursa, bu hayran olunacak bir şeydir; ama sizin ya da benim konuştuğumuz İngilizce...

Hollandalı buzdolabını kontrol ederken sözümü keserdi:

- Hayır hocam, İngilizce müzikal bir dil değil; Hollandaca müzikal dil.

Sağ yanımızda, kürsü başkanım, Profesör Macpherson oturuyordu. Tatlı, saygıdeğer, fanatik bir adamdı. Eski Fransızcayı ve Provence dilini öğretmekten ibaret olan mesleğinden başka dünyada hiçbir şeyi gözü görmezdi. İskoçyalı koyu Protestanların soyundan gelen tuhaf ve oldukça soylu biriydi. Şikago ve Kansas City'den gelen birkaç yeniyetmeyle birlikte 11. yüzyıldan kalma anlaşılmaz bir yiğitlik destanını yorumlayıp karşılaştırmaya, Albéric de Besançon ya da Gautier de Lisle'e övgüler düzmeye ve Fransa'nın dilbilimsel haritasını inceleyip yayımlamaya adamıştı yaşamını. Ne var ki Westmouth bunu olağan görüyor ve Fransa'ya kulakları iyi işiten birkaç yardımcı göndererek bütün taşra kentlerimizde kullanılan sözcüklerin deformasyonunu belirliyordu.

Profesör Macpherson, Suzanne'ın Rouenlı olduğunu öğrenince, karımın hafif Norman lehçesine aşırı ilgi duydu, Normandiya'da şöyle böyle "cat" diye telaffuz edilen kedi sözcüğünün köylü ağzıyla Rouen'da, Havre'da, Caen'da, Dieppe'te, bazı semtlerde ve bazı toplumsal sınıflarda nasıl söylendiğini bilmek istedi. Zavallı Suzanne'ın bu konu üzerindeki düşüncelerinin bir hayli karışık olduğunu anlayınca onu küçümsedi. Misis Macpherson'a gelince, ilk akşam hemen gelerek ay ışığında "iyi komşuluk" ilişkileri

kurmak istediğini söyledi. Bu "iyi komşuluk" sözcüğüne yüksek nitelikli ve dopdolu bir anlam vermek istediğini hemen anlamıştık. Oysa "iyi komşuluk" Fransa'da artık sadece popüler semtlerde geçerliydi.

Sol yanımızda, Fizikçi Hickey'in evi vardı. Üniversitenin saygın kişilerinden biriydi; atom araştırmalarından dolayı otuz sekiz yaşında Nobel Ödülü almıştı. Hickey Amerikalı değil, İngilizdi; Thomson ve Rutherford'un öğrencisiydi. Westmouth Fakültesi, hem kurduğu futbol takımı, hem de laboratuvarlarıyla onunla kıvanç duyduğundan, araştırmaları için sınırsız krediler vererek bu üstün zekâlı adama bağlanmıştı. Bir de Misis Hickey vardı; oldukça sevimli, ufak tefek bir kadın. Ancak gelişimizin ilk on beş günü, bu çifti pek az görmüştük. İyi komşuluk ilişkileri bakımından, diğer Amerikan çiftleri gibi aynı düşünceleri paylaşmıyorlardı. Aile yaşantımızı çitler ve duvarlarla ören tam anlamıyla Fransız eğilimimizle olumlu biçimde çatışan sonsuz bir nezaket gösterisiyle bizim buradaki yaşayışımızı etkilemişlerdi. Tam Adalı (has İngiliz) olan Hickey'ler, bizimle karşılaştıkları zaman incelikle selam veriyorlar ve hiç yakınlık istemediklerini hissettiriyorlardı.

Gene de yerleşmemizin üçüncü haftasında, beklenmedik bir olay bizi birbirimize yaklaştırdı. Bunu birkaç ayrıntıyla anlatmak zorundayım, çünkü yazmaya giriştiğim öykünün ilk serüvenli bölümünü oluşturuyor.

Hickey araştırmaları için Fransızca bir bilimsel incelemeye ihtiyaç duymuştu. Bir gün, dersten çıkışımda, benden yardım istemek için yolumu kesti. Bilgisizliğime rağmen, bilimsel konulara her zaman şiddetli merak duymuşumdur. Hemen meslektaşımın emrine amade olduğumu belirttim. Mümkün olduğu kadar çabuk kendisine gelmemi rica etti. Öyle ki aynı akşam, onun evinde, bana verdiği hayli zor bir Fransızca metini, kötü İngilizceyle yüksek sesle okumaya zorlanarak mükemmel bir koltuğa kurulmuştum. Bilimsel

incelemenin konusu kozmik ışınların canlı varlıklar üzerindeki etkisiydi. Teknik terimler bakımından az çok zorlanmama rağmen işin içinden sıyrılmayı başarmıştım. Saat ona doğru çalışmamız bitince, Hickey iki bardak, bir şişe soda ve viski getirmeye gitti.

- Ne yapıyorsunuz? İçki yasağı yok mu? dedim. Başımı derde sokacaksınız... Daha bu sabah, Başkan Spencer bu yasağa sıkı sıkıya uymamı tembihledi... O da bunun saçma olduğunu düşünüyor ama... Westmouth Fakültesi'nin adı çıkmaması gerektiğini söyledi bana...

Hickey gülerek:

- Bunlar büyük sözler, dedi. Ama ben Amerikalı değilim, üstelik içki satışını yasaklamakla yükümlü şeriften satın alıyorum viskimi... Bu durum üstümdeki bütün kuşkuları yok ediyor... Sizin yasak içkinizi de kendi üstüme alıyorum... Huzur içinde için... Umud ederim, bu çalışma pek canınızı sıkmamıştır.

- Tam tersine... Yalnız biyolojiye ilgi duyduğunuzu bilmiyordum... Sizi salt fizikçi sanıyordum.

- Hakkınız var, dedi. Kişisel araştırmalarım salt fizik üzerinedir...

- Peki size sorabilir miyim?..

- Araştırmanın konusu mu?.. Oh! Bir hayli teknik... Bunu nasıl açıklamalı size... Ortaçağ'daki simyacıların dönüşümler dedikleri şeyleri araştırıyorum... Yani bazı cisimlerin başka cisimlere dönüşmesi... Bir örnek verelim... Yöntemsel bir bombalamayla gümüş atomlarını pek yakında kadmiyum atomlarına dönüştüreceğim konusunda umutsuz sayılmam.

- Bu da kanıtlayacak ki...

- Çok basit olarak bunun mümkün olduğunu kanıtlayacak...

- Simyacılar gibi insanların da günün birinde altın, gümüş ve cıva yapabileceğine inanıyor musunuz?

Elinde bardağı tam karşıma oturarak:

- Hiç kuşkunuz olmasın, dedi. Bütün basit cisimlerin sentezleri bir gün gerçekleştirilebilir... Bu, bana mümkün görünüyor... Hatta bir tek maddenin bile çeşitli şekillere dönüştürülmesi mümkün olacak.

- Yalnız bildiğim kadarıyla sentez yoluyla üretilen cisimler, doğal cisimlerden daha pahalıya geliyormuş. Peki bu işin yararı nerede?

- Önce bilimsel bir yararı var... Sonra her zaman bu denli pahalı olmayacak. Renklendirici cisimlerde şimdiden bu gerçekleşti.. Kimyagerler çiçeklerin çıkardığı kokulardan daha hesaplı parfümler üretiyorlar.

- Ya canlı varlıklar? Materyalist misiniz? Doktor Faust gibi laboratuvarınızda boynuzlu küçük adamlar yaratacağınızı düşünüyor musunuz?

- Azizim Dumoulin, dedi, her bilim adamının materyalist olması gerektiği, bugün çok safça bir düşünce gibi görünüyor. Kesin olan bir şey var ki bir fizikçi, doğal olayların yasaları olduğuna ister istemez inanmak zorundadır. Aksi halde, ne bilimden, ne de bilim adamlarından söz edilebilir. Ancak bilim adamı bu yasaların istatistik yasalarından başka şey olmadığını görmektedir. Bunlar sigorta şirketlerinin bireyler üzerine yaptıkları istatistiklere benzer. Sözgelimi bir milyon erkekten yaklaşık yüz ellisinin intihar edeceği sigorta şirketi tarafından istatistikle saptanabilir. Bu da sigortacının bilgi edinmesi bakımından geçerli bir olgudur. Gelgelelim bu bilgi, her bireye ilişkin bir şey öğretmez bize...

- Şu halde, dedim, günün birinde laboratuvarınızda canlı hücreler üreteceğinize inanmıyorsunuz?

- Hücre ve yaşam hakkında ne biliyoruz? dedi. Varsayın ki bir gözlemci, Londra kentinde, mükemmel teleskobuyla Sirius Yıldızı'nı inceliyor ve yıldız ona bizim hücrelerin boyutlarında görünüyor. Güzel... Haftanın ye-

di gününden (gözlemciye göre bu yeryüzü günleri çok kısa anlardır) birinde, hücrenin merkezinin içi boşalmış gibi daha ışıklı olduğunu gözlemliyor. Sirius gözlemcisi bundan hiçbir şey anlamıyor... Oysa biz, bu olayın nedenini kolaylıkla görüyoruz; cumartesi ve pazar günleri, kent boşalmış olduğundan daha az ışık yayıyor. Şu halde, Sirius gözlemcisi, İngiliz Pazar gününün uzun geçmişini, toplumsal yasalarımızı, aylık tatillerimizi nasıl keşfedecek? Ona ne kadar üstün zekâ derseniz deyin, Kent'in sorununu çözmekten aciz kalacak. İşte bu Sirius gözlemcisi Londra karşısında nasıl umarsız kalıyorsa, biz de canlı hücre karşısında aynı durumdayız. Başlangıçtaki hücrede bulunan canlıdan herhangi bir kalıtımsal özellikte bir insanoğlunun çıkacağı büyük olasılıktır; Beşinci Cadde'de görevli polis memurları nasıl görülebilir bir gerçekse, bu deney de biyoloji bilginine göre günün birinde görülebilir bir gerçek olacaktır... Gelgelelim aygıtlarımızın bugünkü durumuyla bu sorunları çözecek aşamaya gelmedik.

- Gene de bu akşam çevirmemi istediğiniz bilimsel inceleme, bu türden sorunlara yaklaşıyor. Bilgilerimizin şimdiki aşamasıyla onları araştırmanın ilginç olabileceğini düşünüyor musunuz?

- Balta girmemiş ormanlar gördüğüm zaman, dedi, sırf zevkim için oraya kısa bir yolculuk yapmakta kendimde bir sakınca görmem... Ama sizi pek iyi ağırladığım sayılmaz; bardağınız boşalmış... Bir viski daha?

- Tabii, isterim... Fransa'da iyi bir içkici sayılmasam da, buradaki içkisiz rejim midemi bulandırmaya başladı.

Neredeyse katıksız viskiyi bardağıma boşalttı. Nasıl olduğunu pek bilemediğim bir görüş birliği sonucunda, özellikle uygarlığımızın akıbeti bakımından gelecekteki bir hava savaşının olası etkileri üzerinde konuşmaya başladık. Sonra kuşkusuz alışık olmadığım o ağır içkinin etkisiyle

uzun bir düşe daldım. Bu sırada, karşımda oturan Hickey, az önce çevirdiğim bilimsel incelemenin sayfalarını karıştırıp gözden geçiriyordu. Saat on bire doğru bu uyuşukluktan kurtulup konutuma döndüm. Sadece bir çimenliği aşmak yetmişti. Gece soğuk, gökyüzü pırıl pırıl, yıldızla doluydu. Çok doğal, ama geçici olan kısa bir süre, ülkemden yüz bin kilometre uzakta olduğumu ve o uzaklığı hissettiğimi fark ettim. Bu ağaçlar, bu ev, bu sonbahar, hiç de bizden değildi. Suzanne uyumuyordu, gözlerinin yaşlı olduğunu gördüm.

- Beni asla yalnız bırakma artık, dedi... Caen'da benim için fark etmez, ama burada!..

- Korkuyorsun, dedim...

- Oh! Asla... Ama bir endişe duyuyorum... Çocuklar öyle uzaktaki.

- Bu sabah bir telgraf aldın...

- Biliyorum, ama telgraf çok kısa bir şey... Hem bana doğruyu mu söylüyorlar? Annem hiç kaygılandırmak istemez beni...

Sabahın üçüne kadar, durmadan çocuklardan, Fontenelle Sokağı'ndan, annemden, kendi annesinden, Cauvin-Lequeux'nün servetinden, kız kardeşlerinden konuştu. Suzanne'ın düşünceleri hep aynı çerçevede dönüp duruyor ve günde bir kez aynı şeyleri söylemekten hoşlanıyordu. Annesi, oda hizmetçisi Jeanne ya da Caen'daki meslektaşlarımın karıları erişebildiği yakınlıkta oldukları zaman, bu aile muhabbetini onlarla yapardı; onların yokluğunda aynı rolü bana yüklüyordu, bense her zaman sabır gösteremiyordum. Westmouth'un havası elektrik yüklüydü ve iki kişi tokalaştığı zaman, bazen avuçlarının arasından bir kıvılcım sıçrıyordu.

DÜŞÜNCELERİNİZ İÇİN BİR PENİ

Birkaç gün sonra, Hickey'ler bizi akşam yemeğine davet ettiler. Oraya gittiğimizde, akşam baş başa kalacağımızı öğrendik. Bu, bizi biraz şaşırtmıştı; çünkü fakültenin ileri gelenleri bizi kalabalık masalarda ağırlamışlardı. Hickey'lerin dört kişilik toplantısı, benim çok ilgimi çeken ciddi bir söyleşiye dönüştü. Sanırım, iki kadının da canı sıkılmıştı. Tatlı servisinden hemen sonra, Misis Hickey İngiliz modasına uyarak Suzanne'ı başka bir odaya götürdü. Hickey'le baş başa kalmıştım; şeriften satın aldığı nefis bir Porto şarabını bardağıma doldurdu, sonra gelip yanıma oturdu. Bana bir sigara ikram etti, kendisi de yaktı; bir süre sessizce sigarasını tüttürdü. Birden:

- Dumoulin, dedi... Kişisel bir soru soracağım için özür dilerim. Bu, tatsız bir şey... Ama burada ne siz, ne de ben ülkemizde değiliz... Sürgün biraz birbirine yaklaştırır sürgünde olanları; belki bu yüzden size sormaya cesaret ediyorum... Bundan nasıl vazgeçirmeli sizi?.. İşte bakın... Niçin bu denli kibarca ölüm düşüncesine saplanıyorsunuz?.. Yaşlı değilsiniz Dumoulin; sevimli bir eşiniz var... İşittiğime göre, kariyeriniz parlak; çabuk yükseliyorsunuz... Neden daha sıkı tutunmuyorsunuz yaşama?

- Hoppala bunu nereden çıkarıyorsunuz? dedim. Yaşama tutunmadığımı size kim söyledi?

- Kim mi? dedi. Ama kim olsun istiyorsunuz? Bizzat kendiniz.

- Ben mi? Baş başa kaldığımızdan beri ağzımı açmadım. Öyle sanırım, bayanlar yanımızdan ayrılmadan önce, sizin çalışmalarınızdan, Westmouth'un örf ve âdetlerinden konuştuk. Yaşamdan zevk alıp almadığım konusunda tek kelime etmedik.

- Oh! Bu akşam değil, dedi. Geçen hafta.

- Geçen hafta mı? Anımsadığım kadarıyla böyle bir konu açmadım. İnanın bana, kendimi gizlemek konusunda pek usta sayılmam. Üstelik daha yeni tanışıyoruz.

Tuhaf ısrarı karşısında içerlemeye başlıyordum. Devam etti:

- Nasıl? Konuşmamızı anımsamıyor musunuz? Avrupa halkları sakin durma bilgeliğini göstermezlerse bir hava savaşının nelere mal olacağını anlattım size. Bunun üzerine, uzun süre suskun kaldınız. Doğru değil mi?

- Çok doğru.

- Tamam... O zaman, böyle bir felâket gelirse, karınızı ve çocuklarınızı Lassoché adında bir yere göndereceğinizi düşünmediniz mi?

- Hayır, dedim, La Saussaye. Annemin oturduğu köyün adıdır, ama...

- Durun... Sonra, seferberliğin üçüncü günü, şeydeki... ordunun yedinci birliğine katılacağınızı düşünmediniz mi? Kentin adını anlıyamamıştım. Ve orada, ilk hava saldırılarında ölme şansınız olduğunu, bunun da pek çok şeyi çözümleyeceğini, kendi kendinize söylediniz... O pek çok şeyin ne olduğunu size anımsatmaktan kaçınıyorum, çünkü özel yaşamınıza karışacak kadar saygısızlığı ileri götürmek istemem, yalnız bana şunu söylemenizi dilerim...

Kendimi tutmama rağmen kızardığımı hissettim ve ayağa kalktım.

- Hickey, dedim, bu iğrenç bir şey... Düşünce okuması mı yapıyorsunuz?

Hava savaşından söz ettiği andaki o olayları gerçekten düşümden geçirdiğimi şimdi çok iyi anımsıyordum, ama bu düşünceler kısa süreli geçici şeylerdi ve hemen arkalarından başkaları gelmişti. Onları nasıl okuyabilmişti? Hickey güçlü elini omuzuma koydu ve yavaşça beni yeniden oturmaya zorladı.

- Kızmayın, dedi. Gizlerinizi deşdiğimden dolayı hatalıyım, özür dilerim... Fakat şu anda, oldukça ilginç birkaç deney yapıyorum ve onlardan birinde bana malzeme olarak işe yaradınız. Beni bağışlayın ve şundan emin olun ki düşünceleriniz tümüyle kafamdan silinmiştir. Gerçekten azizim, ben, yani Hickey için, savaş esnasında çocuklarınız ha Honolulu'ya gitmiş, ha Cape Town'a gitmiş, ne önemi var? ... Araştırmalarınızın gözde konusu o Balzac'ı anımsayın. Bilgin de romancı gibi, malzemesini bulduğu yerden toplar... O da sanatçı gibi, hatta sanatçıdan daha çok her türlü kişisellikten uzaktır. Bu öfkeli halinizi bırakın, rica ederim. Siz de kendi alanınızda bilginsiniz ve eminim beni anlarsınız.

Hickey'in ses tonu öylesine dostça, iyi niyeti öylesine belirgindi ki içimdeki merak öfkemi bastırdı.

- Tamam, dedim, beni denek yerine koyduğunuz için sizi bağışlıyorum. Ancak, sanırım, benden habersiz ve beni kullanarak yaptığınız deneylerin özelliğini öğrenmeye hakkım var? Bunların atomla ilgili çalışmalarınızla herhangi bir bağlantısı var mı? İtiraf edeyim ki anlamıyorum...

- Hiçbir ilgisi yok, dedi gülerek... Hayır, olağan çalışmamın çok dışında ve bu ufak buluşu öyle az önemsiyorum ki gözlemlerimi bile yayımlamayacağım. Beni sa-

dece eğlendiren bir oyun bu... Varsayımlardan zevk aldığımı gözlemlemişsinizdir.

- Sizin mesleğiniz.

- Evet, gerçekten benim mesleğim... Demek pek çok varsayımın arasından, düşüncenin doğasını birçok kez gözlemlemişim... Hiç kendi kendinize sordunuz mu Dumoulin, nesneleri, varlıkları ya da olayları, *bunların yokluğunda*, düşündüğünüz zaman, içinizden neler geçtiğini? Kaynakları ve metinleri alıntılayan bir hoca cevabı vermeyin bana. Somut bir durumu ele alın. Geçmişinizdeki bir olayı rastgele düşünün.

- Tamam... 1915'te katıldığım bir savaşı düşünüyorum.

- Mükemmel... Nasıl düşünüyorsunuz onu?.. Görüntüler gözünüzün önüne geliyor mu, net mi onlar?

- Görüntüler arka planda kalıyor... Net değiller... Bulunduğum siperi hayal meyal görüyorum... siperin toprağı... ve yüz metre ilerimizde, yıkıntıya dönüşmüş bir çiftlikte patlayan top mermileri.

- Komutanınız olan adamın yüzünü görebilir misiniz?

- Yüzbaşı Crouzet mi? Evet, kesinlikle.

- Bugün karşınıza çıkmış bir yüz gibi onu görüyor musunuz? Onu çizebilir misiniz?

- Hayır... Resim çizmesini bilmiyorum... Hem yüz çizgileri çok karışık... Onu sabitleştirmeye kalkarsam görüntü silinecek.

- Bu görüntü tam olarak nerenizde? Gözlerinizin önünde mi?

- Kuşkusuz hayır... Gözlerimin önünde değil; karşımda *sizin* görüntünüzü, masa örtüsünü ve şu Porto kadehini görüyorum... Hayır, yüzbaşının yüzü daha ziyade gözlerimin arkasına yerleşmiş olacak. Sanki onu biraz kafamın tepesindeki iç gözle görüyorum... Ama ne demek istiyorsunuz?

- Rica ederim, bir dakika daha izin verin... Şimdi da-

ha soyut bir fikri düşünün... Sözgelimi Birleşik Devletler'de ya da Fransa'da...

Bir suskunluk anından sonra:

- Düşündüm, dedim.

- Güzel... Neyi gözlemlediniz?

- Kendimde mi?

- Elbette.

- Yeni dünyayı ve eskisini düşündüm... Aynı anda, deniz kıyısındaki Caen Kanalı'nı ve onu çevreleyen düzgün ağaçları gördüm... Abbaye aux Hommes Manastırı'nı ve Caen Lisesi'ni gördüm... Sonra bütün pencereleri top ateşine tutulmuş bir gökdelenin ön cephesini... Sonra Westmouth'ta, bahçemdeki sincapları... ve sonunda, Fransa'yı gösteren Vidal-Lablache Atlası'nın siyah ve yeşil sayfalarını gördüm; çocukluğumda bu atlasın yükseltiölçer haritası bana gizemli ve güzel görünürdü...

- İyi... Sözcüklerin görüntülere karıştığını görüyorum. Bu sözcükler, size göre, görüntülerden daha net değil mi?

- Durun bakayım... Evet... Çok daha net... İçimdeki cümleler çok net biçimde benim tarafımdan söylenirken, çok karmaşık görüntüler birbirine geçiyordu... Zaten, görmekten çok işittiğim şeylere dikkat etmişimdir...

- Onu iyi tahmin ettim... Sizi konu olarak seçmemin nedenlerinden biri de bu...

- Ama neyin konusu? Bir daha soruyorum Hickey, nereye varmak istiyorsunuz? Neyi arıyorsunuz?

Bir an konuşmakta kararsız kaldıktan sonra, piyano çalar gibi parmaklarını masanın üzerinde tıklattı. Ardından devam etti:

- Size söyleyeceğim, ama bir koşulla... Bu deneylerden kimseye söz etmeyeceksiniz... Onların oldukça kesin bir özelliği yok; bilim adamı meslektaşlarıma açıklamaya cüret edemem. Sizin tarafınızdan böyle bir şeyi öğrenirlerse, hayretler içinde kalırlar. Zira siz, bu üniversitede ne de ol-

sa yabancı sayılırsınız ya da daha doğrusu bir konuk... Ağırbaşlı tavrınızla kimseye bir şey söylemeyeceğinize güvenim var...

- Bundan emin olun...

- O zaman dinleyin... Düşüncenin temel öğeleri fiziksel olaylar, sesler ve görüntüler olduğuna göre, bunların fizikçilerin olağan yöntemleriyle saptanabilir olacağını uzun zamandır düşünüyordum... Yalnız şuna dikkat edin, ben, düşüncenin *sırf* fiziksel bir olay olduğunu göz önüne almıyorum; bilim adamının rolü, olayların değişkenliklerini ve gözlemlenebilir işaretleri incelemektir; gene de bunların temel özelliği her zaman onun elinden kaçacaktır... Demek ki düşünce dahil, bedenin her işlevi fiziksel olaylara eşlik eder. Fizyolojistler bunu çok zaman önce saptamışlardır. Iéna Üniversitesi'nden Profesör Berger, beyin dalgaları dediği şeyi inceledi... Max adında bir doktor, hastalarını bir çeşit tecrit edilmiş tabutlara koyarak beyinden gelen dalgaları büyültüp saptadı... İki üç yıldır, ben de aynı yönde araştırma yapıp, beyinsel görüntünün belinografın[1] aynısı bir aygıtla yakalanabilip yakalanamayacağını kendime sorup durdum. Hani az önce söylemiştiniz ya: "Onu kafamın tepesindeki iç gözle görüyorum" diye.

- Sözün kısası, niyetiniz düşleri kamerayla çekmek mi?

- Tam üstüne bastınız, ama hemen söylemek zorundayım ki başaramadım... Aslında başaramazdım, çünkü, sizin betimlediğiniz gibi, böylesi görüntüler karmaşıktır, hareket ederek birbiri içine geçerler.

- Çekeceğiniz filmlerde görüntünün bu karmaşıklığını elde edebilirdiniz.

- Kuşkusuz... Gelgelelim karım bu deneylere sabır ve

1. Telefon hatları üzerinden fotoğraf, şekil, yazı vs.'nin uzak mesafeye gönderilmesini ve alınmasını sağlayan aygıt.

iyi niyetle katılmasına rağmen, daha sağlam bir incelemeyi hak edecek bir şeyi asla kaydedemedim... Tam tersi, düşünen insanın iç konuşma dili, çok tanımı yapılmış fiziksel bir olay. Dilin ve gırtlağın hareketleriyle kendini açıklıyor; bunlar, anlaşılmayan hareketler, ama ses dalgalarının çıkması için yeterli oluyorlar...

- Doğru mu? Ben sanıyordum ki özne, sözcükleri söylermiş gibi düş kuruyor, ama sessiz kalıyor.

- Yanılacaktınız... Bir an onu anlamak için kendinizi gözlemlemeniz yeter... Herhangi bir cümleyi düşünün...

- Tamam...

- Bu cümle hangisi?

- Racine'in bir dizesi... *Gün, artık berrak değil...*

- Bu dizeyi düşündüğünüz anda, onu işitiyor muydunuz?

- Evet... Hâlâ işitiyorum...

- Nereden işitiyorsunuz?

- İzin verin, dinleyeyim... Ağzımdan işitiyorum ve daha net olarak burnumun dibinden, damağın yukarısından.

- Bir nota gamı düşünün... Gamı içinizden söylerseniz, organlarınızın müzik notalarıyla uyumlu olarak değişik pozisyonlar aldığını fark etmiyor musunuz...?

- Bir saniye izin verin... Evet, bu doğru...

- Sesinize göre çok yüksek olan bir müzik notası düşünebilir misiniz?

- Onu sanmıyorum.

- Ben de... Bu niçin? Çünkü düşünülen sözcükler ve notalar, tan anlamıyla düşünen öznenin gırtlağında oluşuyorlar... Ve bu öylesine gerçek ki uzun bir düşünceye dalarsanız, sözgelimi birkaç dakikalığına benim buradaki varlığımı unutarak kendi başınıza konuşacaksınız... Bazan kafası meşgul birinin ağzından rastgele bir cümle çıkar; bazen bu, uykusuz bir gece boyunca hastanın kendi kendine yaptığı bir söyleve dönüşür... Kısaca, her insan düşüncesini dışa vurur, bu durum, akıl hastasında diğerlerinden

biraz daha sık görünür. Yurttaşlarınızdan biri, Bordeaux'dan bir doktor, gırtlaktan çıkan sesleri kaydeden bir aygıt keşfetti. Bunun yardımıyla akıl hastalarının düşüncelerini kaydediyor. Kauçuk tüpler hastanın gırtlağını bir diyaframla kaydedici bir silindire bağlıyorlar; böylece çıkan titreşimleri okumak çok kolaylaşıyor.

- Bu ilginç ve merak uyandırıcı, ama Hickey, geçen akşam benim gırtlağıma kauçuk tüpler uygulamadınız?

- Gözle görülür bu aygıttan yararlanamazdım, hem sizde güvensizlik doğururdum... Onu biraz daha geliştirmek gerekiyordu... Benim yaptığım bu.

- Peki nasıl?

- Teknik ayrıntılarla kafanızı yormak istemiyorum. Yalnız şunu bilin: Çok duyarlı mikrofonlarla doğrudan bağlantıyı sağladım ve kauçuk tüpler yerine bakır telleri kullandım... Bu aygıtlar, titreşimleri bir plağa kaydediyorlar... Sonra bu plağı bir gramofona koydum, bu da düşünceyi "işitmek" bakımından bana yetti.

- Bu mucize ve şeytanlık... Peki geçen gün, benim düşümü aynı şekilde mi kaydettiniz? Ben de dinleyebilir miyim onu?

- Tabii.

- Peki mikrofon neredeydi?

- Üzerinde oturduğunuz koltukta; koltuğun çevresinde mikrofonlar gizlenmişti... Biri dosyanın içinde, biri lambada, biri de masadaydı... Fakat bütün gizlerimi size açıyorum... Susacağınıza güvenim var.

- Hickey, hiç suskunluk olmadığını az önce bana öğrettiniz.

Ayağa kalktı, ben de onun gibi yaptım, sevgiyle kolumdan tutarak:

- Olağan suskunluk, bana yeterli, dedi... Düşleri işitirken, şimdilik tek başınayım.

Onunla salona girince, Suzanne'ın tehlikeli koltuğa

oturmuş olduğunu korkuyla hemen gördüm. Coşkuyla konuşuyor ve mutlaka hiç düş kurmuyordu. Gene de onu ayağa kaldırdığımda çok şaşırdı.

- Divana otururşan, daha rahat edersin sevgilim, dedim.

Hickey alaycı bir havayla bana öyle baktı ki zavallı Suzanne'ı oturttuğum yeni yerinin de kusursuz ve hain, mekanik kulaklıklarla çevrili olup olmadığını kendi kendime sordum.

SAKINCALI EMANET

Az önce anımsadığım o akşam yemeğinde, Suzanne'ın "iç konuşmasını" kaydedip kaydetmediğini Hickey'den bir türlü öğrenemedim. Gene de bu çiftle kısa zamanda çok sıkı fıkı olmuştuk. Suzanne, Gertrude Hickey'i görmekten epeyi hoşnut kalıyordu. Uyumlu, biraz huysuz ve kaba saba bir tipi vardı, ama tatlı, hoş bir kadındı; güzel çocukları vardı, karım onlarla oynamaktan hoşlanıyordu. Bana gelince, vakti olduğu zaman, Hickey'le görüşmekten gerçek bir zevk alıyordum. Şaşırtıcı bir düş gücü olan garip bir zekâsı vardı. Çoğu kez, akşam, evlerimizi ayıran çimenliği aşıyor ve komşularımızın odasına açık pencereden saygısızca bir göz atıyordum. Tek başınaysalar ve başka şeyle meşgul değillerse, gevezelik ediyorlarsa ve hatta bazen kitap okurlarken, kendimde kapılarını çalma hakkını buluyordum.

Bu dostluk gözümde öyle değerlendi ki evlilik geçmişimizde ilk kez Westmouth'ta Suzanne'la anlaşmazlığa düştüm. Bugün on yıl geriye giderek bunu yargılıyorum; öyle sanırım bu anlaşmazlıktan ikimiz de sorumluyduk. Eğlendirici ve merak uyandırıcı ilk günlerin ardından, eşim Westmouth'tan hoşlanmaz olmuştu. Çok az İngilizce biliyor, soyutlandığını hissediyordu. Çocuklarından uzakta yaşamaya alıştıramamıştı kendini ve özellikle Fransa'dan vazgeçemiyordu. Yurtseverliğin, onun adını bile ağzına al-

mayan az bilinçli yaratıklarda dahi ne denli güçlü ve tensel bir duygu olduğunu Suzanne'ı gözlemleyerek anladım. Yalnızca Fransız atmosferinin ona sağlayacağı tanımlanamaz bir gıda noksanlığı yüzünden Amerika'da tam anlamıyla hastalanmıştı.

Onu bu denli hüzünlü görmekten üzülen Misis Spencer, dostane ilgisini eksik etmedi. Ama boşunaydı. Fakültenin en anlayışlı kadınları Fontenelle Sokağı'na ve Jean-Louis'nin bitkilerine ilgi göstererek boş yere uğraştılar. Ülkesinden ayrı kalan karım gitgide acı duyuyordu. Amerika'da her şey saçma geliyordu ona. Salt gözalıcı olan binlerce ayrıntı bile onun gözünde iğrençti. Westmouth'un gülünç yanlarını göstermekten zevk alıyor; güzellikleri hoş karşılamayı reddediyordu. Hemen hemen her zaman olduğu gibi haksızdı, çünkü mutlu değildi.

Kusurlarım az sayılmazdı. Bu zor dönemde, evimizde, denge unsuru olmaya özen göstermek zorunda kaldım. Ancak sabırdan yoksundum. Suzanne'ın Westmouth aleyhindeki önyargılarını paylaşmak şöyle dursun, bu çevre ve ortamdan hoşlanıyordum. Fransız yaşamına ondan daha az bağlı olduğumdan değil de tam tersine, bana öyle geliyordu ki bu hoş kopukluk, ayrılığın tadını daha iyi tatmak için bana yardımcı oluyordu. Eskiden de düzgün olan İngilizcem o kopukluğu bir hayli artırıyor, çeşitli bilim kollarından gelen eğitimli insanlar, meslektaşlarımla görüşmeler, sürekli olarak manevi bir zenginlik kazandırıyordu bana. Kendime özellikle itiraf etmem gerekir ki gurur, Westmouth'ta duyduğum mutluluk duygusunda önemli rol oynuyordu; verdiğim dersler büyük başarı sağlıyor ve büyük bir öğrenci topluluğunu kendine çekiyordu. Onların hayranlık ve merakından zevk alıyordum. Birkaç genç kadın derslere kabul edilmeyi başarmıştılar. İçlerinden pek çoğu güzeldi. Dinlendiğim için tatmin edilen hocalığıma belirli bir erkek çapkınlığı da karışıyordu.

Bütün bunların yüzünden Suzanne'ın yakınmalarını öfkeyle karşılıyordum. Daha şimdiden, Başkan Spencer bakanlığa yazıp izin süremi uzatmamı istiyordu benden. Bütün bir yıl boyunca, Westmouth'ta kalmamı dilediğini söylüyordu. Suzanne oflayıp pufluyor ve hırçınlaşıyordu. Amerikalı dostlarımın önünde, bir an önce Caen'a dönmek arzusunu açıkladığı zaman, saygı ve nezaket eksikliğinden dolayı ona çıkışıyordum. Ağlıyordu. Genç ve sadık bir çiftin her zaman yaptığı gibi barışmakla olayı bitiriyorduk. Ancak nefis düşkünlüğü, ne sevginin, ne de saygının yerini doldurmaz ve her zaman gizlemesini başaramadığım bir bezginlik ve çözülme duygusunun içimde yoğunlaştığını endişeyle görüyordum. Haftalar birbiri ardı sıra gelen kavgalar ve barışmalarla böyle gelip geçtiler.

Bir akşam, gelişimizden yaklaşık iki ay sonra, saat altıya doğru dersimden çıkmıştım. Hickey'e gittim ve onu tek başına buldum. Birden bana şöyle dedi:

- Düşünceleri okuyan makinamı anımsıyor musunuz Dumoulin?

- Ne soru? dedim. Şimdiye dek ondan hiç söz etmeyişimin nedeni, sizin canınızı sıkacağım diye korktuğumdan... Ama başka konuklar üzerinde onu deneyip denemediğinizi pek çok kez kendime sormuşumdur.

- Evet, dedi, pek çok kez. Size göstermiş olduğum aygıtın büyük bir hatası vardı... "Düşünce akışı" incelenmek istenen kişinin, deneycinin evinde önceden hazırlanmış bir koltuğa oturması gerekiyordu. Bu da beklenmedik durumlarda mümkündü. Sadece bir fizikçi ya da bir hekim, o mikrofonların, kabloların ve kaydedici plakların karmaşık oyununu kendi konutunda kurabilirdi... Buluşun uygulanabilir olması, herkes tarafından kullanılması ve güncel yaşamın oyununa girebilmesi için, daha basit bir biçime sokulması lazımdı... İşte bu biçimi aradım ve buldum. Şimdi becerikli tamircim, kü-

çük Darnley sayesinde, hâlâ epeyi karışık, ama sabit durmayan, taşınabilir bir aletim var.

- Onu görmeyi çok merak ediyorum.

- Şu anda görüyorsunuz, dedi.

Etrafıma bakındım.

- Hiçbir şey görmüyorum!

- Yanına oturduğunuz masanın üzerinde, oldukça kalın bir kâğıt tomarı görmüyor musunuz?

- Evet, tabii... Bu *Fortune* ya da *Esquire*'in bir sayısı.

- Görünürde öyle... Tomarı açın!

Tomarı tuttum: bu, bir magazin dergisinin kartondan kapağıydı, kapağın içinde tuhaf biçimli, çok ağır bir nesne bulunuyordu. Kapağı açınca, eski model, kabzası büyük ve nerdeyse bütün tomarı kaplayan geniş ağızlı namlusuyla bir çeşit tabanca gördüm.

- Amma acayip alet! Şimdi kaydedici olarak bu karabinayı mı kullanıyorsunuz?

- Evet, dedi. Sizin deyişinizle bu karabinanın kabzası saat yelkovanı hareketiyle bir silindiri döndürüyor, silindirin üzerinde çok ince bir film şeridi dolanıyor. Gördüğünüz gibi geniş ağızlı namlunun içi perdahlı değil, ama eğrilerle ölçülmüş aynalarla kaplı. Namlu, belirli bir yönden gelen ses dalgalarını aygıta yönlendiriyor. Bir fotoelektrik hücre yardımıyla titreşimler film şeridine kaydediliyor. Bundan sonra, dolan şeridi, sesli sinemada olduğu gibi, ters yönde döndürüp işaretleri ve sesleri çözmekten başka yapacak şey kalmıyor. Ancak bunların hepsi o denli basit değil, şu anda parazit yapan sesleri filtre ederek ortadan kaldıracak tüplü bir düzen araştırıyorum... Ama kabaca çözüm bu. Eğlenceli, değil mi?

Ağır tabancayı kuşkuyla evirip çevirdim:

- Peki ama, dedim, dışarıdan gelen gürültülerden rahatsız olmuyor musunuz?

- İşte tam da onları yok etmek istiyorum; ama bilirsi-

niz, Westmouth'ta bu gürültüler gerçekten çok az işitilir... Dinleyin... Tek ses bile duyulmuyor.

Bir an suskunluktan sonra:

- Doğru, dedim. Peki bu saygısız makina, bu akşam benim düşüncelerimi yeniden kaydetti mi?

- Hayır, hayır, ondan emin olun. Saat yelkovanı hareketine dokunmadım... Bakın... İşte anahtar. Onu çevirirseniz, makina altı saatlik kayıt için hazır demektir...

Neredeyse bilinçsiz bir hareketle gergin yay direnç gösterene dek anahtarı döndürdüm.

- Şimdi, dedi Hickey, yayı gevşetmek için namlunun sağında bulunan beyaz düğmeye dokunmak yeterli... Ses kaydını durdurmak için de kırmızı düğmeye basacaksınız... Bir de şuna dikkat edin, kâğıttan silindirle açık delikler bu düğmelerle uyum sağlıyor ve makinayı belli etmeden onun stop etmesini ya da çalışmasını sağlıyor... Şerit dolduğu zaman, şu ışıklı göstergede kırmızı bir çizgi görüyorsunuz.

- Peki bu çalışıyor mu?

- Azizim, daha emekleme devresinde olan bir makina için oldukça iyi çalışıyor... Zaten, denemek hoşunuza giderse, bunu ödünç verebilirim size... Darnley üç tane yaptı bana.

- Bununla ne yapayım, istersiniz?

- Kimbilir?.. Karısının düşüncelerini okumak isteyen bir koca, çocuklarının düşüncelerini anlamaya çalışan bir baba, öğrencilerinin düşüncelerini tanımaya uğraşan bir hoca için ara sıra işe yarayabilir.

- Yarayabilir mi? Ya tehlikeli olursa?.. Öte yandan, kayıtlı şeridi okuyabilmem için tamamlayıcı parça yok elimde.

- Azizim Dumoulin, bunun için her zaman emrinize amadeyim... Şu nesneyi ciddiye alarak götürün... Ama kimseye göstermeyin. Günün birinde onu kullanmak is-

terseniz, namlunun ağzıyla öznenin gırtlağı arasında bir *yarda* olmalıdır; en uygun kayıt mesafesi bu.

Karton silindirin içindeki kabzayı özenle tomarladı ve gecenin başlangıcındaki dokunulmaz halini vermek için paketi yeniden sardı. Kısa bir süre, üniversite işlerinden konuştuk, tam ben gitmeye hazırlanırken, Hickey olağan bir hareketle makinayı bana uzattı. Bu konuda tek kelime eklemeden, ağır silindiri kolumun altına aldım ve oradan ayrıldım.

SUZANNE

Hickey'nin konutunu bizimkinden ayıran çimenliği aşmak için bana gereken çok kısa süre içinde, Suzanne'a ne diyeceğimi kendime sordum. Taşıdığım makinayı ona göstermem gerekir miydi? Onun nasıl işlediğini Suzanne'a anlatıp onunla birlikte denemem mi lazımdı? Ya da tam tersine, susmalı mıydım? Bu hain paketi, bir düşünceyi kaydetme şansı olan bir yere gelişigüzel yerleştirip karımın en gizli düşüncelerini böylece suçüstü yakalasa mıydım? İtiraf edeyim ki bu "şeytani zekâ" bir an için beni ele geçirdi; sonra bunun dürüst bir davranış olmayacağına karar verdim. Suzanne'a yazılmış bir mektubu açmaya hakkım var mıydı? Kuşkusuz, hayır. Kapının tokmağını çevirirken, "bu da aynı şey" diye düşündüm ve her şeyi Suzanne'a anlatmaya karar verdim.

Gelgelelim verdiğimiz kararlar, olaylara göre kolayca değişir ve aksi gibi Suzanne, o akşam beni hayli kötü karşılamıştı. Öfkeli bir sesle:

- Ne kadar geç geliyorsun, dedi. Endişelendim.

Kartondan tomarı onun yakınındaki küçük masaya koyarak:

- Endişelenmek için gerçekten hiçbir neden yok, dedim. Dersimden çıktıktan sonra, Hickey'nin evine gittim. Bir saat boyunca gevezelik yaptık. Gördüğün gibi son derece masumane bir şey.

- Olabilir, dedi, ama bunu kestiremeyeceğimi anlamalısın... Zaten bu İngilizle konuşmaktan ne zevk alıyorsun, bir türlü anlamıyorum. Çekilmez derecede can sıkıcı.

- Suzanne, ne dilini, ne düşüncelerini anlamadığın bir büyük bilgini nasıl böyle hafife alarak yargılıyorsun? İtiraf edeyim ki Hickey, senin kız kardeşin Marie-Claude'dan yüz kez daha ilginç geliyor bana. Ya yüz yedinci kez çocuklarının nezle olduğunu anlatır ya da kayınbiraderin kendi "savaşını".

Suzanne:

- Ne yazık ki benden altı bin kilometre uzakta bulunan Fontenelle Sokağı'nı aklıma getirmemek inceliğinde bulunabilirdin. Zaten bu memlekette büyük olasılıkla nevrasteniye yakalanmak üzereyim.

Omuzlarımı silkerek:

- Nevrasteni basit bir sözcük, dedim.

Zenci kadın akşam yemeğinin hazır olduğunu bildirdi. Suzanne'ın peşinden giderken, sabırsızca çıkışımdan dolayı kendime sitem ettim. Birkaç haftadan bu yana, aramızdaki kavgalar gittikçe sıklaşmaya yüz tutmuştu. Sürgüne gitmiş karıma acıma hissi duydum; ona karşı daha sevecen ve güven verici davranmaya içimden söz verdim. Bundan böyle, davranışlarımda hoş ve soylu bir imaj çizecektim. Tam karşı karşıya oturmuştuk ki saçma bir cümle onun neşesini kaçırdı. Beş dakika sonra, gereksiz ve sert bir tartışma başlamak üzereydi. Yemek salonuna girerken, "Bu akşam, kısa keseceğim ve öfkelenmekten sakınacağım" diye düşünmüştüm. Fakat Suzanne bir başladı mı kolay kolay duramıyordu. İç ateşini körükleyen bir Pythia'ya[1] benziyordu. Buzlu bir kavun diliminin önüne oturmuştuk ki

1. Delphoi'de Apollon adına kehanette bulunan rahibe. İlâhi hezeyana kapılan Pythia ağzından tutarsız sözler çıkarırdı. A. Maurois, Suzanne'la Pythia arasında benzerlikler bulmaya çalışıyor.

Fontenelle Sokağı'nın mide bulandırıcı konusuna girdi; sabah gelen bir mektup, Mösyö Cauvin-Lequeux'nün biraz rahatsız olduğunu bildiriyordu.

- Şimdi anlıyor musun, dedi, Jérôme'la Henriette'in baba'nın etrafında dolanıp onu kandırmaya çalıştıklarını? Bense, senin yüzünden ondan bir okyanus tarafından ayrılmış durumdayım ve mirasçılık haklarımı savunmaktan acizim. Bu yolculuk fikrinden neden durmaksızın nefret ettiğimi anlıyor musun?

- Sevgili Suzanne, dedim, can sıkıcı bir tartışmayı yeniden başlatmak istemiyorum. Yalnız her şeyden önce, Başkan Spencer'in Caen'daki ziyareti sırasında, senin rızanı alarak bu görevi kabul ettim. Ondan sonra, hiç değil birkaç hafta olsun, şu bitmez tükenmez aile hikâyelerini unutman için yüz kez yalvardım sana. Jérôme'la Henriette, babanın çiftliklerine göz mü dikmişler? Elinden ne gelir? Bu böyle. Hiçbir şey yapamazsın; ben de yapamam. İtirazların işe yarar bir etki bırakmaz. Şu halde, Tanrı aşkına başka şeylerden konuşalım... Zaten her şey çok sıkıcı. Biz, burada, dünyanın en yeni ülkesindeyiz; bize tümüyle yabancı, olağanüstü ilgi çekici bir ortamdayız. Sense her akşam, Yukarı Normandiya'nın toprak mülkiyetini yöneten yasaları temcit pilavı gibi yineliyorsun. Artık yeter! Yeter!.. Bunlar bayağı, ufak tefek şeyler; uzun zamandır acı çekiyorum... Seni çok seviyorum, içtenlikle, ama bırak da biraz soluk alayım... Biraz daha büyük ve geniş düşün... Onu yapabilirsin...

- Biliyorum, dedi acıyla. Senin gibi erkeklerin düşünce büyüklüğü ve genişliği dedikleri şey, kendi bencilliklerini tatmin etmeleri... Doğal olarak sen, bu ülkede bulunmaktan çok memnunsun... Bir kere hiç duygun yok, çocuklarından, akrabalarımızdan, dostlarımızdan uzaklaşır uzaklaşmaz, onlar senin gözünde bir hiç oluyorlar...

İkincisi, çünkü burada pohpohlandın, çünkü şu Muriel Wilson gibi budala kadınlar seni büyük adam sayıyorlar...

- Onun adı Wilson değil, dedim, ama Wilton ve benim derslerimi izlemesinin nedeni...

- Balzac aşkı, *Tours Papazı* ve *Vadideki Zambak* değil mi? Hayır Denis, sen de benim kadar iyi biliyorsun ki... Zaten, o Amerikalı yeniyetme dişi papağanlara kur yapman umurumda bile değil; yalnız sonradan benim karşıma gelip büyüklük üstüne tatsız söylevler çekmeni istemiyorum... O denli küçümseyerek sözünü ettiğin toprak mülkiyetine gelince, yaşlılık günlerinde Fontenelle Sokağı'nda başını sokacak bir yer bulmak hoşuna gidecektir sanırım... Jérôme'un açgözlülüğünden evi kurtarabilirsem tabii.

Tartışmanın çözümü olmadığını anlamıştım; onun sonunu beklemekten başka çare yoktu. Yalnız bilmiyorum, hangi şeytan dürttü; yemek salonundan çıktığımızda, Suzanne her zamanki koltuğuna yerleşmişti, Hickey'in makinasına rastgele yaklaştım, kahvemi masanın üzerine koymak bahanesiyle tomarın küçük kapağını açtım ve makinayı çalıştırdım. Bir an, yakalandığımı sandım. Dizlerinin üstünde bir kitap bulunan Suzanne, yapmacık sandığım, ancak içtenlikli bir umursamazlıkla:

- O kâğıtlar kimin? dedi.

- Hangi kâğıtlar? dedim. Ah! Şu tomar mı... Hickey'in bana ödünç verdiği dergiler.

Üstünde durmadı. Makinanın uygun uzaklıkta ona doğru çevrildiğini memnuniyetle belirledim. Suzanne'ın tam karşısına oturarak bir Balzac cildini açtım ve not tutar gibi yaparak karımı gözledim. Sevdiğim ve ona salık verdiğim kitabı, *Lucienne*'i okuyordu. Ancak düşüncesi başka yerlerde dolaşır gibiydi. Arada bir kitabı dizlerinin üstüne koyuyor ve düş kuruyordu. Birçok kez, benimle konuşmak için ağzını açtı, ama gözlerimin yere doğru inik ve aldırış-

sız olduğumu görerek hafif bir iç çekişle yeniden kitabını aldı. Saat altıya doğru ayağa kalktı:

- Yorgunum, dedi, yatacağım.

- Bir bölümü bitirmek üzereyim, diye karşılık verdim. Az sonra yanındayım.

Dışarı çıkar çıkmaz, karabinayı kılıfından çıkardım, makinanın çalışmasını durdurdum ve anahtarla kilitlediğim kişisel çekmeceme sakladım. Bu iş bitince, içimde hafif bir endişe ve suçluluk duygusuyla Suzanne'ın yanına gittim.

Ertesi gün, Hickey'nin dersinin bitmesini dört gözle bekledim. Artık yanına gidebilirdim. Orada, yardımcısı Darnley'le karşılaşmak talihsizliğine uğradım. Kaydedilmiş şeridi açıklamakta kararsızlık geçiriyor ve içeriğini öğrenmeyi arzu ediyordum. Hickey olan biteni hemen anlayıp canımı sıkan konuya girdi.

- Azizim, dedi, Darnley'in yanında konuşabilirsiniz, çünkü kendisi sadece çalışma arkadaşım değil, getirdiğiniz psikogram'daki sesleri anlamak için benden çok ona ihtiyacınız olacak.. Evet, bu kayıtları belirtmek için "psikogram" sözcüğünü benimsedim... Darnley sizi bodrum katına götürecek; oraya sesleri veren bir aygıt yerleştirdim... ve sizin için onu çalıştıracağım... Hiç çekinmeyin... Tam tersi, saygımdan kendim yapmak yerine bu işi Darnley'e yükledim... Sanırım, getirdiğiniz metin Fransızca...

- Evet, tabii...

- Güzel! Darnley, tek kelime Fransızca bilmez; bense, en azından basit cümleleri anlarım... Böylesi daha iyi olacak... Şu halde, az sonra... İşiniz biter bitmez, bana "veda" etmeye geleceksiniz.

Karabinayı taşıyan iyi kalpli Darnley'i karanlıklarda izledim. Bir dizi kap ve kurutma aygıtının içinden film şeridinin geçişiyle sesli projeksiyonun ve makinanın açılmasının aynı anda gerçekleştiğini bana anlattı. Fakültenin spor-

cularından olan bu genç adam güleryüzlü, dosttu; fakat ben kendimi suçlu hissediyor ve yapmakta olduğum şeyden pişmanlık duyuyordum. Laboratuvara varınca, aygıtları hazır hale getirmesi için hayli uzunca bir süre beklemek zorunda kaldım. Saatime baktım. Çoktan altı olmuştu. Suzanne geç kalmamdan dolayı yine bana sitem edecekti. Zavallı Suzanne! Ona ihanet etmek üzere değil miydim?

- *Ready?* diye sordu ansızın Darnley.

Hazır olduğumu söyledim. Sinematograftan alıştığımız o düzenli tıkırtıyı, onun ardından boğuk ve düzenli gürültülerle kesilen bir fısıltı işittim, çok geçmeden bir soluklanma ve tam anlamıyla Suzanne'ın sesine benzemeyen pek ince bir ses duydum; ama gene de bu ses Suzanne'ınkini çağrıştırıyordu. Söyledikleri pek anlaşılmıyordu ve kitaptan okuduğu alıntı cümleler kişisel düşlerine karışıyordu. Bunları anlamak için biraz zaman gerekti.

Çok uzun olan psikogram parçalarını bu öyküde sıralamak istemiyorum, zira bunlar neredeyse sürekli olarak yavaş, tekdüze ve hayli sıkıcıydılar. Zaten bugün ellerinde psikograf olanlar, yani okurlarımın çoğunluğu, bunları kanıksamışlardır.

Bununla birlikte, bu bölümün konusunu oluşturan bir parçayı aktaracağım. Çünkü dinlediğim ilk parçaydı; öte yandan, şaşkınlık ve hayretimi belirtmek bakımından bir fikir verecektir sanırım. Metnin anlaşılabilir olması için Suzanne'ın okuduğu kitaptan alınan cümlelerin altını çizeceğim.

"... *saat beşi yirmi geçe rıhtımdaydım.* Denis gerçekten çok bencil; *saat beşi yirmi geçe rıhtımdaydım,* sabahın beşinde gemide uyanmak korkunç bir şey. Güvertede ayak sesleri; korkunç bir şey, öyle yorgun düşmüştüm ki; banyo küvetindeki suyun bir sağa bir sola eğilmesi ve bulantı duygusu; Fransa'ya döndüğümüz zaman, bir daha asla gemiye binmeyeceğim; iki ay daha, o kabul ederse belki altı

ay, dayanabilecek miyim bilmem. Denis, o memnun, çünkü onu alkışlıyorlar; alkışlanmaktan hoşlanıyor; aslında kibirli ve saf; ama ben, burada, hiçbir şey değilim, şu Amerikalılar kadınlarla konuşmasını bilmiyorlar, çok ağırbaşlı, çok çekingenler; Fransa'da erkekler atılgandır... Denis'in şu dostu acayip, adı neydi, Couzanne mı? Couzanne, Jacques'ın beşiğine eğilerek kulağıma mırıldandı: "bu çocuğu ben yapmak isterdim"; öfkelenmiş ve hayli sinirlenmiştim "dikkat edin, Denis duyabilir" dedim; *saat beşi yirmi geçe rıhtıhdaydım, nereden geçmek gerektiğini Marie Lemieux'ye sormayı unuttuğumu fark ettim, yalnız rıhtımın ek yapılarından birinde bulunan evden geçileceğini biliyordum;* ev, ev, ev, Fontenelle Sokağı, oradan ayrılmakla çok tedbirsizlik yaptım, Henriette'le Jérôme'un paraya ihtiyaçları varsa, baba'yı götürüp Fontenelle Sokağı'na ipotek koyduracaklar ve daha önce Martot Çiftliği'nde olduğu gibi para ortadan kaybolacak; o aşağılık Jérôme, baba'yla arasını açabilseydim, onu beceririm; Adrien'le konuşmam gerekecek; *saat beşi yirmi geçe rıhtımdaydım.* Adrien, tiyatro, aşk. Rouen'a ilişkin her şeyde Adrien akıl danışılacak biridir ve işlerin içindedir; Denis'e bundan söz etmek faydasız, Jérôme'un dürüstlüğüne inanıyor; öyle dürüsttür, evet. Denis, onu takdir ederim, ama hiçbir şeyden anlamıyor, bayağılıklardan haberi yok ve Henriette'e hayran, çünkü o güzel, sanki bu, bir bahaneymiş gibi: Henriette'ten nefret ederim, küçükken onu tırmalamaktan zevk alırdım, çünkü benden daha güzeldi, şimdi üç tane ak saçım var, yaşlandım, yaşam ne çabuk geçti! *Saat beşi yirmi geçe rıhtımdaydım*, burası ne kadar hüzün verici, ne kadar sessiz, Rouen'da, Saint-Romain Fuarı'nın uğultusu, tahta atların org müziği, Beauvoisine Meydanı'nın atlı karıncaları, Bidel Hayvanat Bahçesi ne eğlenceliydi! Hoşlanırdım. Adrien benimle birlikte o hızla dönen arabalara binerdi, araba onu benim üstüme atardı, bu oyun bana büyük zevk verir-

di, sonra vitrinlerin önünde duran insanlar, piyango turnikelerinin gürültüsü, o koz helvaları, o karamelalar, *nereden geçmek gerektiğini Marie Lemieux'ye sormayı unuttuğumu fark ettim;* kalabalıkta, Adrien bazen belime sarılırdı, ben de hoşlanırdım, aslında Adrien'le evlenseydim, belki daha mutlu olacaktım. Denis dürüsttür, ama hiçbir şeyden anlamaz, Adrien daha başarılı oldu; deniz simsarıdır, yılda iki yüz bin frank kazanır ve Louise'in giyim kuşamı benden daha iyidir, benim evde çektiğim bütün bu sıkıntıları çekmez, üstelik Adrien gönül okşayıcı ve sevecendir. Denis kaba ve beceriksiz. Adrien, tiyatro, aşk, mavi divan, Fontenelle Sokağı'nın o mobilyaları, tedbirli davranmasaydım, onlar da yok olacaklardı. Denis için bir şey fark etmez, ama ben, XIV.Louis komodini ve antika konsol benim için önemli, *yalnız evlerinin rıhtımın ek yapılarında bulunduğunu biliyordum..."*

Burada kesiyorum, çünkü bir saat boyunca böyle sürüp giden tutarsız bir metni aktarmak gereksiz ve sıkıcı olacak. "İç konuşmanın" akışı, kısa süreli sessizlikler ve kitaptan uzun alıntılarla bölünmüştü. Bu uzun düşünme sürecinin ana konuları, okurun da gördüğü gibi az önce aktardığım pasajdı: Mösyö Cauvin-Lequeux'nün damadı Jérôme tarafından kandırılmasından duyulan büyük endişe, gizli bir nefis düşkünlüğü, tatminsizlik ve karımın kuzenlerinden biri olan Adrien Lequeux'ye yönelik gençlik aşkı. Bu son olay beni öfke içinde bırakmıştı, çünkü Adrien'i tanıyordum; kadınların peşinden koşan kırk yaşlarında bir adam, değersiz sıradan biri, kendini beğenmiş göbekli simsar ve bana her zaman Don Juan ya da Rastignac'tan[2] çok Joseph Prud'homme ya da César Birotteau'yu[3] anımsatmıştır. Kuş-

2. Büyük gerçekçi Balzac'ın *İnsanlık Komedyası*'nda yarattığı önemli kişiliklerden biri.

3. *İnsanlık Komedyası*'nın kahramanlarından.

kusuz bu uzun düşüncede Suzanne'ın onu sevdiğini gösteren hiçbir şey yoktu, ancak pek çok cümle, aralarında bir gençlik flörtünün geçtiğini ve karımın da buna büyük önem verdiğini kanıtlıyordu. Anıları da taze kalmıştı ve çok önem verdiği bazı işlerde bana değil de o budalaya akıl danışmayı düşünüyordu. Bütün bunlar, onları işittiğim anda bana bir hayli ciddi göründü. Bereket versin ki odanın karanlığı genç Darnley'in benim heyecanımı gözlemlemesine izin vermiyordu. Tıkırtı kesildiği zaman:

- Memnun kaldınız mı? dye sordu.

Sükûnetle karşılık verdim:

- Çok memnunum Darnley. Çok teşekkür.

Bu uğursuz bodrumdan çıkarken, Hickey'e rastlamadan evden çıkmanın yoluna baktım.

ETKİLER VE TEPKİLER

Komşularımdan çıktığımda saat ilerlemişti ve gece çok karanlık olmasına rağmen, hemen eve dönmeye cesaret edemedim. Öfkem yatışmamıştı, davranışlarım şiddet doluydu. Suzanne'ı görmeden önce, işittiklerimi düşünmeye ihtiyacım vardı. Hızlı adımlarla evlerin çevresinde dolandım, yere saçılmış kuru yapraklarla örtülü sokaklardan geçtim, yürüyüş ve gecenin temiz havası çok geçmeden beni biraz sakinleştirdi. İlk düşüncem, döner dönmez karıma karşı hak ettiği bir sahneyi oynamak; ikincisi ise, tam tersine bu konuda tek kelime etmeyeceğime yemin etmekti.

"Suzanne'ı düşünceleriyle acımasızca yüzleştirmek, neye yarayacak? diye düşündüm. Haklı olarak bu manevi hırsızlıktan ötürü bana sitem edecek, ben de uygunsuz biçimde tartışmaya başlayacaktım. Üstelik sitemlerine karşı, her şeyi açıkça sergilemek için çok çaba harcamam gerekecekti. Tam tersine sağduyulu görünmeye cesaret edebilirsem, bu dersten gizlice yararlanacak ve yeniden karımı elde edecektim. Her şey bir yana onu seviyordum ve önlemini almazsam benden tümüyle soğuyacaktı. Bu iş için, o olağanüstü makinadan yararlanacaktım; dinlenmediğini zanneden Suzanne düşünmeye devam edecek, makina da o düşünceleri dikkatle izlememi sağlayacaktı."

Bu sırada, Hickey'in verdiği psikografı yeraltı laboratu-

varında unuttuğumu birden anımsadım. Bu sıkıcıydı, ama pek tehlikeli sayılmazdı. Hemen ertesi sabah gidip onu istemek basit bir işti. Peki Hickey'ye ne diyecektim? Fazla açıklama yapmaya gerek yoktu. Ona teşekkür edip daha önceden bildiğim şeyleri makinanın doğruladığını şöyle bir söylemem yeterliydi. Böylece aklıma uygun görünen davranışı belirledikten sonra, Lincoln Caddesi'ne geri döndüm ve evime girdim.

Ne yazık! Sorunlu bir halk gibi karı koca arasında da geçimsizlik öğeleri kaynaşır; o halkı yönetenler, ciddi reformlar yaparak kritik durumu kazasız belâsız aşacaklarını umut ederler; önlemli ve iyi niyetli davranışlarına rağmen, her şey ufak bir olayın patlamasına bağlıdır ve hiç kimse arzulamadığı halde sarhoş bir nöbetçinin açacağı ateş ister istemez isyanı başlatacaktır. Sıradan bir aile kavgasını anlatmak için bu, belki de epeyi tumturaklı bir benzetme; yalnız şunu göstermek istiyorum, bir ayaklanmanın nasıl sonuçlanacağını önceden bilemediğimiz gibi bir tartışmanın da iplerini elimizde tutamayız, dolayısıyla sinirleri çok duyarlı iki kişi arasında geçen önemsiz bir sözlü atışma, iki tarafın da arzulamadığı bir çatışmaya dönüşebilir.

Hoşgörüyle dolu olarak içeriye girdiğim halde, Suzanne beni asık suratla karşılamıştı. Gecikmemden dolayı bir kez daha sitem etti; ancak itiraf ederim, gecikmem bu akşam, şaşırtıcı bir büyüklük taşıyordu. Komşularda iki saat kaldığımı söylediğim zaman, omuzlarını silkti ve Muriel Wilton yüzünden bu gecikmenin doğal bir şey olduğunu ileri sürdü. Bunun üzerine, hor görülen iyi niyetimin tepkisiyle patladım ve ondan gizlemeye çalıştığım her şeyi, bugün pek anımsayamadığım bir şekilde, beş dakika içinde yüzüne karşı söyleyiverdim.

- Muriel Wilton'u konuşmadan önce, dedim, tarih sırasıyla ilkin Adrien Lequeux'yü konuşmak belki daha uygun olacak.

Hayran kalınacak bir kayıtsızlığı oynayarak:

- Adrien mi? dedi. Adrien! Adrien'le kim ilgileniyor?

- Sen!.. Hatta oldukça sevgiyle ilgileniyorsun onunla.

Suzanne öyle kuvvetli bağırdı ki kendinin çağırıldığını zanneden Zenci kadın Rosita kapıyı araladı.

- Aklını mı oynattın? Aklını mı oynattın? Adrien umurumda mı benim! Fransa'dan ayrıldığımızdan beri bir kartpostal bile göndermedim ona.

- Belki kartpostal göndermedin ama, onu hiç düşünmediğin anlamına gelmez bu, işlerin konusunda Adrien'in benden daha iyi akıl vereceğini düşündün dün akşam... Saint-Romain Fuarı'nda birlikte yaptığınız gezileri gönül hoşluğuyla anımsadın... bir de bir genç kız açısından aşırıya kaçan bazı el kol hareketlerini!

Şaşkına dönen karım, dehşet ve nefretle bir an için bana baktı; bu görünüşü içimde hem utanç, hem de şaşırtıcı bir güçlülük duygusu doğurmuştu.

- Ben? Dün akşam?.. diye kekeledi.

- Evet, dün akşam, kitabını okurken... ya da okuyormuş gibi yaparken... Adrien'le yaptığınız gezileri, atlı karıncaya birlikte bindiğinizi ya da bilmem ne mavi divanı düşünmediğine bana yemin edebilir misin? Adrien'in sevecen ve gönül okşayıcı, benimse kaba ve beceriksiz olduğumu düşünmeye varana kadar işi götürmedin mi?.. İnkâr etme Suzanne; yüzün seni ele veriyor...

Gerçekten kafası karışmış ve yıkılmış gibi görünüyordu. Ürkek bir sesle sordu:

- Peki Denis, bunları nasıl biliyorsun? Yüksek sesle mi düşündüm?

Belki bu konuda bir şeyler uydurabilirdim, ancak tedbirli davranıp oyun oynayacak durumda değildim. Her şeyi söyledim ona; kendi düşüncelerimi Hickey bana anlattığında duyduğum şaşkınlığı, casus koltuğu, yeni makinayı, makinanın üstüne takılmış kaydedici tabancayı, nihayet küçük Darn-

ley'in sesli aygıtını ve kırmızı lambanın aydınlattığı bodrumdaki uzun ve tekdüze fısıltıları dinlerken duyduğum acıyı.

Ses çıkarmadan beni dinledi; önce kuşku, ardından tutku, sonunda öfke gösterdi. Öykümü bitirdiğim zaman bu sonuncu duygusunu dışa vurdu.

- Bu, utanılacak şey! dedi. Alçaklık!..

- Ama, Suzanne...

- Alçaklık!.. Geçen akşam, bir Anglo-Sakson soylusu üzerine bana bir saat söylev çektin... Peki sen, dürüst bir adam gibi mi davrandın? Şu mutsuz ülkede, tek zavallı özgürlüğüm olan düşüncelerimi çalmakla kalmadın, kuşkusuz dedikodumu yapan iki yabancıya gizlerimi de ilettin.

- Suzanne saçmalıyorsun; Darnley tek kelime Fransızca bilmiyor ve Hickey de bizim yanımızda değildi.

- Bir yere gizlenmediğini nereden biliyorsun?

- Suzanne, aslında Hickey soylu bir insandır.

- Ah! Hayır. Yalvarırım... Bu saçma kelimeyi bir daha kullanma!.. Peki o şerit nerede? Yanında mı?

- Şerit mi? Ah! Tanrım!

Şeridi laboratuvardaki masanın üzerinde, psikografın yanında bıraktığımı birden anımsamıştım. Kendimi kabahatli görünce saldırıya geçtim:

- Suzanne, dedim, hayal gücünü aşan bir vicdansızlık içindesin! Belki övünülecek gibi olmayan, ama inanılmaz biçimde belirgin ve elbette gerçeğe uygun bir yöntemle benden sakladığın şeyleri açığa çıkardım; onları benden saklamaya hakkın yoktu... Buna rağmen, sen bana saldırıyorsun!.. Bu biraz vicdansızlık!

- Ama ben hiçbir şeyi gizlemedim, dedi. Ayıplanacak ne var şeyde...?

Soğuk bir tonla:

- Adrien Lequeux'nün okşamalarını düşünmekte? dedim.

Kahkaha atarak güldü.

- Erkekler gerçekten çok aptal! On beş ya da on altı yaşındayken Adrien'le flört ettim; üzerinden on dört yıl geçti; iki çocuğum var; onun üç tane; onu aklımdan bile geçirmem ve burada gerçekten herhangi bir suç görmüyorum.

- Ben kanıtladığım halde, onu asla düşünmediğini nasıl söyleyebiliyorsun?

- Hiçbir şey kanıtlamıyorsun... O acayip deneye rağmen, Adrien'i *asla* düşünmediğimi yineliyorum... Dün akşam, adı aklımdan geçmiş olabilir; arsa satışı konusunda, gerçekten akıl danışılacak biri... Bir kez daha söylüyorum, bu, bir suç sayılmaz...

- Salt bir danışman olarak onu düşünseydin, gerçekten suç sayılmayacaktı... Ama teknik danışma ihtiyacına bir hayli tuhaf biçimde içtenlikli anılar karışıyordu.

- Tuhaf biçimde mi? dedi. Niçin tuhaf biçimde?.. Adrien benim kuzenimdi... Annemin birlikte çıkmama izin verdiği yegâne genç adam... Bütün genç erkeklerin genç kızlara yaptığı gibi biraz kur yapıyordu bana... Peki sonra? Sen Denis, bir aziz miydin? Kendi yeniyetmeliğini anımsa. Aşağı yukarı aynı şekilde genç kızlarla anıların olmadığını, hiç görmemiş olsan bile o genç kızların hayalini kurmadığına inkâr eder misin?

- Belki ama...

Kısa kestim. Savunma sırası bana gelmişti; Suzanne beni savunmaya zorlayarak taktik bir avantaj elde ediyordu. Konuşmamızın ses perdesi yumuşadı ve karı koca arasında çoğu kez gözlemlenen ve "kavgaları" havayı düzeltmek için bazılarını yararlı fırtınalar gibi düşündüren o ilginç tepki sonucunda, kavga çok geçmeden duygusallığa dönüştü.

- Sevgilim, dedim, tümüyle senin gibi düşünüyorum ve geçmişte kalan istemdışı düşlerini başına kakmak gibi bir niyetim yok... buraya gelirken bütün bunlardan sana asla söz etmemeye kararlıydım... ama beni çok kötü

karşıladın ve senin keyifsizliğin beni kışkırttı... Şimdi bitti... Memnuniyetle görüyorum ki olay ciddi değil... Adrien'in senin eski ve oldukça gülünç bir kuzenin olduğunu biliyorum; belki onunla çocukluk anılarını tazelemekten hoşlanıyorsun...

- O bile değil, dedi Suzanne.

- Sana inanıyorum sevgilim... Tek sözcükle ama sevgi dolu bir sitem edeceğim sana... Bu, belki de bana güveninin olmamasından... Artık ciddiye almadığım o uzun düşünme süreci bana hiç olmazsa bir şeyi öğretti; her türden endişelerin ve büyük kuşkuların olduğunu... Niçin onları benimle konuşmuyorsun?.. Neden beni sırdaşın yapmıyorsun?

Şimdi gözleri yaşlarla dolmuştu.

- Fakat o kadar uzaktasın ki Denis... Seninle gerçekten ilginç şeyler konuşulduğu zaman, asla dinlemiyorsun, dersini, öğrencilerini, politikayı düşünüyorsun... Senin canını sıktığımı hissediyorum... O zaman sesimi çıkarmıyorum ve zavallı kadınca düşüncelerimi tek başıma dönüp dönüp yineliyorum.

- Suzanne, dedim, eskiden olduğu gibi gel dizlerimin üstüne otur ve söyleyebileceğin her şeyi bana anlat.

- Hayır, bu gülünç olur, dedi. Otuz yaşında bir kadın!.. Artık çok ağırım...

O gece yatağımızda içli dışlı ve tatlı bir konuşma yaptık. Suzanne'ın başı omuzumdaydı. Bizi ayıran o yapay duvarın yıkıldığını hissederek psikografı kutsadım. Ama kutsamam uzun sürmeyecekti.

MURIEL WILTON

Westmouth'a gelişimizin başlarında, başkanla Misis Spencer, Dekan Philipps'le karısı, Macpherson'lar, Hickey'ler ve birkaç onurlu yerel yönetici dışında kimseyi tanımıyorduk. Hickey bir yana, bu Olympus'u dolduran ilahlar saygıdeğer, ama biraz süresi geçmiş varlıklardı. Konuşurlarken kafamızı karıştıran gösterişli bir dürüstlük taslıyorlardı. Birkaç hafta boyunca, sevecen ve saf olan bu yıllanmış çiftleri gözlemlemekten büyük zevk almıştık. Balzac ya da Dickens'in en dokunaklı kişilerini anımsatıyorlardı bana. Bir zaman sonra, birkaç genç profesörde farklı bir dünya görüşünün hüküm sürdüğünü keşfettik.

Radikalizm, bu sözcüğün Amerika ya da İngiltere'deki kendine özgü anlamıyla, 1925'te benimsenmiş bir doktrinin yandaşlarını oluşturmuştu. Emerson, Hawthorne ya da Oliver Wendell Holmes'tan çok Hemingway, Faulkner ve Dos Passos okunuyordu. Artık tatillerini, Spencer'ler gibi Vézelay ya da Bath'da değil, Moskova ya da Tiflis'te geçiriyorlardı. Daha eski kuşak o sırada yürürlükte olan içki yasağına kesinlikle uyarken asi grup Lakeview'da gizlice içkili toplantı geceleri düzenliyordu. Oysa aynı Lakeview'da, en ciddi yemeklerde buzlu sudan başka şey içilmezdi.

Doğruyu söylemek için şunu eklemek gerekir ki bir kere bu grup çok az kişiden oluşmuştu, ikincisi Westmouth'ta

gençlerin arasında bile tutuculuk yürürlükteydi, ihtiyatlı davranış ve kariyer kaygısı yüzünden normal eğilim böyleydi ve nihayet asilerin kendileri de başkaldırmalarından ötürü büyük ölçüde rahatsızlık duyuyorlardı.

Kendilerine göre zararsız sayılacak aşırıya kaçışlarında, boyunlarında ve topuklarında sürükledikleri zincirlerin kopan şakırtısını kimbilir kez işitir gibi olmuştum! Kaldı ki kalıtımsal tutuculuklarının bilincindeydiler ve aralarından en dikkat çekici olanı genç bir filozoftu; Clinton birçok kez benimle özgürce konuştu:

- İçki yasağını niçin deliyoruz? diyordu. Sizi temin ederim, ona aykırı davranırken rahatsızlık duyuyorum... Ama siz bunu anlayamazsınız; tensel zevkleri yanılgı, günahı neredeyse sakınılmaz bir kaza olarak görmeye alışmış gerçekçi bir Fransızsınız. Hayır, Hıristiyan hacıların oğulları olan bizlerin bu korkunç konudaki duygularını algılayamazsınız... Görünürde bir edepsizlik bu. Bir bilgin ve psikolog sıfatıyla bu konuda yapmacıklı konuşuyoruz, fakat içimizde bir şeyler o aykırılığı kınıyor ve bu iç çatışma bedensel dengesizliklerle kendini gösteriyor... O zaman alkol kurtarıcımız oluyor... Evet, alkol birkaç saat için de olsa bizi katı ilkelere bağlılık bilincinden uzaklaştırıyor... Beş ya da altı kadeh içki, beyinzarlarımızda bulunan o dayanılmaz Quaker[1] atalarımızın sofuca birikimini bertaraf ediyor... Bunu söylemek çok çirkin ama, sadece hafif bir sarhoşluk anında sevmekten, yaşamaktan hoşlanıyorum... ya da en azından yaşamaya çabalıyorum... zira rahatlama asla o denli uzun sürmez... Çok geçmeden zehirin etkisi geçiyor; hacılar yeniden uyanıyor; ve pişmanlık tekrar başlıyor. Siz mutluluğunuzun kıymetini bilmiyorsunuz Dumoulin.

1. Ayinlerinin çoğu sessizlik içinde geçen ve şiddete karşı olan bir Hıristiyan mezhebinin üyeleri.

Clinton'la içli dışlı oluşum, Suzanne'la birlikte ara sıra küçük grubun toplantılarına katılmamıza neden oldu; kulüp 18. yüzyılın bazı İngiliz kurnazlarını taklit ederek Westmouth'ta Hell Fire Club (Cehennem Ateşinin Kulübü) adını taşıyordu. Kuşkusuz onlara doğrudan katılmamakla iyi etmiştik; zira bu tedbirsiz davranışımızı Başkan Spencer öğrenseydi hayrete düşerdi. Aslında bu cehennem gene de ılımlı ve saygı uyandırıcıydı. Suzanne'la ben, bize sunulan içkileri bazen çiçek vazolarına, bazen pencereler açıksa oradan dışarıya, bazen da içmeyi unutmuş gibi yaparak masanın üzerinde bırakıyorduk. Aşırılığa kaçmaktan tümüyle sakınarak ve kendimize hakim olarak ortamın tadını çıkarabiliyorduk; ortam ilginçti, ilk başta sıkıcı gelen söyleşiler hafif bir sarhoşluğun sonunda neredeyse her zaman parlak bir görünüm alırdı.

Bu gecelere katılan genç kadınlardan birkaçı çok hoşuma giderdi; çok güzel yüzleri ve o zamanın modasının cömertçe sunduğu kusursuz bacakları vardı; üstelik içlerinden pek çoğu gerçek bir kültür zekâsına ve o denli zengin ve yeni olan Amerikan dilinin bana göre dayanılmaz kıldığı orijinal bir nüktedanlığa sahiptiler. Buna rağmen, onlara kur yapmak aklımdan geçmemişti; meslektaşlarımın karılarıydılar; ziyaretçi ve konuk kalitem, küçük düşürücü bir tavır içinde bulunmamam gerektiğini bana dayatıyordu; sonra, nereden bakılırsa, doğal olarak çekingen kalıyordum ve kompliman yapmak bakımından oldukça özgür sayılsam da bu sevimli yaratıklar uygun olduğu kadar mesafeli kalıyorlardı.

Bunun tek istisnası, daha önce sözünü ettiğim o Muriel Wilton'du. Suzanne, derslerimde devamlılık gösteren varlığını keyfi kaçarak fark etmişti. Ötekiler gibi bir profesör karısı değildi; Şikagolu bir sanayicinin boşanmış eşiydi. Westmouth'un ileri gelenlerinden birinin dul karısı olan annesinin yanında birkaç aylığına kalmak için gelmişti. Misis Wilton derslerimi izlemek yetkisini elde etti; çünkü erkek

kardeşi en eliaçık mezun öğrencilerimizden biri ve Mütevelli Kurulu üyesiydi. Onu görünce, hayranlık duymamanın mümkün olmayacağına inanıyorum. Kürsümün önünde ayakta durarak günün dersine ilişkin sorular sormaya geldiği zaman, bu denli güzel bir yaratığı karşımda görünce, itiraf ederim ki dolaysız da olsa heyecanlanıp hoşlanıyordum.

Aslında "Higgins 65'te", birkaç meslektaşımla elli öğrencinin uyanık bakışları altında Muriel Wilton'la karşı karşıya gelmem masumane şeylerdi. Clinton tarafından düzenlenen bir içkili toplantı gecesinde güzel dinleyicime rastlayana dek durum benim için tehlikeli sayılmadı. Clinton benim onuruma kaçak içki satıcısından Fransız şarabı almıştı, şarabın mükemmel oluşu benim için büyük sürprizdi. O denli müşkülpesent olan Mösyö Cauvin-Lequeux bile unutulmaz bir Haut-Brion kırmızı şarabını ve zavallı meslektaşım Albert Thibaudet tarafından söylenmeye layık bir Vosnes-Romanée şarkısını ne de olsa takdir ederdi. Şarabın sarhoşluğu kokteylinkinden daha nitelikli ve anlamlıdır ve sofular tarafından hoşgörülür. Dediğim gibi ben de seve seve içmezdim ve alkolle aram pek hoş sayılmazdı. Gelgelelim sabahın ikisine doğru epeyi keyiflenmiş, az da olsa kontroldan çıkmıştım.

Gece nasıl bitti? Söyleyebilecek durumda değilim. Misis Wilton'la Clinton'un kütüphanesinde bir köşe bulmuştuk ve Muriel bir sedirin üzerine benim yanıma uzanmıştı, ancak olay pek çizmeyi aşmadı. Net olarak anımsadığım yegâne şey, Suzanne'la yürüyerek eve dönüşümüzdü; gecenin taze ve elektrikli havası içimde hoş bir heyecan uyandırmıştı, yürürken karımın koluna sevgiyle sarıldığım halde içerlemiş gibiydi ve sanki kolunu kurtarmak istiyordu. Evin küçük holünde, duvarda asılı bir çalar saat vardı. İçeri girdiğimizde, tam merdiveni çıkarken saat dördü çaldı.

SUZANNE KARŞI SALDIRIDA

Geç yatmama rağmen, ertesi günü alışkın olduğum saatte bu "sefahetten" uyandım. Yorgun hissetmiyordum kendimi. Tam tersine, bir zafer kazandığını zanneden erkek yaratığın o ilginç zihinsel sevincini duyuyordum. Bu sabahki dersimin olağandan daha renkli geçeceğini hemen anladım. Hâlâ uyumakta olan Suzanne'la vedalaşmadan saat onda Higgins 65'e gitmek zorunda kaldım. Masanın üzerine bir not bırakarak her hafta olduğu gibi bu çarşamba da Roman dillerindeki meslektaşlarımla kulüpte öğle yemeği yiyeceğimi bildirdim.

Tahmin ettiğim gibi bugün pek kötü konuşmadım. Konu olarak Balzac'ın politik görüşünü seçmiştim. Genç Amerikalıların konuya ilgilerini çekmek için ilkin eski monarşiler, Devrim ve İmparatorluğun biçimlendirdiği Fransa'nın geniş bir tablosunu genel çizgileriyle belirtmek gerekiyordu. Sonra bu tablo içine Balzac'ı yerleştirip onun kendine özgü katolisizmini ve kralcı görüşünü açıklamak lazımdı. Bunun için *Şuanlar, Karanlık Bir Olay, Köy Papazı, Köy Hekimi* ve *Memurlar*'dan yararlandım. Öğrencilerimin heyecan duyup anlayabileceği terimlerle Fransa'nın sorunlarını ortaya koymak için kendimi zorlarken, bir hoca bakımından çok sevindirici olan o zevki tattım; karşımda bir saat boyunca salt ateşli ve dikkatli yüzler görmüştüm. Elli

öğrenci sesinin fısıltılarından mutluluk yansırken dersimi bitirdim; mutlu mırıldanış "Ne güzeldi!" diyordu. Böylesi günlerde, mesleğimin bütün mesleklerin en güzeli olduğunu düşünürüm; başka günlerse ona lanet okurum, ama bu nadiren olur.

O sabah, tek üzüntüm Muriel Wilton'u her zamanki yerinde görememekti. Başka türlü nasıl olurdu ki? Sabahın dördünde, hâlâ Clinton'lardaydı ve oradan ayrılmaya hiç niyeti yoktu. Kuşkusuz sabaha karşı yatmış, Suzanne gibi uyuyakalmıştı. Macpherson'un bürosunda bir profesörler toplantısına katıldım, sonra meslektaşlarımla öğle yemeğine gittim. Üniversite işlerinden, yakında yetmiş yaşına basacak olan Başkan Spencer'in emekliliğinden konuştuk. Onun yerine Dekan Philipps'in gelmesi oybirliğiyle destek bulmuştu. Philipps büyük matematikçi, dürüst adamdı ve çok seviliyordu. Yemekten sonra Clinton'la birlikte oldukça uzun süren bir yürüyüş yaptık ve dersimdeki başarıyı haber vermek için çok mutlu bir halde Lincoln Caddesi'ne döndüm.

Karımı evde bulamayınca çok şaşırdım. Zenci hizmetçimiz Rosita "Misis Dumoulin'in" bir saat önce dışarı çıktığını söyledi. Westmouth'ta, Suzanne'ın bensiz sokağa çıkışı çok enderdi. Alışveriş yapmak istiyorsa, İngilizcesinin yetersiz oluşu benim yanında olmamı zorunlu kılıyordu. Ziyaret yapmak gerekiyorsa, yerel âdetler ona eşlik etmemi gerektirirdi. Her neyse, onun evde bulunmayışı endişeli bir durum sayılmazdı; bu kent ve bu çevre, insanın başına hiçbir şeyin gelmeyeceği yerlerdendi. Önümüzdeki ay, Fransız moralistleri[1] üzerine Şikago'da bir dizi konferans verecektim. Bunlara hazırlanmak için çalışmaya koyuldum.

Suzanne saat beşte geldi, lafa girer girmez keyfinin çok

1. Ahlakı inceleyen yazar... Daha çok 19. yüzyılda ortaya çıkan bu yazarlar, gelenek ve görenekler, insan doğası ve davranışları üstüne düşüncelerini kaleme almışlardır. Ünlü Fransız moralistleri şunlardır: *Montaigne, Pascal, La Rochefoucauld, La Bruyère, Vauvenargues.*

kötü kaçmış olduğunu anladım. Bu olayın nedenini dün geceki aşırılıklarımıza bağladım ve neşeyle:

- Görüyor musun sevgilim, dedim, biz evde oturmasını seven, erken yatan ve ailesini sırtına yüklenen eski Fransız burjuvalarındanız. O yabancı gençliğe karışmak için yaradılmamışız... Bizim her şeyimiz acılı, karakterimiz, çalışmamız... Gene de, bu sabah verdiğim Balzac konferansı pek fena sayılmaz... Öğrenciler pek memnun görünüyorlardı...

Suzanne alaycı bir tavırla:

- Ya Muriel Wilton? dedi. O senden memnun kaldı mı?

- Muriel Wilton orada yoktu Suzanne. Sanırım bu geceyi uykusuz haliyle o da zor geçirmiştir. Aslında bu eğlence biçimi herkes için sağlıksız. İnsan gece yaşayan bir hayvan değil. Yaşadıkça şunu algıladım ki erken kalkıp erken yatmak mutluluğun gizlerinden ikisi.

Suzanne tuhaf bir üzüntüyle:

- Beni Şikago'daki dinleyicilerinden biri mi sanıyorsun? Şundan emin ol ki bu evde moralistleri yorumlayıp bayağılıkları anlatmaktan başka şey yapmıyorsun.

Söylediğim gibi, karımla zararsız kavgalarımız olmuştu, ama çok nadiren böyle düşmanca ve aşağılayıcı bir tonla konuşurdu. Şaşkınlıkla ona baktım. Şapkasını çıkarırken:

- Doğru, dedi, bir ahlak dersi vermekle yükümlü olduğun bana gerçekten gülünç görünüyor. Orada bilge havalarına gireceksin ve çok iyi becerdiğin gibi tutkuların ılımlılığından söz edeceksin, ama aslında Misis Muriel Wilton'u ve onunla Şikago'da karşılaşmanın yollarını arayacaksın.

- Ben mi? dedim. Aklını mı kaçırdın?

Tam bu sırada, korkunç ve büyük olasılığı olan bir düşünce geçti kafamdan.

- Suzanne!.. O saçmasapan makinayı Hickey'den ödünç almadın değil mi?

- Neden olmasın? dedi. Sen de aynısını yapmıştın... Çoktan unutmuştun; ben de ısrarla istedim onu. Bana yeni bir şerit vermesini ve makinanın işleyişini öğretmesini istedim Profesör Hickey'den.

- O da seni dinledi değil mi? Hadi bakalım, çattık belâya!

Suzanne keskin ve sert bir gülücükle:

- Erkekler gerçekten hayran olunacak şeyler, dedi. Benim gizlerimi yakalamak, benim düşüncelerimi okumak, benim özel yaşamımı deşmek söz konusu olduğu zaman bu en doğal eylem, en ilginç deney oluyor. Ve Hickey'le sen, kendinizi "mükemmel centilmen" olarak görüyorsunuz... Ancak erkeğin kutsal -daha doğrusu hayvansı- düşüncesine bir kadın girdiği zaman bu, en korkuç suç oluyor. Ne denli gülünçleştiğini görmüyor musun? Hepinizin ne denli gülünç olduğunuzu?

Kendimi savunmak elbette olanaksız bir hal alıyordu, bunun farkına vardığımdan sakinleşmeye çalıştım:

- Suzanne, dedim, bağırıp çağırmak boşuna... Ne olup bittiğini, işittiğin şeyleri, neye sitem ettiğini bana açıkça söyle, elimden geldiğince cevap vereyim.

- Senden hiçbir cevap istemiyorum, dedi. Cevabını aldım, hem de büyük içtenlikle. Olan biten mi? Çok basit. Dün, öğleden sonra, Mister Hickey'i ziyaret ettim ve senin adına şeyi istedim... Ne diyordun ona?.. şu psikograf. Onu buraya getirdim. Tabii magazin dergilerinin tomarını kullanmadım; kuşkusuz onu anlayabilirdin. Fakat ne denli dalgın olduğunu, kitapların dışındaki eşyalara çok az dikkat ettiğini biliyorum. Makinayı hiç zorluk çekmeden jüponlarımdan birinin içine sardım ve yatağın yanındaki masanın üzerine yerleştirdim. O lanetli gecenin dönüşünde, sen pardösünle şapkanı portmantoya asarken hemen yukarı çıkıp makinayı çalıştıran düğ-

meye bastım. Sen peşimden gelerek yatağa yattın ve düşünmeye başladın.

- Peki neyi düşündüm? Yemin ederim ki anımsamıyorum.

- Yemin ederim ki ben onları ömrüm boyunca anımsayacağım. O kadını düşündün. Şöyle dedin: "Tabii onun hoşuna gidiyorum." Ne kendini beğenmişlik! Onun hoşuna giden sen değilsin; konuşmacılığından kaynaklanan küçük başarın. Sonra mırıldandın: "O öpücük!.." Hem de bayağı yüksek tonla!.. Sonra Şikago yolculuğuna ilişkin plan yapmaya başladın; beni Fransa'ya geri gönderip seninle eşzamanda oraya gitmesini kurdun kafanda. Kendi kendine şöyle dedin: "Aslında, buranın havası Suzanne'a hiç yaramadı. Onun Rouen'a geri dönmesi daha iyi olacak. Üç ay içinde onun yanında olurum." Çünkü kendinle tek başına kaldığın anlarda bile ikiyüzlüsün. En komik ya da en trajik olanı -nasıl istersen öyle de- bütün bunları Şikago'daki konferans hazırlığına ve Vauvenargues ile Pascal üzerine erdemli, yüksek düşüncelerine karıştırman... Ah! Bir erkeğin düşüncesi ne gülünç!..

Pes etmiştim ve o denli sersemlemiştim ki Suzanne'ın bana anımsattığı düşünceler şimdi aklıma geliyordu. Büyük bir yorgunluk haline düştüm ve hemen uyumak ihtiyacı hissettim. Ama işin aslı böyle değildi, buğulanmış görüntüler arasında bir hayalin anısıyla karşılaşıyordum; bu hayalin içinde belki karmaşık arzularla bir yolculuğun kuruntulu planı vardı; o yolculukta Muriel'e rastlayacaktım. Hiçbir zaman ciddiye almamıştım bu hayali. Rüya nasıl bilinçaltındaki bir arzunun düşsel bakımdan gerçekleşmesiyse, o hezeyan da gecenin heyecanları içinde benim için gerçekdışı ve gurur okşayıcı bir sonuç doğurmuştu. Eğer o şeytansı şerit benim saçma sapan sözlerimi kaydetmediyse,

geriye hiçbir şey kalmamıştı, hatta o fantezileri gerçekleştirme iradesi bile.

- Ama Suzanne, dedim, o şeridi kim okudu sana?

- Dostun Hickey'nin kendisi. Beni laboratuvarına götürdü ve benim için makinayı çalıştırdı.

- O da dinledi mi?

- Her şeyi. Yüzüm kızarıyordu, ama bu, senin hatan, benim değil.

- Suzanne! Bu iş çizmeyi aşıyor... Şimdi bu İngiliz benin hakkında ne düşünür?

- Sen hâlâ oradasın! Benim ne düşündüğümü sormadan önce, o İngilizin ne düşüneceğini soruyorsun kendine. Gene de sana söyleyeyim. Artık beni sevmediğini, başından atmayı arzuladığını ve bu koşullarda birlikte yaşamaktan vazgeçmemiz gerektiğini düşünüyorum ben. Benim Fransa'ya geri dönmemi dilemiyor musun? Ben de bunu yapacağım. Yalnız orada ayrılık hazırlıklarına başlamak için.

Ona dokunan içtenlikli bir heyecanla:

- Suzanne, dedim, saçma şeyler söyleme, sonra pişmanlık duyacaksın. Seni sevdiğimi çok iyi biliyorsun ve senin beni sevdiğini de çok iyi biliyorsun. Ben de gördüğün şeyler, dün benim sende gördüklerimin aynısı, dayanaksız, gerçekdışı, gelgeç düşünceler. Yarın seninle birlikte bu ülkeyi terkedebilirim; Muriel Wilton'un hiçbir önemi yok benim için ve bir daha asla görmeyebilirim.

- Onu kucakladığın zaman, bunları söylememişsindir ona sanırım, dedi karım.

- Fakat onu kucaklamıyorum Suzanne! Sen nasıl Adrien Lequeux'nün metresi olmayı arzulamıyorsan ... Düş görüyoruz, belki de yaşarken, uslu akıllı, sadık insanlar olarak yaşamın içinde daha çok düş görüyoruz.

Nişanlılık günlerimizden bu yana onda hiç gözlemlemediğim ateşli bir tutkuyla:

- Bu doğru mu? dedi. Doğru mu?.. Sadık mısın?.. Evlendiğimizden beri beni aldatmadın mı?

- Asla Suzanne... Onu nasıl yapardım ki?.. Caen'da gözlerinin önündeyim...

- Hiç şeyi... Henriette'i arzulamadın mı?

- Kız kardeşin Henriette mi? Niçin soruyorsun? O şeyde... itirafta ondan mı söz ettim?

- Hayır, hiç etmedin... Fakat ara sıra içimden bir korku geçmişti.

- Ne saçmalık Suzanne... Henriette'in güzelliğine hayranım... Ama bir sanat eserine nasıl hayransam öyle... Senden nefret ettiğim zaman bile sırf seni sevdiğimi bir bilsen...

Cevap vermedi. Ona doğru gittim, ayaklarının dibine oturdum, başımı dizlerinin üstüne koydum. Kendini bırakıverdi.

MUCİD'E SİTEMLER

Hemen belirteyim ki psikograf, tam tersine evliliğimizin yıkılmasına neden olmadı. Az önce anlattığım tartışmayı, daha önceki gibi, sevgi dolu bir barışma izledi. Hiçbir gizli düşüncenin bizi ayıramayacağını öğrendiğimizden dolayı ikimiz de gerçek bir rahatlama duyduk. Birlikte yaşayan bireyler ve neredeyse bütün aileler arasında birbirinden gizlenen şeyler bulunur; çoğu kez bunlar kaygı vericidir ve bunların suskunlukla geçiştirilmesi yaşama zehir katar. Psikograf bizim aramızdan bu şeyleri silip süpürmüştü. Heyecanın ilk anında, o kahrolası makinayı birbirimize karşı kullanmamaya yemin etmiştik; daha sonra bu önlemi aşırı bulduk ve düşünceleri kaydedilecek olana dürüstçe önceden haber vermek koşuluyla gene de bu aygıtı kullanmayı kabul ettik.

Böylece, istemli bir çaba sonucu, düşünce akışını kontrol etmenin mümkün olduğunu ve bu kontrol yetisinin başarıyla eğitilebileceğini keşfettik. Başlangıçta, haberim olduğu halde, ilk çeyrek saatte, kontrolsuz düşlere sürükleniyordum; sonra azar azar bu tehlikeli sapmaları ayıkladım. Hatta bir çeşit "psikografik" tespihli dua icad ettim ve kendime rağmen düşüncelerim tehlikeli yollara sapmaya başladığında hemen bu duayı okuyordum. Bu deney Katolik Kilisesince buyurulan bazı ayin usüllerini yepyeni bir ışıkla

kafamda aydınlattı ve o ayin usülleri derin bilgelikleriyle şimdiye dek içimde olmayan bir saygı uyandırdı. Sözün kısası, birtakım kazaların dışında bir zaman bütünü olarak ele alınırsa, psikografın etkisinin bizim birlikteliğimiz bakımından mükemmel olduğunu söyleyebilirim.

Ancak bu kişisel yorum sorunu yarıda kesmemeli; öyküyü elimden geldiği kadar daha açık, daha derli toplu ve daha gerçekçi olarak anlatmak niyetindeyim. Böylece ertesi gün Muriel Wilton olayına geri döndüm. Çok kolaylıkla anlaşılacaktır ki ilk ziyaretim Hickey'ye oldu. Tabii ona içerlemiş olmam normaldi. Suzanne'ın gözlemlediği gibi, düşüncelerimi okumak için karıma yardım etmesi ile karımın düşüncelerini okurken bana göz yumması kuşkusuz suçluluk bakımından çok fark etmiyordu. Ne var ki ikinci deney, birinciden daha doğru olarak yeni aygıtın tehlikelerini bana sezdirmişti. Hickey'nin erkekler arasında belirli bir dayanışmaya saygı duyması gerektiğini ve ilk görüşmelerimizin aramızda örtülü bir anlaşma yarattığını, onun da bu anlaşmaya aykırı davrandığını düşündüm. Kısaca, bana karşı kötü davranmıştı; bunu da yüzüne karşı söyledim. Buna rağmen, sitemlerim karşısında sakin durdu, hatta güleryüzlülüğünü korudu.

- Üzgünüm, dedi, sizi zor durumda bıraktıysam... Ancak bütün bunların pek fazla önemi olmadığını kabul etmelisiniz...

- Böyle şeyi kabul edemem Hickey; ciddi sonuçlar doğuracak bir sorumluluğu pek hafife aldığınızı görüyorum. Karım ve ben, pek sıkı bağlarla birbirine kenetlenmiş bir çift olmasaydık... bizim boşanmamıza neden olacaktınız... İşte böyle! Azizim Hickey, insanları böyle bir riske sokmaya hakkınız olmadığına inanıyorum. Buluşunuz dahiyane, varsayımlarınız yaman... Büyük bilginsiniz... Dehanız var... Bu konuda herkes hemfikir... Ancak dehanın haklarının sınırsız olduğu aklımın köşe-

sinden bile geçmedi... Daha az acımasız deneyler yapsanız iyi olacak... İşin ahlaki boyutu burada ve tabii siz bunu kendinize göre yorumluyorsunuz; bana göreyse, bir bilim adamı, ne yaşamla, ne de hemcinslerinin duygularıyla oynamamalı, bilimin yararına olsa da... Evet azizim, ya hekim olsaydınız...

Hickey keyifle:

- Hekim mi olsaydım? dedi. Hastanelere düşen yoksul tipleri üzerinde sonuçları belirsiz, hatta bazen ölümcül olacak tıbbi deneyler yapardım hiç çekinmeden... Romancı olsaydım, dostlarımın karakterlerinden ve başından geçenlerden yararlanırdım. Kitaplarımın onlar üzerinde yaratacağı sonuçlar umurumda bile olmazdı; yeter ki kitaplarım güzel olsun... Sizin Balzac'ınız kadın kahramanlarını yaratırken metreslerinin gizlerini kullanmadı mı hiç duraksamadan?.. Hadi Dumoulin, kızmayın... Sonunda ne oldu yani? Madam Dumoulin'le aranız mı açıldı?

- Aramız mı açıldı?.. Çok başka şey! Karım sarsıldı, şey yüzünden... bazı sözler... ya da benim üstüme yıktığınız bazı düşünceler...

- "Üstüme yıktığınız" lafı oldukça tuhaf, dedi.

- Ama eşim, uyanıkken hayal görmenin bilincinde olacak kadar çok sağduyuludur.

- Pekâlâ! dedi... Neden şikâyet ediyorsunuz?

- Beni bağışlayın, dedim, varsayın ki yuvamız çürük temeller üzerinde bulunsaydı... eşim bu denli mantıklı düşünmeseydi... ya da itiraflarım daha açık saçık cinsten olsaydı, deney kötü sonuçlar doğuracaktı.

- Kuşkusuz, dedi. Yalnız düşündüğünüz gibi olsaydı, o deneyi asla yapmazdım... Gerçekten karınızla sizin sağlam bir çift oluşturduğunuzu hemen anlamıştım; bu yüzden özne olarak sizi seçmekten çekinmedim... Karı koca birlikteliğinin belirli bir modeli vardır ki gözlemciyi yanıltmaz ve Fransa'da şeyin çok yaygın olduğunu

biliyorum... Sizin olayınızda, deneyin ciddi tehlikeler doğurmayacağından emindim.... Şunu da ekleyeyim ki Madam Dumoulin o şeridi dinlemeye başladığı zaman ben, bizzat yanındaydım ve dinlediği metin sizin açınızdan çok küçük düşürücü olmaya başlar başlamaz, onu kapatmak ya da bir kaza uydurmak için elim makinanın levyesinin üzerindeydi... Çok şükür ki karınızla benim işittiğim şeyler göreceli olarak masumane şeylerdi...

Bu cümle içimi epeyi rahatlattı, zira Suzanne hayalimde net olarak neler gördüğümü bana söylemekten kaçınmıştı.

- Gerçekten Hickey, dedim. Tam olarak ne işittiniz?

- Azizim, dedi, kendinizi dinlemek istiyorsanız, şerit hâlâ laboratuvarda, sonra da yok edebilirsiniz onu...

Kendi düşüncesini dinlemek bir hayli tuhaf bir duyguydu. Psikograf sıradan bir aygıt halini alınca bu duygu köreldi; yaşamlarında en az bir kez, bütün çağdaşlarımız kendi iç konuşmalarını dinlediler. Yalnız o gün, benim düşünceme ilişkin o büyültülmüş mırıldanma sürdükçe, kendimi çok kötü hissettim. Gene de bu monologun aslında Muriel Wilton'a ilişkin düşüncelerimden çok daha az "zararsız" olduğunu anlayınca yatıştım. Kuşkusuz, düşüncemizin sadece bir bölümü sesliydi; geri kalansa, konuşmaya eşlik eden hayallerden ibaretti ve bu hayaller seslendirilmemişti. Bereket versin ki Hickey'nin aygıtında bunlardan hiçbir iz kalmamıştı; bunları ona söylemekten kaçındım, zira daha karmaşık olan o problemi çözmeye kalkışacak güçteydi; yani beyin görüntülerinin fotoğrafını çekme problemine. Buysa, hem benim, hem de insanlık için pek hoş karşılanacak bir şey sayılmazdı. Makina sustuğu zaman, hiçbir açıklama yapmadan bu şeridi imha etmesini rica ettim, hemen benim yanımda yok etti. Laboratuvardan dışarı çıkarken:

- Şimdi, dedim, size hiçbir kin beslemediğime göre, karımla birlikte araştırmalarınızda yeterli rol oynadığı-

mıza inanabilirim, artık deneylerinizin yararı için öznelerinizi değiştirmeniz gerekecek.

Bana bir sigara ikram ederek:

- Bu, tam da benim fikrim, dedi, ağzınızı sıkı tutmaya söz verirseniz, şimdi çok ilginç bir olayla uğraştığımı açıklayacağım size, eğer başarırsam, sizinkinden çok daha olumlu olarak psikografın pratik yararı kanıtlanmış olacak.

- Sahi mi? Peki bu olay hangisi?

Bir an duraksadı.

- Size söylemeye tam karar veremedim, çünkü bu üniversitenin geleceğine ve yaşamına bağlı olan bir giz söz konusu... Fakat siz içimizden birisiniz, benim gibi bu fakültenin üyesisiniz; bu iş için birine danışmaya ihtiyacım var, sizin profesör ve yabancı olarak iki yanlı özelliğiniz, belki de. Yalnız bu danışmayı bana başka birinden daha çok tarafsızlık ve yetkiyle sağlayabilir. Yalnız sizden mutlak bir ağız sıkılığı talep ediyorum.

- Ona söz veririm.

- Hatta karınız dahi olsa?

- Düşüncelerimi yakalamak için yeni yollara başvurmazsanız...

- O halde, dedi, bu işi tümüyle önünüze sereceğim. Fakat oldukça uzun sürecek ve rahatça yerinize yerleşmeniz gerekiyor.

Biraz çekinerek baktığım bir koltuğu önüme sürdü, yanıma bir sigara pakedi, bir şişe viski ve bir kadeh yerleştirdi, sonra konuşmaya başladı.

BAŞKANLIĞIN DEVİR TESLİMİ

- İşi tümüyle açıklamadan önce, dedi, sizin için yepyeni bir şeymiş gibi durumu betimlemem gerekiyor. Daha önceden bildiğiniz şeyleri anımsatacağım size, böylece sorunun verileri en azından bütünüyle gözlerinizde canlanmış olacak. Bildiğiniz gibi başkanımız, Doktor Spencer'in bu üniversite yılının sonunda emekliye ayrılma niyeti var. Yaşlılık, sağlık gibi çok doğal gerekçelerle tartışılabilecek geri dönüşsüz bir karar. Başkanla Misis Spencer, Avrupa'da, ikisinin de sevdiği sanat yapıtlarıyla haşır neşir olarak huzur içinde birkaç yıl daha yaşamak istiyorlar. Bundan daha doğal bir şey olamaz ve fakültemiz bu karar karşısında saygıyla eğilmeli. Üç ay önce, başkan tarafından *urbi et orbi* (herkese, her yana) açıklanan bu karar sonucunda başkanlığın devir teslim sorunu gündeme gelmiş bulunuyor ve fakültemiz için oldukça ciddi bir sorun olarak görünüyor. Amerika'da uzun zaman yaşamadınız Dumoulin; ancak yüksek öğrenimi tehdit eden tehlikeleri anlamak bakımından bu ülkeyi yeterince gördünüz. Kabaca denilebilir ki iki eğilim burun buruna geliyor; en sağlam olan birinci eğilim, gerçekten bilgili adamların eğilimi. Bunlar Avrupa üniversiteleriyle boy ölçüşecek kültür merkezleri kurdular: Harvard, Yale, Princeton, Williams College, John Hopkins, Cornell, Dartmouth, Columbia ve bunlar gibi yirmi tane

daha. İkincisi ise şarlatanların eğilimi; birtakım zenginlerin arka çıkmalarından yararlanarak yüksek öğrenimin yerine kültürün yakışık almayan bir karikatürünü geçirecekler. Bu çirkinlik, gülünç manzarayı nereye kadar götürebilir, azizim Dumoulin, öyle sanırım ki bu konuda hiçbir fikriniz yok. Vaktiniz varsa, bunun için Flexner'in mükemmel kitabını okuyun. Bazı kurumlar, öğrencilerin serbest seçimine uyarak saçma sapan kurslar veriyorlar: "Reklamcılığın ilkeleri", "kremadan buz üretme sanatı (ilk ve yüksek öğrenim)", "çömlekçilikte temel bilgiler", "yaralılara ilkyardım"... Sizin bakalorya ya da lisansüstü sınavlarınıza benzer şekilde öğrenciler bu sınavlara hazırlanıyorlar. Bu kursların tam bir listesini Flexner'de bulacaksınız... Hem gülünç, hem de endişe verici... Böylesi konularda hiçbir olumsuzluk görmediğime dikkat edin; bu kursların teknik okullarda, birileri tarafından okutulması herkesin yararınadır. Ancak genel kültür -aslında genel kültürden başka her şeye benzeyen bir eğitim– aldığına inanan gençliğin kafasına bu kuruntunun sokulması, bunun sonucunda bir diploma kargaşasının yaratılması, işte bu bana tehlikeli görünüyor. Westmouth'ta, çok seyrek rastlantılar bir yana, öğrenim kalitesinin yüksekliğini gözlemlemişsinizdir. Ben, bilim dalındaki öğrencilerimin İngiliz öğrenciler kadar ve hatta onlardan daha değerli olmalarını bütün içtenliğimle arzu ederim; Amerikalı öğrencilerinizin nasıl coşkuyla Fransızca öğrenmek için yanıp tutuştuklarını görünce, hoş bir şekilde hayrete düştüğünüzü siz de bana söylemiştiniz. Bu sonuç, yirmi beş yıllık çabaların ve Başkan Spencer'in esnek, ama yenilmez sağlamlığının ürünüdür. Çoğu kez onun başkanlık döneminde, zengin olan eski mezun öğrenciler, kabul edilmez koşullara bağlı olan bağışları ona dayatmaya uğraştılar. Her seferinde, o bunları geri çevirdi, Mütevelli Kurulu'nun şekilci iradesine boyun eğseydi, ihtiyar Scripps'in Ticaret Okulu üniversite bünyesinde kurulacaktı. Oysa baş-

ka türlü davranıp bağımsız bir kurum oluşturdu, bu da mükemmel bir iş oldu. Oradan alınan diplomalar üniversite diploması sayılmadı. Kettlefish'in soytarılık dolu öyküsünü size anlattılar mı?.. Hayır mı?.. O halde, madem ki bugün gevezelik edecek zamanımız var, kısaca anlatacağım size, zira bu olayın simgesel bir özelliği var. Geçim sıkıntısı çeken yaman bir serüvenci olan Kettlefish, günün birinde Niyagara Şelalesi'nde türü tanınmayan bir kuş yakaladı; kendi dediğine göre kuş konuşuyordu; ancak insan seslerini yinelemekle yetinen papağanlar gibi değil de kendi türüne özgü orijinal bir dille. Kettlefish'in kuşu yakalandığı anda, sahibine inanmak gerekirse, on yedi farklı ses çıkarıyordu. Kettlefish bu konuda bir sözlük hazırladı ve bu habercilikten pek mutlu olan röportaj muhabirlerine kuş dilini öğretmeye hazır olduğunu bildirdi. Buraya kadarı tam komedi; gelgelelim Casus Mitchell adında bir milyarder ortaya çıktı, bu adam Westmouth'un velinimetlerinden biriydi, röportaj yazısını okudu ve Kettlefish'i görüşmek üzere çağırdı. Bu seksenlik damıtıcının o acayip doğabilimci tarafından nasıl kandırıldığı açıkça anlaşılamamıştır. Ertesi gün Mitchell, Dr. Spencer'e bir mektup yazarak, kuşların sesbilgisine ilişkin bir kürsü kurulmasını, kürsünün ilk asil profesörünün de Kettlefish olması için yüz bin dolar bağışladığını bildirdi. Size anlattıklarım, Gilbert ve Sullivan operetinden bir sahneyi andırıyor; ama yemin ederim ki gerçek bir öykü... Tam düşündüğünüz gibi, başkan kesin veto ederek karşı çıktı, gelgelelim bu denli güçlü bir üyenin kalbini kırdı diye onu beceriksizlikle suçlayan Mütevelli Kurulu üyelerinin öfkesiyle mücadele etmesi hiç aklınızın köşesinden geçer miydi?.. İhtiyar Spencer direndi ve bizi bu rezaletten kurtardı... Bunun üzerine Mitchell kolaylıkla titiz olmayan bir kurum buldu, öyle ki bugün "profesör" Kettlefish, bilmem neredeki bir kuşbilimsel sesbilgisi laboratuvarında saltanatını sürdürmektedir. Bir başka gün, oldukça ciddi bir

gazetenin ilk sayfasında şu yazı başlığını okudum: "Kettlefish'in kuşu on dokuzuncu sesi çıkardı."

Sözünü keserek:

- İnanılmaz bir şey bu! dedim.

Hickey:

- Gene de bir gerçek, dedi, size bu örneği vermemin nedeni, hiçbir devlet denetimine bağlı olmayan bizimki gibi üniversitelerde başkanlık seçiminin bir ölüm-kalım sorunu olduğunu göstermek içindi... Bereket versin ki aramızda büyük Amerikan eğitimci tipinin bir modeli var; bildiğiniz gibi Dekan Philipps. Bir zamanlar sizin Henri Poincaré'nin övdüğü çok değerli bir matematikçi, filozof, sert yönetici, bu sertliğine rağmen hem hocaların, hem öğrencilerin takdir ettiği bir insan. Westmouth geri dönülmez uçurumlara yuvarlanmadan Spencer'in yerine geçebilecek güçte yegâne kişi gerçekten Philipps'tir.

- Bu konuda, dedim, sanırım ben de aynı kanıdayım... Westmouth'a geldiğimden beri, bu adaylık sorunu sürekli kulağıma çalındı. Philipps'in adaylığını herkes onaylıyor

Hickey:

- Herkes aynı kanıda, dedi, bir kişi dışında... Zira ideal adayımız olduğu gibi, ne yazık ki istenmeyen adayımız da var. İşte burada görüşmemizin gizemli yanı gündeme geliyor... Dumoulin, Profesör Windbag'ı tanır mısınız?

- Şöyle böyle... İadei ziyarete gittiğimizde görmüştüm... Bende havalı, kaypak ve vasat bir adam izlenimi bıraktı.

- Bütün izlenimleriniz doğru... Aslında Windbag burada pedagoji okutan sıradan biridir. Bir öğrencinin yeteneklerini ya da bir hocanın mesleki değerini "ölçme" sanatı üzerine dersler verir! Bu ölçümü uyduruk bir düşünceyle süsleyip bilgiçce bir formülle oluşturur. Bir öğrencinin kişilik denklemini belirleyen formülü o bulmuştur:

$$X = \frac{(T^2 - T^2N)(1 - S^2)}{A + 1/P^1 + 1/P^2}$$

T haftalık ders saati sayısını gösterir, N derse katılan öğrenci sayısını, S'nin ne olduğunu unuttum, A öğrenci velilerinin yaşını, P1 babanın öğrenim derecesini, P2 annenin öğrenim derecesini gösterir.

- Hickey, şaka ediyorsun.

- Tanrı korusun, azizim, şaka değil, ama hiçbir şey de değil... Bu saçmalıklar, geleceğin profesörlerine ciddi biçimde öğretiliyor. Ardından bu çocuklar Profesör Windbag'ın gözetiminde inanılmaz bir tez hazırlıyorlar. Tezin konusu şöyle: "Genç kızların yüksek öğreniminde kâhya kadının rolü"... Böyle şeylerin öğretilmesi bir yana, efendilerimizden ve velinimetlerimizden birkaçı üzerinde büyük hayranlık uyandırıyorlar. Windbag büyük takdirle karşıladıkları bir adam, öyle ki Başkan Spencer'in kendisi bile ona söz geçirmeye cüret edemiyor. Sözüm ona bilgin olması şöyle dursun, ama sözüm ona aziz... Kaypak, demiştiniz... Evet, kaypak ve ikiyüzlü. Dickens'in o kahramanını anımsatır bana; bu roman kişisi, yön gösterici bir direğe benzer; izlenecek yönü gösterir, fakat kendisi hiçbir zaman o yönü izlemez... Geçen pazar kilisede bizim Windbag'ı vaız verirken dinlediniz mi?.. Hayran olunacak bir şeydi... Aziz Paul'ün bir metnini ele aldı: "Akıllarını yitirmişler, bilgelerin adlarını kendilerine mal ediyorlar..." Modern bilime ve özellikle bana karşı gürledi; bu konuda tartışılmaz bir yetenek, zira bu kötücül zekâ, büyük bir konuşmacı... Nihayet dalkavuk demiştiniz... Scripps'lere, Higgins'lere, Mitchell'lere dalkavukluk yapmak için gerçekten çok ustaca bir yöntem buldu. Öğrencilerin büyük iş adamı yanlarını geliştirecek bir yapıt hazırlamaya kalkıştı, bunun üzerine bu ağababalara danıştı. Damıtıcıla-

rın, madencilerin, bankacıların en ünlüleri olurken hangi erdemle donatılmış olduklarını onlara saygıyla sordu. Hepsi kendilerinin örnek kişi seçilmelerinden dolayı gurur duydular, nitekim Windbag efendilerimizin arasından çok güçlü dostlar edindi... Tutkuları bakımından açık vermiyor, adaylığını da koymuyor, ancak başa geçmek istediğini bilen iki ya da üç kişiyiz burada ve onu bertaraf etmeye karar verdik.

- Sanırım pek zorlanmayacaksınız... Bir Windbag'la bir Philipps arasında kim duraksar ki?

- Ah! Sizinle aynı kanıda değilim. Kim mi duraksayacak? Ama bu seçimi yapacak olanlar... Çünkü Philipps'in çok sağlam nitelikleri göze çarpmıyor... Windbag öğretime politika karıştırıyor. Ara sıra bir Woodrow Wilson olma düşüne mi kapılıyor ve Westmouth'un başkanlığını Birleşik Devletler başkanlığına doğru bir adım olarak mı görüyor pek bilemiyorum... Bir eylem adamı olmakla içten içe övünüyor... Bu fakültenin kısır havasından ve Başkan Spencer'in gevşekliğinden dem vurarak küçümseyici bir tavır takınıyor... Saldırmak istediği biziz, azizim... Bu saldırılarla bazı yöneticileri de oyuna getiriyor; bu iyi niyetli yöneticiler Philipps'in hoşgörülü tavrından çekiniyorlar... Bir de Misis Philipps var, itiraf etmek gerekir ki bu adaylık oyununda pek sağlam ayakkabı sayılmaz... Onu tanırsınız Dumoulin, iyi insan, ama oldukça kişiliksiz...

- Efsanede kalan yüce bir yanı var, dedim.

Misis Philipps'i iyi tanıyordum; Fransız şairlerinden konuşmak için ara sıra beni çaya davet ederdi. Bir "sanatçı" olmak sevdası içini kemirir, şiir, müzik ve resimden içtenlikle zevk alırdı. Talihsizliği şuradaydı ki onun zamanında Amerika'da genç erkekler, artık Hemingway, Picasso ya da Strawinsky'den başkasına hayranlık duymuyorlardı. Oysa kadıncağız yeniyetmeliğinin, yani 1900'lerin edebiyat ve

giyim modalarına düşkündü. Bu dev gibi kadının (boyutları, Louvre'daki Melpomène'in[1] aynıydı) Rafael öncesi tablolarda görülen kadınların telli eteklerinden giyinmiş haliyle salona girişi, Westmouth tarafından komik karşılansa da tam seyirlik bir olaydı. François Coppée'den, Sully Prudhomme'dan ya da Longfellow'dan dizeleri dile sığmaz bir söyleyiş tarzıyla ezberinden okur, bazen da hocalarla eşlerini bir araya getirip kendi özgün yazılarını onlara aktarırdı. Burada, Westmouth'ta hüküm süren iyi niyetli hoşgörüye büyük övgüyle yaklaşmak lazım; zira o, bunları okurken kimse gülmez, sabırla dinlenirdi ve bu üniversitede geçen yirmi beş yılın ardından orada bıraktığı izlenimden kadıncağızın hiç kuşku duymayacağı kesindi.

Buraya gelişimin ilk günlerinde, bir hayli dokunaklı bir özelliğini anlatmışlardı bana. Asi ruhlu ve parlak zekâlı bir Westmouth öğrencisi, öğrenim yıllarının ardından çok tutulan bir romancı olunca, Misis Philipps'i kitaplarından birinin başkişisi yapmayı düşündü ve ona çok benzeyen bir portresini meydana getirdi. Romanı okuyan üniversite üyelerinden biri, bu acımasız metni eğer Misis Philipps okursa çok acı duyacağını fark etti. Hemen meslektaşlarını uyardı ve Philipps'lerin gözüne ilişeceği her yerden kitabın ortadan kaldırılması için elbirliğiyle harekete geçildi. Yerel kitapçıda bulunan bütün nüshalar satın alındı. Okul kütüphanesindeki romanla aynı romana ilişkin dergilerdeki yazılar mucize eseri devamlı okunduğundan gözden uzak kalmıştı. Her türlü sürprizi önlemek amacıyla bu konuda kimse ağzını açmamaya yemin etti. Önlemlerin başarısı tamdı; bizim gelişimizin ilk günlerinde, yani olaydan on yıl sonra, Misis Philipps kendi karikatürünün çizildiğinden hiç kuşkulanmadan hâlâ

1. Trajedinin ilham perisi... Deniz perilerinin anası. Antik bir heykeli Vatikan'da, diğeri Louvre Müzesi'ndedir.

Rafael öncesi eteklerini giymeye ve Sully Prudhomme'dan dizeler okumaya devam ediyordu. Yineledim:

- Efsaneden kalan yüce bir yanı var... Misis Philipps'in kültürü, gerilerde kalmış bir kültür, ama köklü... Üstelik çok dürüst bir kadın.

- Elbette, azizim Dumoulin... Yalnız kaypak bir hasmın bu ufak tefek saçmalıklardan nasıl yarar sağlayacağını bir düşünün... Biz, dünyanın en mükemmel insanı olduğunu biliyoruz ve Lakeview'da saltanat sürdüğü zaman, herkes tarafından sayılıp sevileceğini de biliyoruz. Ne var ki olaydan tam haberi olmayan ve Westmouth esprisinden yoksun eski mezun öğrencileri buna inandırmak kolay olmayacak... Kaldı ki...

Bu sırada, Misis Hickey'nin oda hizmetçisi stüdyonun kapısını açtı ve seslendi:

- Profesör Windbag, efendim.

İzin isteyerek çıktım, portmantodan geçerken geniş omuzlu, sağlam yapılı bir Romalı tipi olan ziyaretçiyi selamladım.

SAHTE VE GERÇEK YÜZLER

Hickey'ye gelen Windbag'ı görünce, fizikçinin sıradan bir bahane uydurup pedagogun düşüncelerini okumak amacıyla çağırdığı kafamdan geçti. Zira ondan söz ederken ateşli bir dikkat göstermişti. Yanılmamıştım. Ertesi gün, komşularıma tekrar uğrayınca, Hickey'le karısını bir hayli sıkıntılı buldum. Beni görür görmez:

- Ah! dedi, işte bize lazım olan adam. Dumoulin, dostum, bize hakemlik yapacaksınız, zira Gertrude'le ben ciddi bir sorunda uyuşmazlığa düştük... Ünlü Windbag söz konusu... Onunla dün burada karşılaştınız... Tahmin edin bakalım...

- Tahmin ediyorum...

- Güzel! Bu Fransızlar hayran olunacak şeyler! Leb demeden leblebiyi anlıyorlar. *Well*, azizim, psikograf bu kez terfi etti... Onun sayesinde bütün dalavereyi öğrendim... Stratejimin ayrıntılarını esirgeyeceğim sizden... Makinayı elverişli bir uzaklığa yerleştirmiştim, bir bahane uydurup Windbag'ın yanından ayrıldım; adam düşünmeye başladı... Kaydını dinlemek ister misiniz? Çok ilginç.

- İkimizin de daha boş vakti olduğu zaman memnuniyetle dinlerim, dedim. Ama şimdilik özetleyin.

- Hakkınız var... Önce bana karşı büyük öfke duyuyor; bu da yükselmek isteyen bir insana uzun süre karşı çıkma-

ma neden olacak. Şöyle diyor: "Şu İngilizler her şeyi kendilerine mübah sanıyorlar!.. Bunun hesabı bir gün görülecek... Lakeview'da makam koltuğuna oturduğumuz zaman..." Ardından başkanlık makamının büyüklüğüne ilişkin hoş hayaller... Çekingen ve saygılı bir Hickey'nin görkemli Windbag tarafından yukardan bakarak kabul edilişi. "Zavallı Spencer'in başına gelen başka bir şey olmalı... Bahtsız adam, irade felcine yakalanmış..."

Gertrude Hickey gülerek:

- Evet, komik bir şey, dedi. Makina yineleyip duruyordu: "İrade felci... irade felci..."

- Bundan sonra, bizim Windbag, kuşkusuz bininci kez, yükselmesini sağlayacak planı ve tehlikeli rakip Philipps'ten nasıl kurtulacağını incelemeye koyuldu... Bütün bunlar makinada kayıtlı. Bir hayli dahiyane bir plan... Tam tahmin ettiğim gibi, oynayacağı oyunda en büyük kozun Misis Philipps'in dış görünüşteki karakteri olacağını anlamıştı... Eski söz sahibi öğrenciler o karakteri anladıkça, Philipps'in şansı da azalacaktı... Sonuçta, onlara bu karakteri tanıtmak önemliydi... Bunu başarmak için de, Windbag, Misis Philipps'in dostluğunu kazanmak zorunda.

Gertrude Hickey:

- Bunu az çok fark etmiştim, dedi. Kendini onun evinde çaya davet ettirdi. Zavallı kadının dizeler okumasını istedi.

- Gayet açık, diye devam etti Hickey. Amaç hanımefendinin güvenini kazanmak... Bu gerçekleşti mi, kocasının yükselmesine yardımcı olması için, üniversitenin önde gelen velinimetleri onuruna içtenlikli resepsiyonlar vermesini telkin edecek ona... Bu hainliğin derinliğini seziyorsunuz. Kurbanı öyle seçmiş ki kendi elleriyle yıkımını hazırlayacak. Hepsi bu kadar değil... Zira bizim Windbag'ımız esinle dolu bir insan... Makina bana katı

makyavelci[1] bir planı sezdirdi; öğrenci gürültü patırtısı, Dekanın otorite zayıflığını kanıtlamak için en uygun zamanda kışkırtılmış olacak... Bu bakımdan ayrıntılı bilgim yok, ancak bunu sık sık düşündüğü belli oluyor, benim kaydettiğim metinde de anıştırmalarla onu aklından geçiriyor... Her şeye rağmen, bunları epeyi dinledim ve kuşkularım doğru çıktı; bu adamın kararlı ve ateşli tutkuları var, karanlık bir ruha sahip olduğunu anladım. Bir an önce çevirdiği dolapları bozmak çok önemli. İşte burada Gertrude'le anlaşmazlığa düşüyoruz.

Misis Hickey:

- Malcolm, Misis Philipps'i uyarmamı istiyor... Ben de zavallı kadının kendini savunmak gücünden yoksun olduğunu söylüyorum. Bir kere kendi gülünç haline asla inanmayacak ve Windbag'ın ilginç dalkavukluklarına bizim öğütlerimizden daha çok kulak asacak.

Hickey onun sözünü keserek:

- Gertrude hemen Başkan Spencer'i görmemi ve olayı onun gözleri önüne sermemi istiyor. İtiraf edeyim ki biraz duraksıyorum, zira psikografın varlığını ona açıklamak gerekecek... Bir meslektaşının düşüncesini okumak gibi bir yönteme başvurmamdan dolayı beni kınayıp kınamayacağını bilmiyorum... Azizim Dumoulin, kendiniz söz konusu olduğunuz zaman, siz bile sert davrandınız... Sizin düşünceniz nedir?

- Ben, dedim, ben de Misis Hickey ile aynı kanıdayım... Philipps'leri uyarırsanız, çok kötü tepki gösterirler... Bu denli çirkin davranış karşısında dehşete kapılırlar... Bu yüzden kuşkuya kapılacaklardır... Üstelik geleceğe ilişkin bütün güvenlerini yitirirler ve o makama

1. İtalyan düşünürü Niccolo Machiavelli'nin (1469-1527) adından türetilmiştir. Makyavelcilik iktidara ulaşmak için her türlü yolun meşru, her ahlaksızlığın geçerli olduğu tezini savunur. *İktidara gelme, iktidarda kalma ve iktidarı kullanma* sanatıdır.

gelmekten kendiliğinden vazgeçerler. O göreve gelmelerini, benim gibi siz de diliyorsunuz ama...Buna karşılık, başkana haber verirseniz, her şeyi gizliden gizliye düzene sokacaktır... O denli iyiliğinin yanında iyi niyeti de olan bir insan... Ve sizin buluşunuza gelince Hickey, sanırım kınayacağı yerde şaşkınlığından hayran kalacaktır.

Bunun üzerine Hickey:

- Pekâlâ, dedi, ama bir şartla; siz Dumoulin, Lakeview'da bana eşlik edeceksiniz... Bir tanık lazım... Düşünceleri okuyan bir makinadan söz ettiğim zaman, başkanın beni kaçık sanmasını istemem.

Yarın için başkandan bir randevu alınması uygun görüldü; oraya birlikte gidecektik. Öykümüzü dinleyen Başkan Spencer hayretlere düşmüştü, ancak ihtiyarın hemen havaya girmesi dikkatimi çekti. Hickey'yi kınamak şöyle dursun, onu övdü, fakat ciddi bir tavırla ekledi:

- Tabii Profesör Hickey, yılın sonunda, buluşunuzla ilgili olarak resmî bir açıklama yapmanız gerekecek... Böylesi bir etkinlik ve enformasyon aracını tekelinizde tutmak sizin açınızdan dürüstçe bir davranış sayılmaz... Aygıtı görebilir miyim?

Hickey yanında bir psikograf getirmişti; onu Başkanın önünde söküp taktı. Başkan tek kelime etmeden, sabit bir dikkatle onun ne yaptığını izledi. Ağzını yeniden açtığı zaman, şöyle dedi:

- Windbag olayına gelince, Misis Philipps'e haber vermenin tedbirli bir davranış olacağını sanmıyorum... Bununla birlikte, Misis Spencer'e danışmayı tercih ederim; o evli çifti bizden daha iyi tanıyor... Kaldı ki sizin buluşunuzu çok ilginç bulacaktır, Profesör Hickey... Benimle birlikte gelin.

Misis Spencer, beklenmedik açıklamalarımızdan dolayı hayrete bile düşmedi.

- *Well, well, well, well*! dedi. Günümüzde hayalimiz-

den bile geçmeyen şeyler oluyor!.. Peki hanımınız nasıl Profesör Dumoulin?.. Biraz bize alışmaya başladı mı?.. Çarşamba günkü çay saatinin pek parlak geçtiğini duydum; öğrenciler övmekle bitiremiyorlar... Well, well, well, well... Ah! Evet! Şu Windbag olayı!.. Pekâlâ! Tabii Philipps'lere hiçbir şey söylememek lazım, öyle düşünüyorum... Zavallı kadıncağız! Ömrünün geri kalan kısmında mutsuz olacak... Olmaz! Olmaz! Bu konuda Başkanla görüşürüm, bir çözüm yolu buluruz... *Leave it to me*[2], Profesör Hickey!.. Bırakın ben çözeyim Profesör Dumoulin...

Başlatılan işlemlerin planı, onun tarafından mı, yoksa Başkan tarafından mı düzenlenmişti, onu bilmem. Ancak görkemli oldu. Mütevelli Kurulu ayda bir kez Lakeview'da toplanırdı. Bu ay yapılan toplantı oturumunun sonunda, Başkan Spencer hiçbir gerekçe göstermeden temmuz ayının bitiminde emekliye ayrılacağını resmen bildirdi ve Kuruldan kendi yerine Dekan Philipps'in atanmasını istedi. Kendi grubunu yanına alan ihtiyar Higgins, bu önergeyi hemen destekledi. Muhalifler -muhalif var mıydı bilemem- hazırlıksız yakalanmışlardı. Oturumdan önce birbirlerine akıl danışmadıkları anlaşılıyordu, zira ağzını açmayan Higgins'in dışında, hiç kimse bu sorunun gündeme geleceğinden haberdar değildi. Windbag'ın adını kimse ağzına bile almadı. Başkan önergeyi oylamaya sundu ve Philipps dokuz olumlu oya karşılık üç red oyuyla Westmouth'un başkanı seçildi. Hiçbir seçim bu denli ustalıkla düzenlenmemiştir ve ondan kârlı çıkan kişi asla o denli uyanık sayılmazdı.

Oylamanın ardından, Başkanla Mütevelli Kurulu birlikte Dekana giderek atamayı bildirdiler. Philipps çiftinin sevinci dokunaklı bir görüntüydü. Haber etrafa yayılınca, bütün üniversite onu kutladı. Yakışıklı Romalı suratı birden

2. "Onu bana bırakın."

sapsarı kesilmiş olan Windbag'ın kendisi de ilk tebrik etmeye gelenler arasındaydı. Olayın bu denli hızlı gelişmesi doğal olarak herkesi şaşırtmıştı. Yalnız bir tek Spencer'ler, Hickey'ler, bir de ben bunu psikografa borçlu olduğumuzu biliyorduk ve hepimiz bu gizi sakladık, öyle ki makinanın kamuoyuna açıklanması bu olayla birlikte değil de şimdi anlatmam gereken iki farklı olay sonucunda gerçekleşti.

İKİ OLAY

Westmouth'ta, bütün Amerikan üniversitelerinde olduğu gibi futbola ilişkin inanılmaz ilgiden daha önce söz etmiştim. Takım için seçilen öğrenciler, antrenman boyunca derslere katılmazlardı. Yüksek duvarlarla çevrili bir stad içinde "çalışırlardı", stada girişler sıkı denetimden geçerdi, zira spor olayı son birkaç yıldan beri Birleşik Devletler'de iç savaş boyutlarına erişmişti. Casusluk bazı kolejlerde gerçek bir gizli servis faaliyetine dönüşmüştü. Herkes rakibinin form durumunu, uygulayacağı taktikleri dikkatle izlerdi. Benim yazdığım tarihlerde, benzeri faaliyetler belli başlı üniversitelerde yasaklanmış ve hepsi birden bu uygulamalardan vazgeçmeyi taahhüt etmişlerdi. Ancak Westmouth'ta bulunduğum zaman diliminde, büyük çapta güvensizlik geçerliydi ve tedbirli olmak en meşru davranıştı.

Böylesi bir casusluğun etkileyiciliği, Fransızların çoğunluğu gibi, sadece futbolun iki türünü bilenleri hayrete düşürebilir. Amerikan futbolu ve ragbi, ikisi de kombinezonlarla bitmez tükenmez varyeteler bularak en güzel taktiklerin yaratılmasını gerektirir. Yalnız Amerikan futbolu daha mekanik bir oyundur. Topla ilerlemek öyle zordur ki karşı tarafın savunmasını yanıltıp yarmak için saldıran takım, 1917'de Avrupalı piyadelerin yaptığı gibi, ataklarını adım adım hazırlamak zorundadır. Her biri numaralandırılmış, ezberlenmiş, yinelenmiş ve kurala bağlanmış çok sayıda çalım hareketleri

("plays" ya da "oyunlar") vardır. Kaptan "23" numarayı işaret ederse, oyunculardan her biri karşılaşma içinde bu sayının hangi taktiği gerektirdiğini hemen bilir; bu sayı, bir ayak çalımıyla rakipten kurtulup onu geçmeyi, üstüne çullanmayı ya da rakibin önünü kesme rolünü simgeler. Oyunun kendine özgü karakteri böyle olunca, "rakiplerce" yinelenen taktiklerin bilinmesinin bir takıma ne gibi avantajlar sağlayacağı kolaylıkla kestirilebilir.

Karşılaşma içinde bile, rakip takımın herhangi bir işaretin bir dizi oyun taktiğini simgelediğini sezmemesi için dikkat etmek zorunludur. Nitekim taktikleri gizlemek için binlerce kombinezon tasarlanmıştır. Bazen kaptanla adamları sıkışık küçük bir çember oluşturup alçak sesle bir sonraki atağın planını belirlerler; bazen başka seslerle boğulan sayı yüksek sesle işaret edilir. Sözgelimi, kaptanla adamları arasında, iki rakamlı sayılar grubu içinden yalnız ikincisinin uygulanacağı konusunda uzlaşılır. Böylece, "43, 37, 25" sayılarından oyuncular "oyun 37'yi" uygular ya da iki rakamlı sayılar grubundan son rakamı 9 olan sayıyı izleyen oyun geçerlik kazanır. Nitekim "21, 37, 29, 30" sayıları oyun 30'u çağrıştırır. Bunun da ötesinde, bu taktikler karmaşıklıklarına rağmen, gününe göre değişiklik gösterebilirler; mesajların şifrelenmesine yarayan gizli kodları kurmayların savaş zamanında kullanması gibi antrenör de oyunun akışına göre onları dönüştürme sanatını adamlarına öğretir.

Bu konu dışı anlatımı hoş görmenizi dilerim; Amerikan kamuoyuna psikografı tanıtan olayların birincisini anlayabilmesi için bu ayrıntıları okurun bilgisine sunmak gerekiyordu. Onları oldukça kısaltılmış şekilde anlatacağım, zira ayrıntılı öyküyü zamanın gazetelerinde bulmak zor sayılmaz. Bizi burada ilgilendiren ve bilmemiz yeterli olanlar şöyle: 1. Futbol fanatiği, genç Darnley, Hickey'nin yardımcısı olmanın yanında, Westmouth futbol takımının ünlü antrenörü Lovejoy'un da yardımcısıydı; 2. Her yıl oynanan Westmouth-Armée maçı, futbol sezonunun belli başlı olayını oluştururdu; 3. Bu yıl-

ki Armée Takımı (West-Point'in 15-17 yaş arası genç oyuncuları) bizimkinden çok daha iyi durumdaydı; 4. Buna rağmen, West-Point'in en ustalıklı oyun taktikleri mucize eseri başarısızlıkla sonuçlandı; 5. Otoritelerin büyük sürpriziyle, açıkça görülen zayıflığımıza rağmen maçı Westmouth 27-15 kazandı; 6. Maçtan sonra, antrenörümüz ya boşboğazlığından ya da tedbirsizlikten Hickey'nin yanında ağzından bir iki kelime kaçırdı; 7. Hickey hemen bir soruşturma yaptı ve maçtan bir gün önce, Westmouth Oteli'nde West-Point kaptanının odasına Damley tarafından yerleştirilmiş bir psikograf bulunduğunu kanıtladı. 8. Bu olgular Başkan Spencer'in bilgisine sunuldu, o dürüst adam hemen maçın tekrarlanmasını istedi; 9. Bu olay, Birleşik Devletler'in bütün spor gazetelerinde üç hafta boyunca yer buldu; 10. Ve nihayet, daha bir gün öncesine kadar çevresindeki birkaç uzman tarafından tanınan fizikçi Hickey, bir gün içinde bir boksör veya haydut kadar ünlenivердi.

Suzanne'la ben, caddemizi şimdiye dek o denli sakin bulurken, gazetecilerle dolup taştığını gördük. New-York'un en iyi gazetecileri, oradaki deyişle Hickey olayını, izlemekle görevlendirilmişlerdi. Komşumun gazete manşetlerine çıkmasının ardından, ajanslar psikografın icadına benim adımın da karıştığını keşfedince, ben de telgraflar almaya başladım; "düşünceleri okuyan makinaya" ilişkin makale yazmamı istiyorlardı. Doğal olarak çekimser kaldım, üniversitenin saygınlığını kişiliğimle küçük düşürmemekte kesin kararlıydım. Ancak bazı meslektaşlarım daha kaypak davrandılar ve iki kıta basınında Westmouth'un tatsız bir tanıtımını yaptılar.

Anıştırdığım ikinci olayın nedeni, bu tanıtımdan kaynaklandı. Ünlü Ladislas Kogacz olayından söz etmek istiyorum. Aşığı olduğu kadının kocasını öldürmekle suçlanan bu parlak avukat akıllardadır. Sanıkla ilçe başsavcısının gözleri kamaştıran söz düellosu, Kogacz olayını birkaç hafta içinde Dreyfus olayı kadar ünlü bir dava haline getirmiş-

ti. Bir masumu bağışlamasını dileyen binlerce telgraf mahkûmiyet kararının ardından yağmur gibi Devlet'in valisine yağdı. Cezanın infazı üç kez bildirilmesine rağmen, tam anlamıyla kafası karışan vali, infazın ertelenmesi için üç kez yasal bahaneler buldu. Bu sırada, psikografın varlığı basın tarafından açığa çıkarılmıştı; pek olağan bir şekilde cezaevi yetkilileri Hickey'den aygıtlarından birini vermesini istediler ve aygıtı Kogacz'ın hücresine yerleştirdiler.

O geceyi anımsıyorum; Hickey'le ben eşlerimizin yanında uzunca bir süre bu olayı tartıştık. Pensylvanie yetkililerine göndereceği cevap konusunda Hickey duraksıyordu.

- Bana öyle geliyor ki, diyordu, kendini savunma olanağı vermeden, bir mahkûmun kafasındaki en gizli yanları deşmek oyunun kuralına uygun değil. Yargılamanın eline çok güzel bir koz verir bu iş.

- Sizinle aynı kanıda değilim, diye karşılık verdim. Eğer Kogacz masumsa, aygıtınız bu suçsuzluğun en çürütülmez kanıtı olacaktır; suçluysa, sonucuna katlanır! Bir katil asla beni ilgilendirmez.

Eşlerimiz:

- Öldürmüş olsa bile, diyorlardı, onu yok etmek niye? Aşk yüzünden öldüren kişi tehlikeli sayılmaz. Bu olaya burnunuzu sokmayın.

Hickey sonunda benim fikrime uydu ve kamuya mal olmuş bir keşfi yaşadığı ülkenin adaletinden esirgeyemeyeceğini kabul etti, sonra Darnley'i Pensylvanie'ye gönderdi. Bu işlem zavallı Kogacz'ın kesin mahkûmiyetine neden oldu; üstelik suçun failinin yanında, psikogram iki kişiyi daha ele verdi. Skandalın ardından, Kogacz dosdoğru elektrikli sandalyeyi boyladı ve Hickey tam anlamıyla gazetecilerin ilahı oluverdi. Rahatı iyiden iyiye kaçmıştı; Westmouth'u terkedip İngiltere'ye sığınmaktan söz ediyordu. Ama iş işten geçmiş, psikograf bundan böyle tüm dünyada tanınmış ve onun mucidi zafere mahkûm edilmişti.

THE PSYCHOGRAPH COMPANY INC.

Çok doğru tahmin ettiğiniz gibi, Amerikalı iş adamları psikograf ticaretinin büyük paralar kazandıracağını hemen anlamışlardı. Kogacz davasının ardından, Hickey'nin konutu onların aracıları tarafından kuşatıldı. Önerileri son derece çekici olmakla birlikte, kabul edip etmemek konusunda dostumuz uzun süre duraksadı. Bilim adamının buluşlarından ötürü çıkar sağlamaması, emeğinin karşılığını almakla yetinip o buluşu insanlığa armağan ederek, bilimler tarihinde onurlu bir yer alması gerektiğini söylüyordu. Meslektaşları en ünlü İngiliz fizikçilerinden biri olan Lord Kelvin'i anımsattılar ona; ünlü fizikçi Amerika'da yönetim danışmalarına katılmıştı. Suzanne buluşunu piyasaya satarsa, kendi öz çocuklarının zararına hiç tanımadığı kişileri zengin edeceğini kanıtlamaya çalıştı. Ben de buluşundan elde edeceği kazançları hayırlı ve mesleğiyle ilgisi olmayan bir işe yatırmasından hiçbir zarar görmeyeceğine dikkatini çektim. Sonunda çok sayıda kapısını aşındıranlardan en tanınmış olanıyla görüşmeyi kabul etti: Çok güçlü Edward Fork.

Amerikan radyosunun patronlarından olan Edward Fork, aynı zamanda Westmouth'un Mütevelli Kurulu üyesiydi. Böylece oldukça yakından tanımış oldum onu, zira Hickey üstatlarını küçük düşürecek bir şey yapmamak için bu görüşmelerde benimle birlikte Dekan Philipps'in de hazır bulun-

masını rica etmişti. Fork beni hayrete düşürdü; bu sanayi patronunu sessiz ve güçlü biri sanıyordum, görüşmeler sırasında kararsız ve geveze karakteri açığa çıktı. Kendi başarısından gözleri kamaşmış (şimdi yönettiği dev işletmede sıradan bir memur gibi işe başlamıştı) olarak her fırsatta kendi yaşam öyküsünü anımsatma ihtiyacını duyuyor, en basit konularda servetinden dem vuruyordu. Bir gün, Hickey ve ben, onunla birlikte Baltimore'da öğle yemeği yedik; orada bulunan uygunsuz, iç karartıcı ve komik bir Floransa konağını büyük paralar harcayarak yeniden inşa ettirmişti. Aslında dürüst adamdı; Hickey'ye arslan payını kendine ayıran bir sözleşme dayatmaya yanaşmadı. Birdenbire:

- Profesör Hickey, dedi, buluşunuzun ticari değerini kimse önceden kestiremez... Siz en ufak bir güvence istemedikçe, şimdilik hiçbir rakam belirtmeyeceğim, ama memnuniyetle güvence veririm... Önereceğim şey... Sizinle birlikte *The Psychograph Company*'yi kurmak ve katkılarınızın bedeli olarak şirketin sermayesinden hisse vermek olacak; buna ek olarak satışı yapılan makina başına size sabit bir ödeme yapılacak... Sayın Hickey, psikograflarınızdan birinin maliyet fiyatı nedir size göre?

Hickey:

- Bunu söylemek kolay değil, diye karşılık verdi. Westmouth teknisyenlerinin yardımı ve laboratuvarlarımızın olanaklarıyla yardımcım tarafından imal edilen birkaç aygıt doğal olarak bir hayli pahalıya patladı... Her biri şöyle böyle yüz elli dolar... Ancak seri bir imalat bu fiyatı çok aşağı çekebilir... Sanırım otuz ya da kırk dolara düşürmek mümkün... Ancak bunu tahmini söylüyorum, net veriler yok elimde.

- *Waal*, dedi Fork (*well* sözcüğünü böyle telaffuz ediyordu)... *Waal*, aygıtlarınızdan birini bana emanet edin de bu teknik sorunları bürolarımıza inceleteyim... Aslında, fazla önemi yok... İlk başta, psikografı gelişigüzel

bir fiyatla satabiliriz: yüz dolar, iki yüz dolar... Bir düşünün: Aygıt yeni; rekabeti yok; kaçınılmaz bir talebi olacak... Hiçbir zorluk yok... Daha ilerde, piyasayı ele geçirdiğimiz zaman, daha ucuz modeller üretmenin yollarını bulmak gerekecek; yalnız oralara gelmeden önce, birkaç yıl boyunca varlıklı kesimlere satış yapabiliriz. Radyo aygıtlarımla ben böyle işe giriştim ve yüzde otuz beşe varan temettülerle dağıtım yaptım... *Yes, sir*... Bu mesleğe başladığım zaman...

Hickey bu masalları daha önce dinlemişti, sanayicinin sözünü keserek "psikograf" adının uygun olup olmadığını sordu.

- *Waal*, dedi Fork, bu konu satış servislerimizi ilgilendirir; reklamcılık şefimizi hemen size gönderirim.

Gerçekten ertesi günü, Hickey, Mister Drummer'le yapacağı toplantıya beni de çağırdı. Şaşırtıcı bir adamdı bu. Patronu Fork ne kadar çekingense, o da o kadar zeki ve otoriter, aynı zamanda tam edepsiz. Drummer gelecekte aygıtı satın alacak müşterilerden inanılmaz bir küçümsemeyle söz etti.

- Profesör, dedi, bütün tanıtım kampanyalarında insan doğasına ilişkin gerçekçi verilerden yola çıkmak lazım... Halk kabadır; kibirlidir; korkaktır ve seks bilinçlidir... Bugün elimizdeki buluşla o isteklerden hangisini karşılayabiliriz?.. Yığınla istek var... İlkin cinsellikten konuşalım... Modern dünyada cinsellik, gazetelerde, sinemada, parfümlerde yapay olarak uyarılıyor; en güçlü dürtü... Şu halde bir başlık atalım: *Psikograf ve cinsellik*... Profesör, istismar edilen malzemeyi hemen fark edeceksiniz... Rengârenk kocaman bir sayfa; çok güzel,yarı çıplak bir kız: *"Sizi mi seviyor? Psiki onu söyleyecek size..."* Sanırım psikograf yerine Psiki'yi yeğlerim... Her ne kadar psikograf bilimsel züppeliği çağrıştırsa da, kibirin kıymetli kalıbı... bu önemsiz sayılmaz... Orada düşünmek gerekecek... Ancak Psikiyi herkesin

aklında tutması daha kolay... Bir genç kızın yanındaki yakışıklı delikanlı düş kuruyor: *"O sizi arzuluyor mu? Bir tek Psiki bilir onu."* Evde: *"Bugün o ne yaptı? Bana doğruyu mu söylüyor? Tabii, çünkü Psiki onu denetliyor:.."* Su altındaki bir kayanın iki parmak üstündeki bir gemide sevimli bir çift: *"Az kaldı yuvamız batıyordu; Psiki bizi kurtardı..."* Elbette profesör, bunların hepsi kötü, anlık düşünceler; onların daha iyisini bulacağız. Şimdilik size ana hatlarını belirtiyorum.

- Bana endişe verici gibi geliyor, dedi Hickey.

- Korkmayın profesör... Bilimsel bir tarafımız da olacak... *"Freud'den sonra Psiki." "Her şeyde başarısızlığa mı uğruyorsunuz? Neden? Çünkü geçmişiniz engelliyor sizi. Psikograf komplekslerinizden arındıracak."*

Bu sırada, bu dahi adamın sözünü kesmek için izin istedim.

- O ünlü Fransızca cümleden yararlanamaz mıyız? dedim. "Söz, düşüncesini gizlemek için insana verilmiştir... Ve psikograf o gizliliği çözmek için..."

Mister Brummer hiç de iyi niyetle bakmadı. Küçümseyici bir hareketle başını sallayarak:

- Oh! Hayır! dedi... Bundan hoşlanmadım... Çok uzun, çok karışık, çok yanıltıcı... Hayır... Genellikle basit insanların tanıklıklarını yayımlayacağız... "Binlerce ailenin mutluluğunu sağlayan psikograf etkili gücünü gösterdi. İşte dünkü kuryemizden birkaç alıntı: *"Sonsuza dek yıkıldığını sandığım yuvam psikograf sayesinde yeniden kuruldu.*

– Bir baba ya da bir annenin çocuklarını asla tanıyamayacağını düşünüyordum; psikograf sayesinde iletişim kuruldu.

– Bir sekreterden: *Sessiz ve asık suratlı bir patronun bana ne zaman çıkışacağını sezmeyi başaramıyordum; psikograf beni aydınlattı, şimdi aylıklarım iki katına çıktı.*

– Bir diplomattan: *Psikograf elçilik sekreterlerinin en iyisi; üstelik bir barış aracı.*

– Bir hekimden: *Nihayet hastalarımı anlıyorum.*

– Bir hocadan: *Derslerimde öğrencilerimin neden sıkılıp neye ilgi duyduğunu bilmiyordum. Psikograf aracılığıyla onları sorguladığımdan beri ders dinleme oranı üçe katlandı."*

Hickey soğuk bir tavırla:

- Olağanüstü! dedi. Olağanüstü ve ürkütücü!

- Neden ürkütücü profesör? Eğer istemezseniz adınız tanıtım kampanyasında yer almaz... Ve ev ev dolaşarak büyük bir çalışma yapabiliriz. Hangi kadın iyi bir satıcıya uzun süre direnebilir? Kocasının, kayınpederinin, kayınvalidesinin en gizli düşüncelerini okumasının bundan böyle mümkün olduğunu satıcı ona kanıtlamayacak mı?.. Bu, şimdiden çok kolay profesör... Ben, işe yaramaz, saçma bir şeyi satmaktan zevk alırım... Fakat sizin psikografınız... Çocuk oyuncağı, profesör, çocuk oyuncağı... bu arada, şatafatlı modeller yaratarak olay daha ilginç kılınabilir... İzin verirseniz, profesör, en az üç model çizebilirim... Karı koca Psikografı, Cep Psikografı, Gizli Servis Psikografı... Bu sonuncu model çok çeşitli biçimlere girebilir ve aygıtı en zararsız görüntülerle gizleyebilir: boş cepte, klasörde, gramofonda...

Aslında, Mister Drummer'in proje ve söylevleriyle daha yüz sayfa doldurabilirim, ama konumun dışına çıkmış olurum. Burada Hickey'nin sonunda Edward Fork'la anlaştığını ve psikograf Şirketinin 1926 ilkbaharında kurulduğunu anımsatmak yeterli.

Evlilik yaşamımda psikografın oldukça mutlu bir etki yarattığını daha önce anlatmıştım. Suzanne'la ben, şimdiye dek gizli tuttuğumuz düşünceleri birbirimize açmayı ve tehlikeli hayalleri denetlemeyi onun sayesinde öğrenmiştik. Karıma bir ruh saflığını ve zihinsel sadakati dayatmanın

haksız ve gülünç kaçtığını anlamıştım; kaldı ki ben de bunlardan yoksundum. Kendisinden yakındığım anlaşılmaz hoşnutsuzluğu ve keyifsizliği aşmak için eşim kendi açısından içtenlikli bir çaba göstermiş; sonuçta bunun ödülü olarak neredeyse kendisiyle barışık hale gelmişti. Belki de ayrılığa alışmış, çocuklardan iç açıcı haberler almış, Fontenelle Sokağı geçmişe gömülmüş, unutkanlığın dingin suları Suzanne'ın belleğini yavaş yavaş içinde boğmuştu. Eşimin görece zorluk çıkarmadan Westmouth'ta kalış süremizi birkaç ay daha uzatmaya razı oluşu böylece anlaşılabilir. Bu durum, öğrencilerin zevk aldığı derslerimi tamamlama olanağı sağlamış ve öyle sanırım tam öğrenim yılının ortasında Fransa'ya dönmediğimizden psikograf Şirketinin ilk çalışmalarını izleyebilmiştim.

Amerika'da bu olayın güzel bir sonuç yaratacağını önceden kestirmek zor sayılmaz. Hickey'nin buluşuyla ilgili basın tarafından gerçekleştirilen görkemli tanıtım sayesinde Şirketin satıcıları müşterilerin coşkulu ilgisiyle karşılaştı. Yeni aygıtın çok sayıda *drug-stores*'da satışının önerilmesi kararlaştırıldı; Birleşik Devletler'de bu mağazalar, hem ecza ürünleri, hem fotoğraf makinaları, hem de gramofon plakları satıyorlar. "Siz fotoğraf mısınız? Psikograf olun!" sözü Drummer'in *sloganlarından* biri. Seri halde imalat başlamamakla birlikte, New-York'un tüketim talebi sınırsız gibi görünüyor; Avrupa bile çalkalanıyor ve psikograflar talep ediyor. İlk başta bu işi küçümseyen ve içerleyen Hickey, daha sonra onu eğlenceli bir serüven gibi görmeye başlamıştı. Ayrılışımdan birkaç hafta önce, aşağıdaki küçük söylevi çekti bana:

- Azizim Dumoulin, ilk başta sizi şaşırtacak, belki de çarpacak bir öneride bulunacağım; ama sizi temin ederim, saygınlıkla incelenmeyi hak eden bir öneri. Drummer üç haftadan beri sizin ülkenizden gönderilen birçok mektup aldı; bunların hepsi de Fransa'da psikografların

satış temsilcisi olmak istiyorlar ve en garantili referansları veriyorlar... İngiltere dışında, Şirketin yabancı ülkelerde yayılmasını henüz göz önüne almamıştık. Ancak kuşku götürmez bir şey var ki makinanın başarısının Avrupa'da da Amerika'dakinden aşağı kalmayacağı. Doğrudan önerimi yapıyorum: Fransa'da şirketimizin temsilcisi olmayı kabul eder misiniz?

- Ben mi? dedim... Ama aziz dostum, bu olanaksız! Ben Fransız edebiyatı hocasıyım ve olmaz...

- Biliyorum, dedi, biliyorum... Siz de benim gibi üniversite öğretim üyesisiniz... Çalışmanızın bu işle ilgisi yok ve ticari bir etkinliğe girmeyi arzu etmezsiniz. Fakat ben de daha önce aynı eleştirileri yaparken onlara ilk karşı çıkan siz oldunuz... Üstelik bu serüvenin başlangıçlarına siz de el attınız; sizin üzerinizde deneyler yaptım ve bu yüzden biraz pişmanlık duyuyorum; bunu onarmakla yükümlü hissediyorum kendimi... Yani size bugün önerdiğim şey, bir düşünün, gerçek bir servet... Fransa'da radyo aygıtlarından kaç tane var? Bir sürü, milyonlarca. Varsayalım ki ilk beş yıl boyunca Fransa'da sadece yüz bin psikograf (bu, oldukça düşük bir sayıdır) satılmış olsun ve her aygıt için yaklaşık olarak bir dolar komisyon öngörülsün... Size yineliyorum, bir servet söz konusu... Çocuklarınız var Dumoulin; böylesi bir fırsatı geri tepmeye hakkınız var mı? Karar vermeden önce, Madam Dumoulin'e danışın... Hem zaten kim size engel olabilir ki? Benim yaptığım gibi kârlarınızın bir kısmını bilimsel vakıflara ayırabilirsiniz. Daha da güzeli, kürsünüzü koruyabilirsiniz; psikografların Fransa temsilciliğini kendi seçeceğiniz ve tümüyle güveneceğiniz bir yöneticiye havale edersiniz, ikinize de bir hayli kazanç sağlayacak gelirleri bu adamla eşit ölçüde paylaşırsınız... Bizimle birlikte olmanızı arzularım Du-

moulin ve sizin önereceğiniz tüm bağlantıları Fork'la Drummer'e kabul ettirme işini üstüme alıyorum.

Bu işi Suzanne'la görüşeceğime söz vererek ona teşekkür etmekle yetindim. Oradan ayrılır ayrılmaz hemen karımla konuştum. Tahmin ettiğim gibi heyecanlanarak kabul etmemi salık verdi. Suzanne parayı severdi. Açgözlü ya da savurgan olduğundan değil de servet düşüncesinin pek itibar gördüğü bir aileden çıkmasından ötürü. Bu düşünce savaştan bu yana insanların kafasında öylesine saplantılı ve kuruntulu bir yer edinmişti ki, eşimin çevresinde servet, iktidarın, başarının ve saygınlığın simgesi olarak algılanırdı. Suzanne şimdiden, babasına, kayınbiraderlerine, kuzeni Adrien Lequeux'ye kocasının birkaç milyon kazandığını gururla haber vereceği anın düşünü kuruyordu. Çocuklarının çıkarlarından, erken emeklilikten, kişisel çalışmalarım için özgürce bir ortamdan yararlanacağımdan söz ederek bu işin ne denli değerli olduğunu ileri sürdü. Sonuçta iddiasını öyle güzel savundu ki çekinerek bir kez denemeyi kabul ettim.

Haziranda, Fransa'ya hareketimden önce, Drummer'le bir görüşme yaptım. Kendi laboratuvarlarında üretilen çeşitli modellerde on kadar psikograf, bir kasa şerit ve iki ses yansıtma aygıtını bana verdi. Psikografın genel temsilciliğini kabul etmem ya da yerime birini bulmam için bana altı aylık süre tanındı. Birkaç gün sonra, Suzanne'la ben Paris gemisine bindik. Ülkemizi, çocuklarımızı yeniden göreceğimiz için mutluyduk; ancak yaşamı bana bir yıl boyunca tatlı ve hoş kılan öğrencilerimle meslektaşlarımdan ayrılmak beni heyecanlandırmıştı. Suzanne'ın kendisi bile, sonunda Westmouth'tan hoşlanmaya başlamıştı. Gemi rıhtımda Spencer'leri, Philipps'leri, Macpherson'ları ve daha bir sürü başkalarını bırakarak uzaklaştığı zaman gözlerinden akan birkaç yaşı kuruladı.

Okyanusu boydan boya geçişimiz hakkında hiçbir şey demeyeceğim. Yalnızca fırtınalar gördük, ardından onların

yatışmasını izledik; alışılmış ard arda gelişler. Havre'da, hısım akrabalarım bizi karşılamaya gelmişlerdi. Çocuklarımızı yanlarından almak için onlara Rouen'a kadar eşlik etmek zorundaydık. Psikograftan söz etmemek konusunda Suzanne'la aramızda anlaşmıştık, gelgelelim henüz Bréauté'ye varmıştık ki göz kaş işaretlerime rağmen karım Hickey'nin buluşunu anlatmaya başladı; makinanın şaşırtıcı sonuçlarından, benim aldığım önerilerden söz etti. Mösyö Cauvin-Lequeux bu acayip öyküyü dehşetle dinledi.

- İşte bakın, dedi, tam tahmin ettiğim gibi! Bu barbarlar dış dünyayı zehirlemeye doymuyorlar; şimdi de insanın en özel yanlarını deşmeye uğraşıyorlar... Ama emin olun ki beceremeyecekler... İkiniz de bir dolandırıcılığa kurban gitmişsiniz... Ben bilirim... Meslek yaşamım boyunca, bir sürü sahte bilim adamına rastladım; filozof taşını ya da sürekli devinimi icat ettiklerini ileri sürüyorlardı... Tam anlamıyla adi bir dolandırıcılık!.. Bunun sonu iki yıl hapis cezasıdır.

Bu olumsuz tavır, beni kızdırmış, Suzanne da üstüne tuz biber ekmişti. Makinanın o denli etkili oluşunu herkesten daha iyi bildiği halde, hemen kalleşçe babasının tarafına geçti. Uzun zamandır özlemini çektiğim Fransız köyünü, çitle çevrili bahçelerdeki elma ağaçlarını, arduvaz renkli saman saplı çatıları, sivri çan kuleli kiliseleri yeniden görmekten mutluluk duymaya hazırlanıyordum ki kayınpederimin şeytanca sesi bu sevincimi kursağımda bıraktı. "Düşünceleri okumak! diye yineliyordu... Düşünceleri okumak! Tanrı'ya şükür, oldukça uzun süre sorgu yargıçlığı yaptım, sizin aygıtınızdan çok daha ayrıntılı gizler işittim... Boş lakırdı bunlar, azizim, boş lakırdı!"

Beni öyle güzel kızdırmıştı ki psikografla onun düşüncelerini okumaya karar verdim ve köprülerle Sainte-Catherine kıyısının arasından güzelim Rouen kenti belirinceye dek onları kaydettim.

MAXIME HEURTELOUP

Caen'a döndüğümüz tarihte öğrenim yılının sonu gelmişti. Dolayısıyla derslere başlamam söz konusu değildi. Zaten iznim de bitmemişti; yalnızca dekanın isteğine uyarak meslektaşlarımdan birine yardım etmeyi kabul ettim; birkaç sınava girecektim. Bu ilk girişim, Fransız atmosferini tümüyle yeniden solumam için yeterli olmuş ve Amerika'da bana şaşırtıcı, hatta kabul edilebilir görünen düşünceler bir anda gözümde tümüyle saçmalıklara dönüşmüştü. Caen Fakültesi edebiyat hocasının Amerikan psikograf Şirketinin genel temsilcisi olacağını nasıl düşünebildiğimi özellikle kendime soruyordum. Az kalsın hemen Hickey'ye mektup yazıp öneriyi geri çevirdiğimi bildirecektim; sonra belki onun önerdiği gibi yerime geçecek uygun birini bulabileceğimi düşündüm, böylece haklı oluşum da anlaşılacaktı.

Sınavlar biter bitmez, Suzanne'la ben, Caen'a çok yakın olan Ouistreham Plajı'nda bir villa kiralamaya karar verdik; Westmouth'tan getirdiğimiz ekonomik birikimlerimiz bu olanağı bize sağlıyordu. Suzanne'ın oraya bazen ana babasını, bazen kız kardeşlerini davet etmemesi mümkün değildi; ayrılığa uzun süre dayanamayacağını biliyordum; ancak akrabalarından onu bir yıl boyunca ayırarak bunun so-

nuçlarına katlanmak zorunda olduğumu hesaba katmıştım ve daveti sabırla kabullendim.

Böylece tatil bana göre en kötü biçimde başladı. İlkin baldızım Marie-Claude, onun çocukları ve kocası Maxime Heurteloup ziyarete geldi. Marie-Claude can sıkıcı, önemsiz bir kişilikti; hiç olmazsa Maxime'in gelmemesini umut etmiştim, üstelik ona karşı duyduğum soğukluğu onun da bana karşı beslediğini bilirdim. Bu, kayınbiraderimi küçümsemem anlamına gelmiyordu; onu takdir etmemek elde değildi. Rouen'lı büyük pamuk tüccarlarının oğlu ve torunu olarak gücü azalan bir fabrikada yüreklilikle çalışıyordu. Savaşta piyade subaylığı yapmış, bir hayli mertlik göstermişti; üniversiteli olmayan bir adama göre kültürü çok iyiydi. Ama beni sinirlendirirdi.

Siyasal, filozofik, dinsel görüşleri, çocukların eğitimine ilişkin düşünceleri, hatta edebiyatla ilgili zevkleri hoşuma gitmezdi. Söylediğim gibi, karşılıklı anlaşmazlık vardı ve birçok kez Fontenelle Sokağı'yla öyle şiddetli çatışmıştık ki bu kavgalar sonucu aramızın kesin açılmasını salt eşlerimizin çabaları önlemişti. Sözün kısası, Maxime'in gelişi çekilmez bir endişe ve hoşnutsuzluk duygusu uyandırmıştı içimde.

Burada bir itirafta bulunmam gerekiyor. Gelişinin ilk gecesi, kayınbiraderimin yatağının yanında bulunan masasının üzerine "Gizli Servis" psikograflarından birini yerleştirmekten kendimi alamadım. Psikograf basit bir klasörü andırıyordu. Ancak onu yerleştirirken Suzanne'ı uyarmak zorunda kaldım, çünkü kız kardeşinin odasının düzenlenmesine özenle dikkat ediyordu. Marie-Claude'a bildirmemesi için bana yemin vermesini istedim. İşe yarayacak bir önlemdi bu, zira Suzanne hiçbir gizi saklamayı becerememişti ya da saklamak yerine bütün Fontenelle Sokağı'yla o gizi paylaşmayı öngörmüştü; zaten aile üyelerinden her biri içli dışlı bir haberleşme ağı içinde birbirinden bilgi alırdı.

Şu kanıya varmıştım ki bir haberi ya da bir fikri etrafa yaymanın en emin yolu onu büyük gizlilik içinde kız kardeş Cauvin-Lequeux'lerden birine söylemekti. Bunu fırsat bilerek, eğer bana ihanet ederse, korktuğunun başına geleceğini, akrabalarıyla aramızın açılmasının kaçınılmaz olduğunu göstermeye çalıştım. Onu etkileyebilecek tek çözüm yolu buydu; anladı ve sustu.

İlk gün güzel geçti. Konuklarımız yol yorgunuydular; kadınlar çocukları yerleştirmek için uzun süre uğraştılar. Maxime'le ben kumsalda uzanmaya gittik ve hayli dostane bir diyalog geliştirdik; çünkü baş başaydık ve dinleyecek birilerini ikna etmeye çalışmıyorduk. Anımsadığım kadarıyla en çok fabrikasından konuştuk; bir zamanlar çok güzel iş yapan fabrikanın şimdi ailesi ve kendisi için ağır yük oluşturduğunu ileri sürüyordu.

- Elinden ne gelir ki? dedim. Sanırım tıkanmış bir sistemi kullanıyorsun. Bunu kötü anlamda yorumlama Maxime, asla sanayici olduğun için eleştirmiyorum seni; öylesin, çünkü baban da sanayiciydi; mesleğini yapıyorsun; onu sen seçmedin... Yalnız sanırım, onu yineliyorum, 17. yüzyılda feodalitenin bitmesi gibi bu sistem de bitti... XIV. Louis zamanında, bir senyör olmak hiç de suç değildi... Ama işe yaramıyordu... Feodal şatonun oynadığı savunma rolünü bundan böyle kralın orduları üstlendi... Bir şeyler bitmişti, bir şeyler başlıyordu...

Maxime dirseğine yaslanarak ayağa kalktı:

- Zannederim, dedi, aralarında ilinti bulunmayan olguları karşılaştırıyorsun... Soyluluğun zamanının geçtiği doğru... 18. yüzyılda büyük hizmetler gördü... O sarayda yaşıyordu; ayrıcalıkları olmakla birlikte yükümlülükleri yoktu... Vergiden muaf tutuluyordu... 20. yüzyılın Fransız sanayicileri için aynı şey geçerli değil; ayrıcalıklardan ziyade yükümlülükleri var...

Karşı çıktım:

- Ayrıcalıkları yok mu? Ya kârları?

- Bir kere, dedi Maxime, aralarından pek çoğu artık yıllardan beri kâr edemiyorlar, bu da mutsuz bir sonuç, yalnız onlar için değil, ülke için de... Üstelik savaş öncesinin görkemli zamanlarında bile kârlar Fransız sanayi sektörünün pek çoğunda ölçülü ve meşru büyüklükte idi... Yarın sosyalist bir devlet kurulsa, şimdi aramızdan en mutlu olanların peşinen aldıkları yüzde beş ya da altı oranındaki paylara kıyasla millileştirilmiş fabrikaların işletilmesi ülkeye daha pahalıya malolacaktır... Kapitalizmin belki yanlışları var: Merkezi örgütlenme eksikliği, aşırı rekabet, anonim topluma karşı sorumsuzluk; ancak senin gazetelerin ne derlerse desinler, pahalı bir rejim değil bu...

- Parasal sorundan çok, dedim, duygusal açısından bakmalı. Bu ekonomik rejim halkın sevmediği bir rejim.

- Çünkü sen ve sana benzeyenler, onu tanımadan, onu anlamadan halkın gözünde sevimsiz kıldınız... Gözetilen, denetlenen bir ekonomi, bir devlet ekonomisinden daha büyük eşitsizlikler doğurmaz, tam tersine...

- Oyunu çok güzel oynuyorsun Maxime; sanki bütün sanayi patronları sana benziyormuş gibi akıl yürütüyorsun... Sanki çok az bir bedel karşılığında ağır bir işi kabul edeceklermiş gibi... Fakat kapitalist asalaklık yürürlükte; o yönetim kurulları, o huzur hakları, bütün bunların savunulacak bir yanı yok...

- Asalağı tutmam ben, dedi... Onun varlığını olanaksız kılacak yasalar yap, o yasaların lehine ilk oy verecek ben olurum. Yalnız beni onunla karıştırma ve işçilerimi sömürdüğümü söyleme; onlar kadar, hatta onlardan çok çalışıyorum, ya az kazanıyorum ya da hiç. Kaldı ki toplumun biçimi ne olursa olsun, teknik kapasitemle ve onların patronu olarak ben layık olduğum yerdeyim...

Görüldüğü gibi tartışmanın tonu bir hayli yüksek de ol-

sa nezaketini korumuştu. Bunun nedeni güneşin yaydığı keyif miydi, yoksa bu görüşmeden önce iki tarafın aldığı kararların etkisi miydi? Bilmiyorum, ancak az sonra bizim için yeni sayılacak bir konuya girdik; öfkelenmeden Fransız iç politikasından konuşmaya başladık. Poincaré'den[1] konuşurken bu devlet adamının hakkını yememek için kendimi zorladım; Maxime de Herriot'dan[2] söz ederken ılımlı davrandı. İkimiz de olgunca davranışımızdan şaşılacak derecede kıvanç duymuştuk ki evi ve çocukları toparlayan eşlerimiz bize katıldılar. Niçin birdenbire her şey alt üst oldu? Neden iki çiftin birleşmesi patlamaya neden oldu? Beş dakika sonra, Milletler Cemiyeti'nden ve Briand'dan[3] konuşurken Maxime'le ben birbirimizi en sert şekilde eleştiriyorduk.

- Sen savaşa da katıldın, diye bağırdım... Onun ne olduğunu bilirsin! Uzlaşmaz kafanız ve saçmalıklarınız yüzünden, sen ve dostların, o çorabı yeniden başımıza öreceksiniz...

- Sen ve seninkiler, dedi, bönlüğünüz, umursamazlığınız yüzünden gelecekteki savaşı hazırlıyorsunuz....

- Milletler Cemiyeti, dedim, evrensel katliamı önlemek için yegâne şansımız.

- O katliamı düzenlemenin en sağlam yolu desen, daha iyi olur, dedi. Yoksa büyük uluslar daha uzun süre anlaşabilirlerdi.

- Küçük ulusların derisini yüzmek için mi?

1. Avukat ve Fransız siyaset adamı. Raymond Poincaré (1860-1934) ulusal birliği savunan bir politikadan yana olmuş, 1913-1920 yıllarında Fransa cumhurbaşkanlığı yapmıştır.

2. Fransız siyaset adamı. Edouard Herriot (1872-1957) Radikal Parti başkanlığı yürütmüştür.

3. Fransız siyaset adamı. Aristide Briand (1862-1932) Almanya ile uzlaşma siyasetinden yana olmuş ve 1925'te Locarno Anlaşmasını imzalamıştı. 1926 Nobel barış ödülünün sahibi oldu.

- Hep laf! Hep laf! diye bağırdı Maxime... Ah! Bu ikiyüzlülükten tiksiniyorum! Bütün tarihin küçük zayıf ulusların zararına kurulan sağlam büyük imparatorlukların öyküsünden başka şey olmadığını görmüyor musun?

- Olabilir Maxime, ama o geçmişte kaldı...

- Ve bugün yeni bir dünyanın başladığına inanıyorsun öyle mi?.. Tanrım! Şu yeryüzünde bu denli saf, bu denli tehlikeli yaratıklar hâlâ nasıl olabiliyor?.. Marie-Claude gel, kumların üzerinde biraz dolaşalım. Buraya dinlenmeye geldik, sinirlerimizi bozmaya değil...

Suzanne'la ben, baş başa kaldığımız zaman bana uzun uzun sitem etti:

- Bana söz vermiştin...

- Hoşgörülü ve dostça davranacağıma kendime söz vermiştim... ve öyleydim... Zaten siz yanımıza gelmeden önce, yaklaşık bir saat hiç çatışmadan konuştuk, fakat Maxime gerçekten kötü niyetli... şurası bir gerçek ki salt otoriteye inanıyor ve kendi sözü dinlenmezse...

- Oh! Yeter! dedi Suzanne... Bu laflardan bir şey anlamıyorum, fakat ikinizin de her şeyi abarttığınızı biliyorum... Amerikalılara imrenmeye başladım... Sahi orada sekiz ay kaldık; böyle aşırı tonda bir politik tartışma gördün mü hiç?

- Evet, ara sıra, sonra bunun ne ilgisi var Suzanne; Amerika tarihsel anlamda iki bloka bölünmemiş durumda...

- Her neyse Denis, Maxime bizim konuğumuz; onu rahat bırak ve hatalı olduğunu görsen bile karşılık verme.

Bu yöntem akşam yemeğimizin huzur içinde geçmesini sağladı, ancak konuşmaları epeyi tatsızlaştırdı. Marie-Claude'un çocukların büyümesi ve vitaminler üzerine hazırladığı bilimsel incelemeden yemekte bir hayli konuşuldu. Akşam yemeğinin ardından, bu tarafsız havayı sürdürmek

amacıyla Suzanne telaşla bir bric partisi önerdi. Nefret ettiğim bir oyundu bu; dikkatimi bir türlü veremez, iskambil kâğıtlarını düşürürdüm. Gene de geceyi sakin bir şekilde geçirmemizi sağlayan geçici bir çare olduğunu anladım.

Tahmin ettiğiniz gibi, ertesi gün, Heurteloup ailesinin plaja gidiş anını sabırsızlıkla bekledim. Bu fırsattan yararlanıp psikografı bıraktığım yerden alacaktım. Nihayet, saat on bire doğru, onların gittiğini duydum. Maxime çok sevimli bir ses tonuyla bağırdı:

- Yüzmeyecek misin Denis?

- Evet, beş dakika sonra yanındayım.

Aslında, bir saat geçmiş, tavan arasına yerleştirdiğim seslendirme aygıtından Maxime'in düşüncelerini okuduktan sonra, onun yanına gelmiştim.

SÜRPRİZLER

Bu öyküde, edebiyat kalitesi önemli olmadığı için, aslına uygun ve tarafsız bir tanıklığı aktarmak istediğimi itiraf edeyim: Maxime Heurteloup'unki gibi birkaçı dışında psikograftan dinlediğim itiraflardan pek azı beni heyecandırıp hayrete düşürmüştür. Beni tiksindirecek şeyler bekliyordum. Gelgelelim onu onaylamak bir yana, sevecek şeyler buldum. Maxime'i kibirli, bencil biri sanıyordum; haksız olduğumu anladım ve bu kesin tanıklığım sonucu alçakgönüllü, dürüst bir insan olduğunu gördüm. Oldukça karanlık bir ruhun maskesini düşüreceğimi düşünmüştüm; en saf ruhlardan biri olması şöyle dursun, ama en endişeli ve en deneyimlilerindendi. Belki biraz haklı olarak, içimde dolaşan bir hayli uzun bir çelişkiden sonra hatamı kabul ettim; bu yüzleşmenin ardından, benim iyi niyetime itibar etmesini okurdan rica edebilir miyim?

Bu ilginç kayıttan birkaç alıntı aktarmak isterdim; karımla birlikte biriktirip yanımızda götürdüğümüz "ses kayıtlarından" pek çoğu, üniversitedeki görevim dolayısıyla Caen'dan Montpellier'ye, Montpellier'den Paris'e giderken ne yazık ki silindi ve özellikle bu ses kaydını bulamadım. İçimde kalan anısı, gene de kısa bir çözümleme yapmama olanak sağlayacak kadar net bir iz. Maxime yatağına yattıktan sonra okumayı denemişti; Marie-Claude da uyu-

yordu (ses kaydının orasında burasında kitaptan cümlelere rastlamıştım; André Siegfried'in *Fransa'da Partilerin Durumu* adlı yapıtıydı bu). Ardından öğleden sonra yaptığımız tartışmayı geçirdi aklından ve çok geçmeden daha iyi düşünmek için ışığı söndürdü ("saat on bir ışığı söndüreyim" diyordu psikogram). O zaman, epeyi uzun bir süre acı duyarak ve endişeyle benim eleştirilerimi düşündü.

"Yine de inanılacak gibi değil, diye mırıldanıyordu galiba (belleğimden aktardıklarımı sıralıyorum); yine de inanılacak gibi değil! Ne! Sabahtan akşama kadar o Malaunay fabrikasındayım; sevmediğim bir işi yapıyorum; onu para için değil de gelenek için inadımdan yapıyorum ve yerimi dolduracak biri olmadığını bildiğimden o yer boşalmasın diye yapıyorum... Ve Denis gibi en kolay, en bağımsız, en hoş yaşamı olan bir adam beni bencillik canavarı olarak yargılıyor!.. Bencillik canavarı mıyım ben? Hadi canım, daha ziyade bir şehit!" Kendisine çok merhamet duyarak birçok kez yineledi: "Daha ziyade bir şehit... Sömürücü mü? Sömürülen desem... İşçilerim beni Denis'ten daha adilane yargılıyorlar... Onlara daha çok ücret vermek mi? Tabii isterdim... Ama neyle?.. Üç yıldan beri metelik kazanmadık... Denis, sistemin hatası diyecek buna... Kişisel çıkarım yüzünden onun kolektivizmine düşman olduğumu sanıyor... Ama sorumlu bir devletin hizmetinde mühendis olsam; ben, daha mutlu olacaktım!.. Yalnız tedbirli olmak, insan doğasını hesaba katmak ve özellikle o denli zahmetle kurulmuş bir şeyi yıkmamak gerektiğine inanıyorum... Ve gene inanıyorum ki özel işletmenin devlet işletmesine dönüşümü tümüyle başarılı olsa bile ki bu da olasıdır, toplumdaki doğal eşitsizliklerden hiçbirini ortadan kaldıramayacak... Laflar bir yana, gerçeklere bakılırsa, benim gibi bir patronun hangi "ayrıcalıkları" bulunur; hizmetkârları, bir arabası, kadınları (eğer onlardan zevk alıyorsa) vardır ve özellikle yönetir, kendisinin efendisidir... Yüksek bir gö-

revliye bu haklardan bir teki verilmiş midir?.. Doğaldır ki o kontrol edilecektir... Ama bir tanrısal hakmış gibi öngörülen patronluğu savunmaktan uzaktayım ben... Birkaç fosilin dışında onu bugün kim savunur ki? Yalnız ben diyorum ki hakları yasayla sınırlanmış bir patronluk inisiyatif kullanmak ve sorumluluk bakımından topluma değerli avantajlar sağlar... Böyle düşünmek suç mudur? Bilmediği şeyler üstüne söz sahibiymiş gibi konuşunca Denis beni kızdırıyor..."

Sonra Milletler Cemiyeti'ne ilişkin tartışmamıza geçti ve o zaman onu etkilediğimi gördüm. "İşte burada da, diyordu, Denis sanki Almanya'yla sonsuza dek bir geçimsizlik yaratmak ve savaş istermişim gibi beni suçluyor... Hiç de öyle değil... Onun gibi barış istiyorum, hatta ondan da çok... Sorun şurada: onu nasıl ikna etmeli? Savunduğu Milletler Cemiyeti'nin ne işe yaradığını sormak zorunda kaldım..." Böylece, hemen hemen her tartışmanın ardından yaptığımız gibi ortaya bir diyalog koydu; rakibinin (bu durumda Denis Dumoulin) sesini çıkartamayacağı ve sonuçta yenilgiyi kabul edeceği çökertici kanıtlar buluyordu.

Burada aşırı kuruntuya kapılarak Maxime Heurteloup'yu bir aziz gibi göstermeye çalıştığım sanılmasın. Bütün insanlar gibi onun düşüncesi de düzenbazlıklar, safsatalar, sövgüler, ansızın beliren saçma sözler, ufak tefek ve haksız yakınmalarla delik deşik; ama özünde erdemliydi. Ruhunda kötü bir adamın düşünceleriyle karşılaşmamıştım; kafasında saldırıya hazırlanan bir tasarım yoktu; kendisinin seçmediği bir pozisyonu, onu savunmak için iyi kötü organize eden, daha ziyade namuslu bir adamın düşünceleriydi bunlar. Siyasal ve ekonomik görüşlerini benimsemekten hâlâ uzak olsam da bana karşı görece dürüst davranışı öyle dokunmuştu ki tavrım hemen o sabah değişiverdi. Daha ilerde, psikografa lanet okuyacak birkaç neden bulmuştum; ne var ki iki duygusal yanlışımı düzeltmişti; ka-

rım ve kayınbiraderimle aramdaki ilişkilerdeki yanlışım; bu yüzden Hickey'ye daima büyük minnettarlık besledim.

Kayınbiraderimi kumsalda buldum; bu zayıf ve acılı yüzü görünce, açık yürekliliğine çarpıldım. Hemen, aramızda şimdiye dek hiç gerçekleşmemiş, sevgi taşan bir rahatlıkla karşıladım onu. İnsanlar aşağılanmadığı ya da hakarete uğramadığı zaman güvene güvenle karşılık verirler; bunu yaşam öğretmişti bana. Hugo *Sefiller*'in başında çok güzel kanıtlamıştı bunu (Suzanne burada işte "Hoca!" diyecek... E tabii! *Ben* hocayım)... Elbette kendimi Piskopos Myriel'le[1] karşılaştıracak denli bir şey sanmıyorum, ne de Maxime Heurteloup ile Jean Valjean[2] arasında bir mukayese yapma saflığına kapılıyorum; yalnız şunu belirtmek isterim ki o günden itibaren ve hiç zorlanmadan kayınbiraderimle benim aramda bir dostluk oluştu. Anlaşmazlık nedenlerimiz ortadan kalkmamıştı; hâlâ bazen sert geçen, günlük tartışmalarımız vardı; ancak bunlar nefret değil de bundan böyle karşılıklı saygı zeminine oturmuştu. Her uyuşmazlığı bir ihanet gibi algılayan partizanlardan farklı olarak aynı olayı değişik kuramlara göre yorumlayan bilginler gibi birbirimize karşı çıkıyorduk.

Bu sırada, büyük umutlara kapıldığımı itiraf etsem mi? Bu aile içi dostane balayının tatlılığını görünce, önyargılı düşünceler, peşin hükümler, kan davalarıyla bölünmüş milyonlarca Fransız için Hickey'nin mucize dolu makinasının bir barış aracı olabileceğini düşledim. Kişisel deneyimlerimin ışığında bana öyle geldi ki, psikografla aydınlanan parti liderleri hasımlarının da yeterince dürüst kişiler olduğunu ve kendileri gibi, ama başka yöntemlerle Fransa'nın güvenlik ve mutluluğunu istediklerini hemen keşfedeceklerdi.

1. *Sefiller* romanının ünlü papazı. Dinsel hoşgörüyle Jean Valjean'ı doğru yola döndürür.

2. *Sefiller* romanının ünlü kürek mahkûmu. Romanın başkişilerindendir.

Ne yazık! Bu güzel umutlar az sonra açıklayacağım nedenlerden ötürü gerçekleşemeyeceklerdi; ancak psikografın ülkemizde yayılmasına ilişkin etkin bir denemede bulunmam bakımından bana yol gösterdiler. Her şeyden önce, Amerikalıların aradığı genel temsilciyi, yani yerime geçecek adamı bulmam gerekiyordu. Aramızın çok iyi olduğunu gören Suzanne, bu işi Maxime'e verebileceğimi önerdi. Yaptığı işlerden dolayı onun büyük deneyimi vardı; ben bundan yoksundum. Onun dürüstlüğünden dolayı Amerikalı dostlarıma güvence verebilirdim. Bir imalatı yönetmek konusunda kimse onun eline su dökemezdi. Sözün kısası, paraya ihtiyacı vardı ve işlerin kötüye gitmesinden dolayı durumlarının güçleştiğini Marie-Claude, Suzanne'a itiraf etmişti. Şu halde, bu işi ona önermekten daha doğal bir şey olamazdı. Tek sorun şuradaydı: "Malaunay fabrikasının yanında ek olarak bu işi yapabilecek miydi?"

Uzun süre düşündükten sonra, sorunu açtım. Bunun için ona aygıtı gösterip betimlemek zorunda kaldım. Hayrete düşüp hayran kaldı.

- Elinde bir servet var, dedi... İnsanlığın en şaşırtıcı buluşlarından biri bu, radyodan sonra en ilginç olanı... Yalnız bana yaptığın öneri pek cömertçe... İşin yönetimini kendi üzerine al.

- Hayır, dedim; bu önemli değil... Ben hocayım, hoca kalacağım... Üniversiteden ayrılırsam, meslektaşlarımın gözünde silinirim, kaldı ki öyle bir organizasyonu beceremem... Sen mesleğini değiştirmeden başka bir işle ilgilenebilirsin... Yalnız o işi isterken Malaunay fabrikasından hangi ölçüde vazgeçeceksin?

Aslında, önerimin içinde biraz kötülük vardı; Maxime çoğu kez zorunluluk hissettiği için Malaunay'e devam ettiğini ileri sürmüştü, ben de bunu kanıtlamasını isterken hiç aldırmamıştım. Ancak onurlu bir şekilde işin içinden sıyrıldı.

- Malaunay'i bırakmak şart değil, dedi. Haftanın iki

günü, pamuk satışıyla ilgilenmek için Paris'e gidiyorum; bu fırsattan yararlanıp bir temsilciliği devreye sokabilirim... Sonra, Paris'e bir satış şefi yerleştirmekten daha kolay bir şey olamaz; aygıtları Fransa'da üretmenin kararlaştırılacağı gün Rouen'ın banliyösünde benimkine yakın bir fabrika kurarım... Daha sonra, senin işin büyüdüğü zaman, küçük Lequeux'lerden birini yanıma alıp Malaunay'de yetiştiririm... Her ne olursa olsun, eline gelen fırsatı kaçırma... Bu, tek şans... Makinanın çalışmasını inceleyebilir miyim?

Drummer'in bana teslim ettiği modellerden üçünü ona gösterdim, yatağının yanına yerleştirdiğim *Gizli Servis*'i hemen tanıdı. Kendi düşüncelerini okuyup okumadığımı sordu; okuduğumu itiraf ettim ve kendi ses kaydını dinlettim; çok afallamıştı. Sesleri dinledikten sonra hiç yorum yapmadan sevgiyle elimi sıktı.

PSİKOGRAMLAR

Kuzenimiz Adrien Lequeux (Suzanne'ın birinci psikogramının içler acısı kahramanı) ve eşi Louise bu yaz bizim ziyaretçilerimizdendi. Louise Lequeux daima hasta olan, karakuru, ufak tefek bir yaratıktı ve kocası yakışıklı Adrien'den daha yaşlı gösteriyordu. Kişiliğine düşkün olan bu adam, savaştan bu yana kırlaşan saçlarını boyar onları dalga dalga tarar ve bir kadınla baş başa kalınca şansını bir kez denemekten kendini alamazdı. Zaten bu aşk oyunları onun için zevk duymaktan çok görevini yerine getirmek gibi bir şeydi. Gelişlerinin ilk akşamında Suzanne'a:

- Aslında, kuzenini sevmesem de sadakatsizliklerinden dolayı onu aşağılamak elimden gelmiyor, zira Louise çekilecek gibi değil... Her şeyden yakınıyor... Herkesin tersine gidiyor... Uyku ilaçlarından, müshillerden, kaşıntılardan, mide yanmalarından başka laf etmiyor... Bir koca için hoş şey değil...

- O koca, dedi Suzanne, Rouen'ın en güzel drahomalarından birine konmaktan dolayı yaşamından memnun; şimdi yaptığı seçimin kaçınılmaz sonuçlarına sabırla katlanmaktan başka yapacağı şey yok.

- Ama sabırla katlanıyor... Bu kadına inanılmaz bir nezaket gösteriyor. Kadın hiçbir minnet duymadan onu tersliyor... Gerçekten acıyorum adama.

- Merhametini daha güzel fırsatlara sakla Denis... Bu evliliği kendi istedi... Kendi bilir!

Bana öyle geldi ki Suzanne'ın bu katılığına biraz kin, belki de kıskançlık karışmıştı, öyle ki Adrien çiftinin bize gelişlerinin ilk günlerinde keyfim hiç yerinde değildi. Önümüzdeki öğretim yılının derslerine hazırlanıp çalışırken, Suzanne'la kuzeni birlikte uzun geziler yapıyorlardı. Bu durum hiç hoşuma gitmiyor, çalışma odamdan çıktığımda karşımda Louise'i buluyordum, o da beni lafa tutuyordu:

- Ya siz Denis, diye başlıyordu, yemeklerden sonra o uyku halini siz de hissediyor musunuz?

- Adrien nerede? diye soruyordum.

- Siz neden onlarla gitmediniz?

Kızarak bağırdım:

- Ben mi!.. Fakat onlar iki saat yürümek istiyorlar... On dakika sonra benim bacaklarım şişiyor.

Onu dinlemiyor ve acı bir şekilde düşüncelere dalıyordum. Sevecen anılardan oluşan bir bağ hâlâ bu budalayla Suzanne'ı birleştiriyordu! Bu saplantı bana acı veriyordu; bunun üzerine yüreğimi rahatlatmak için Adrien'in düşüncelerini okumak fikri doğdu. İşin zor yanı, Suzanne'ın dikkatini çekmeden ona ulaşmaktı; zira Suzanne makinayı her yönüyle tanıyordu. Bilgiçce hileler kullanarak sonunda onu başardım ve ilginç bir doküman elde ettim. Dokümanın belli başlı konuları aşağı yukarı şöyle:

"Louise'in bu akşam nesi var? Sinirli görünüyordu ve keyifsiz bir hali vardı... Özellikle akşam yemeğinden beri... O ördeği yemekle hata etti... Ben de... Ördek eti ağırdır; çamurlu suda yaşayan bir hayvandır... Dumoulin'lerin çok kaliteli tereyağı kullanıp kullanmadıklarını merak ediyorum... Tereyağı... Bu, çok önemli, tereyağı... Burada yemekler şöyle böyle... Benim bile midem gurulduyor... Louise uyuyor mu?.. *(Sessizlik. Düzenli soluklanma sesleri.)* Evet, uyuyor... Demek büyük olasılıkla ciddi bir şey yok...

Tanrı'ya şükür!.. Yeni bir karaciğer krizinin hiç gereği yok... Yemekler biraz daha sağlıklı olsaydı, burada olmaktan memnun kalacaktım... Hiç olmazsa Marcelle'den kurtuldum... Ve de Béatrice'den... Bu kadınlar kanımı kurutuyorlar... beni öldürüyorlar... Bana öyle geliyor ki o iki vampirden uzak kaldığımdan beri düşüncelerim daha aydınlık... Aşk oyunlarına bu şekilde devam edersem, çok yakında beyin kanaması geçireceğim... Evet, kesinlikle...

Ve erken ölmeye hiç niyetim yok... özellikle umurumda olmayan kadınlar için... İlginç olanı şu ki aslında yalnız Louise'i seviyorum. Ara sıra insanı sinirlendiriyor, ama onun yanında en azından kendimi huzurlu ve güvende hissediyorum... Artık ona karşı hiç arzu duymuyorum, fakat bu çok mu önemli ve insanın tansiyonu 19 olunca, aşk yapmak nereye kadar tedbirli bir davranış?.. Çıkarlarımız aynı; üstelik o çok sağduyulu... Yaşamımızı iyi yönetiyor... Oysa o iki çılgın kadın... Niçin Marcelle'i kollarıma aldım? Bordeaux treni... Kompartımanda yalnızdık... *(Epeyi uzun bir sessizlik.)* Nihayet!.. Aksi şeytan, o hoşuma gitmiyor, oh! evet kesinlikle... Birbirimize söyleyecek hiçbir şeyimiz yok... Béatrice daha sevimli, daha körpe, fakat bir rezalet. Bana tehlikeli şeyler yaptırmak istiyordu; onunla geziye çıkmamı, Louise'le bozuşmamı... Çılgınlık!.. Louise'i bin kez tercih ederim... Bu kadınlara ne ihtiyacım var benim? Bütün bunların kaynağı teyzem Hélène'di... Teyzem Hélène'i öptüğümde kaç yaşındaydım?.. On yedi mi? On yedi mi?.. O bahse girmeseydim, üstelik bir şapşal kadın gibi kollarıma düşeceği yerde, güzel bir şamar indirip beni geri itseydi, aklı başında bir genç oğlan olarak kalacaktım... Zaten o genç oğlan hâlâ yüreğimde yaşıyor; fakat bu yaşamı sürdürüyorum... Her şey ne kadar tuhaf. Suzanne'la evlenseydim ne olacaktım?.. Tabii Louise'den daha sağlıklı... ama bir o kadar da kötü ev hanımı. Midem daha fazla dayanamayacak... Daha bu akşam.. O kırmızı salçanın içine

ne koyduklarını merak ediyorum... Sonra etleri uzun süre bekletiyorlar bu evde... Özellikle böylesi sıcak bir yaz mevsiminde... Sabahın ikisine doğru şey tarafımdaki sancıdan dolayı uyanacağımdan eminim... Yemekten yaklaşık beş saat sonra, sürekli olarak kendini hissettiren bu sancı gene de tuhaf... Bu, ne olabilir? Bazan kanser olup olmadığım kafama takılıyor... Mide kanserinin ilk belirtilerini okumuştum; yemek mideye geçerken başlayan bir sancıyla kendini göstermiyor mu? Ah evet! O İngiliz romanında okumuştum; Béatrice okumam için zorla elime tutuşturmuştu... Okumaya vaktim olmadığını anlamak istemiyor... Ancak bu sancının ilginç tarafı, asla şiddetli değil de kendini açıkça belli etmemesi... Eğer bu bir kanserse, altı aydan fazla oldu demektir."

Bu düşünceler aşağı yukarı bir saat boyunca böyle devam ediyordu. Deney bu don Juan'ın kendi karısı dışında kadınlardan nefret ettiğini kanıtlıyordu; bir de aşktan nasıl korkuyorsa ölümden de korkuyordu. Bunları dinledikten sonra, Adrien'in kişiliğinin biraz komik olduğunu anladım ve ondan çekinmekten vazgeçtim.

İşte bu gibi durumlarda psikografın sağladığı yararlar böyleydi. Ancak çok sayıda yenilgiyle de karşılaşıyordu. İç konuşma salt bazı bireylerde geçerliydi. Diğer durumlarda, tek başına düşünmenin akışı bir sürü hayallerle dolup taşıyor, o zaman birkaç iç çekiş ve anlaşılmaz homurdanmaların dışında psikograf neredeyse sessiz kalıyordu. Kaldı ki araştırmalarım, ailelerimizin ve meslektaşlarımın dar çevresiyle sınırlı kalmıştı; zira soylu bir kapalılığı olan Caen kenti evlerinin kapılarını orada uzunca bir süre oturan görevlilere açarlardı sadece; bu bakımdan Suzanne'la benim üniversite dışında pek dostumuz yoktu.

Kayınpederimle kaynanam Ouistreham'a geldikleri zaman, onların da düşüncelerini okuma girişiminden doğal olarak kendimi alamadım. Mösyö Cauvin-Lequeux'nün be-

lirli uzunlukta bir düşüncesini kaydetme olanağını hiçbir zaman başaramadım. Başını yastığa koyar koymaz uyumaya başlıyordu. Bir politik tartışmayla onu sinirlendirdiğim zaman uykusu gecikiyor, bu kez Latince ve Yunanca dizeler (*İliada*'nın ilk bölümünü ve Juvénal'in *Hicivlerini* ezbere biliyordu) okuyarak uykusunu getirmeye çalışıyor ya da daha iyi bir yola başvurarak gururla verdiği tutuklama kararlarını aklından geçiriyordu. Bazen da adaletin hiçbir zaman çözüm bulamadığı birtakım gizemli kayıp olaylarını anımsamaya çalışıyor ve şöyle mırıldanıyordu: "Halk yığınının bildiğinden çok cinayet işleniyor." Bir ayağı çukurda olan bu ihtiyarın, hayallerinde dinsel ve manevi kaygılarını itiraf edeceğini zannetmiştim; onlardan hiçbir ize rastlamadım. Mösyö Cauvin-Lequeux kendisinin ölümsüz olduğuna inanıyordu; projeler yapıyor, çocuklarının ya da damatlarının erken ölümünü düşleyip sanki yirmi yaşındaymış gibi geleceği düşünüyordu.

Kayınvalidemin psikogramları daha şaşırtıcı ve daha dikkat çekiciydi. Şimdiye dek Madam Cauvin-Lequeux'ye fazla dikkat etmemiştim. Hayli sıkıcı bir insan olduğunu sanıyordum; kayınpederimin Rouen'da herkesce malum ufak tefek saçmalıklarını bilmediğini düşünmüştüm. Bana göre zor tahammül edilecek o ihtiyarı saygılı bir sevecenlikle bağrına basıyordu. Çocuklarına karşı otoriter bir kadındı, sofuluğa kendini çok vermiş olmakla birlikte içtenlikle inanmış biriydi; yaşama ilişkin bir şey bilmiyordu, dünyada Lequeux sülalesinden başka insan tanımazdı. Lequeux, kökleri 13. ve 14. yüzyıllara uzanan eski bir aileydi.

Lequeux'ler Darnétal'de[1] yerel senyörlere karşı mücadele etmişlerdi; daha sonra, Rouen'da belediye başkanlığı ve yargıçlık yaptılar; 19. yüzyılın başında, ortanca oğullardan bir Lequeux İmparatorluğun senatörü oldu; 1870'den

1. Fransa'da, Rouen kentine bağlı ilçe.

itibaren bu soyun parlak yaşamı sönükleşmeye yüz tuttu; ama kaynanamın gururu sımsıkı ayakta duruyordu. Onun gözünde tüm Lequeux'ler kutsaldı. Bu düşüncesi öyle mutlaktı ki kardeşi Narcisse Lequeux'nün yankılar uyandıran iflasına rağmen asla ona toz kondurmadı. Kayınpederim müdahale etmeseydi kardeşi hileli müflis ilan edilecekti. Madam Cauvin-Lequeux kardeşinin suçluluğuna bir türlü inanmak istemedi. Boşanmak kaynanama göre bir suçtu; ancak kız yeğenlerinden iki Lequeux hayli utanç verici davalar sonucu boşanmışlar ve etrafta iyi izlenim bırakmamışlardı; buna rağmen kaynanam onları görmeye devam etti, komployo kurban gittiklerini ileri sürerek onları savundu.

Devletlerin diplomatlarına tanıdığı dokunulmazlık hakkının aşağı yukarı aynısı olan bu aile dokunulmazlığı hısım akrabalara kesinlikle tanınmamıştı. Cauvin skandalları acımasızca ortaya çıkarıldı. Damadı olsam da ılımlı yanlarına rağmen siyasal görüşlerim Madam Cauvin-Lequeux tarafından sert biçimde kınandı. Gelgelelim Brice Lequeux adında biri, Paris'te yaşayan sıradışı bir kişilikti ve anarşist olduğunu söylüyordu; kaynanam onu haklı gösterecek kanıtlar bulmuştu.

Psikogram bu kadının karmaşık bir yaratık olduğunu meydana çıkardı. Çok şaşırmıştım buna. Eşimle benim her zaman düşündüğümüzün aksine, Madam Cauvin-Lequeux aile içi sakandalların hepsini biliyordu; kocasının kötü huyunu, kardeşinin iflasını, kız yeğenlerinin sefih yaşamını en ince ayrıntılarına kadar öğrenmişti. Kusursuz bir yaşam sürmekle birlikte en coşkulu arzuları, en acı pişmanlıkları barındırıyordu içinde. Zavallı kayınvalide! Psikogramları dinlerken çoğu kez ona acımaktan kendimi alamadım.

Bana öyle geliyor ki o toplumdışı yaşam biçiminin içinde katılaşmasa ve o tutucu ahlakın içinde doğallıktan uzaklaşmasa daha ilginç, daha sevimli biri olurdu... Neden bu

denli katılık ve ikiyüzlülük? Gerçeği herkesten daha iyi bildiği halde neden Lequeux imajına bu denli ikiyüzlü yaklaşım? Suzanne'la bu soruları sık sık tartıştığım zaman, bu konu üzerinde hayli doğru sandığım bir teori geliştiriyordu.

- Annem, diyordu, çok erdemli bir kadın, ama gerçekte bu tavrından hep pişmanlık duydu ve amcam Narcisse veya Jacqueline gibi yaratıklara imrendi, onlar onun reddettiği her şeyi yaptılar... Onlar ailenin bireyleri olduğundan ve kendisine yeterince benzediklerinden daha çok onlar gibi olmayı arzuladı; onlara öykünebilirdi de... Evet, seni temin ederim Denis, sorunun cevabı burada... Erdemi yüzünden acı çekiyor ve öteki Lequeux'lerin rezaletlerini inkâr ederek pişmanlıklarından kurtuluyor.

Suzanne'ın alışılmış düşüncelerine oranla bu yorumlama biçimi bana öyle kurnazca ve öyle zekice (kötülüğümden söylemiyorum bunu) göründü ki karımın aynı duyguları içinde barındırıp barındırmadığını merak etme noktasına geldim. İşte psikografın tehlikelerinden biri de buydu; çünkü onu kullananları varsayımların ve çözümlemelerin karmaşık dünyasına sürüklüyor ve kuşkuları artırıyordu.

Zaten bütün bunlar aile yaşamımızı daha kolay hale getirmiyordu. Kaynanamın gizli düşüncelerini böylece öğrenince, bu gizlilikten çektiği acıyı biraz hafifletmek için, kendisinden öğrendiğim düşüncelerini onunla paylaşmak birçok kez aklımdan geçti; ancak her seferinde onun hayreti ve öfkesiyle karşılaştım. Yüzündeki maske yıllar sonucu katılaşıp sabitleşmişti.

Kayınpederimle kayınvalidemin bu psikogramlarında neredeyse bütün "iç konuşmalarda" büyük şaşkınlıkla rastladığım iki özelliği daha belirtmek istiyorum. Bunlardan biri, yaşamın daha soylu olması, hatalarından talihsiz rastlantıların sorumlu tutulması ve fırsat bulur bulmaz yeni bir yaşama başlama düşüncesi. Bu düş yaşlılığın en uç nokta-

sına dek sürüp gidiyor. Daha ürkütücü olan ikinci özellikse, aşklarında ya da tutkularında onları rahatsız eden her yaratığın ölmesini dilemenin bazı kişilerce umursamadan düşünülmesi. Yabanıllığın ilk hareketi öldürmekti; uygarlaşmış insanların içinde de potansiyel bir katilin barındığını psikogram ortaya koyuyordu. Ancak bu konuda, okura uzmanların yapıtlarını salık vermek daha uygun olacak; özellikle Zurich profesörü Altermann'ın güzel tezini: *Psikogramlar ve Atalardan Kalma İmajlar.*

FELSEFECİ YANILMAZ

Kişisel merakımı gidermek için kendimi bu deneylere verirken ve deneylerin konusu akrabalarım ve dostlarım olduğundan onları gizli tutmak zorunda kalırken, psikograf Birleşik Devletler'de günlük yaşamda kullanılır hale gelmişti. Hickey'den haberler alıyordum. Şirketin ilk işlerinin parlak geçtiğini söylüyordu. Fork maliyeti oldukça düşük, daha duyarlı bir makina üretmişti. Noel Bayramı'nda psikograf Amerikan halkı için en güzel hediyelerden biri olacaktı; hisselerinden gelen paraların Westmouth'ta olağanüstü laboratuvarlar kurmasına olanak sağladığını belirtiyordu.

Fransa'da kayınbiraderim Maxime'in Paris temsilciliğini yönetmesi, önerim üzerine Drummer tarafından onaylanmıştı; Maxime zekâsını ve etkinliğini kullanarak aygıtın tanıtılmasına çalışıyordu. Haussmann Bulvarı'nda satış servisi için bir taşınmaz kiraladı. Makinanın çeşitli parçalarının üretimi için birkaç sanayiciyle sözleşmeler yaptı. Rouen banliyösünde, teknik parçaların toparlanmasını sağlayacak bir atölye kurdu. Psikografı Fransızlara tanıtmak bakımından kayınbiraderimin ilk düşüncesi hekimlere başvurmak oldu; tasarımına göre hekimlere gizli prospektüslerle ulaşmak gerekiyordu... Ne yazık ki bu "saygıdeğer" yöntem ötekilerinin yanında hiç tutmadı ve hiçbir hekim müşteri çevresine makinayı salık vermeyi kabul etmedi; zi-

ra aygıt daha önce büyük mağazaların kullanım kataloglarında çoktan yerini almıştı.

İlginç bir olay dikkatlerini çektiğinden, kamu işletmelerinin psikografa ilgi göstereceklerini düşünen Maxime kısa bir süre umutlandı. Quai-d'Orsay'in yüksek bir görevlisi bir sabah kayınbiraderimi çağırttı ve ailesine, askerlik kariyerine, aygıtla onun mucidine ilişkin bilgiler aldı, sonra çok üstükapalı anlatımla şunları önerdi: "Fransa'nın çıkarları doğrultusunda, yabancı bir gücün bazı bakanlarının gerçek duygularını tanımaya servislerimizin acil ihtiyacı var. Psikograf birtakım belirgin bilgileri sağlayabilir mi?" Maxime bütün içtenliğiyle görevi kabul ederek bizzat İsviçre'ye gideceğini belirtti; Cenevre'deki toplantı sırasında, otel müdürüyle suç ortaklığı yaparak bakanın odasına bir *gizli servis* psikografı yerleştirecekti.

Ne o, ne de ben psikogramın neyi açığa çıkardığını ne yazık ki hiçbir zaman öğrenemedik. Maxime aygıtı görevliye geri verdi ve nasıl kullanılacağını öğretti. Birkaç gün sonra resmi bir mektup aldı; görevli "ülkesine yaptığı büyük hizmetten" dolayı ona teşekkür ediyor ve dört aygıtın daha siparişini veriyordu; ne var ki bu siparişin arkası gelmedi. Sanmıyorum ki günümüzde, hiç olmazsa Fransa'da psikograf diplomatlar tarafından kullanılsın.

Aslında, hem devlette olsun, hem bireyler tarafından olsun, Hickey'nin makinası ülkemizde ciddiye alınmamıştı. Oysa, Anglo-Sakson ülkelerinde, hatta Almanya'da, İsviçre'de, İsveç'te işe yarar bir araç olarak kabul görmüştü; Fransa'da ise oldukça alay edilen bir antika eşyası olmaktan öteye gidemedi. Manzaraların en Fransa'ya özgü yerlerinden biri olan Caen'ın deniz kıyısındaki güzel kanalı boyunca, Aşağı Normandiya göğünün saydam ve gri bulutları altında birlikte dolaşırken, Caen'da felsefe dersi veren meslektaşım Martin Weber'le bu konu üzerine yaptığım sa-

yısız söyleşileri hâlâ anımsarım. Kayınbiraderimin karşılaştığı şaşırtıcı kayıtsızlığı anlatınca Martin Weber:

- Açıkça konuşmamı bağışlayın, diyordu, ama bu kayıtsızlık ülkemize özgü çok sağlam bir tepki gibi görünüyor bana... Zira zannederim yanlış yoldasınız... "Siz" derken Denis Dumoulin'i kastetmiyorum, çünkü o rastlantı sonucu bu serüvene bulaşmıştır, ama şu anda bu kaygı verici aygıtı tüm dünyaya yaymaya uğraşan insan grubundan söz ediyorum... Öyle zannediyorum ki insanlığın kendini daha iyi tanımasına yardımcı olmak şöyle dursun, onu tehlikeli bir yola yöneltiyorsunuz... Deneyden geçen öznelerin gerçek niyet ve arzularıyla ilgisi olmayan niyet ve arzuları ortaya çıkarıyorsunuz...

- Ne acayip bir suçlama Weber! Hickey'nin aygıtı öznelerin kendi iç konuşmaları dışında hiçbir şeyi açığa çıkarmıyor. Kendilerince seçilmiş sözcüklerle niyetlerini ve arzularını itiraf edenler öznelerin bizzat yine kendileri!

Ufak tefek Weber duraklayarak:

- Ah! Dumoulin!.. Dumoulin! dedi. Ne denli az filozofsunuz! Hayallerle istekleri birbirine karıştırıyorsunuz... İstek bir eylemdir, o eylemi düşlemek değil, yani o eylemi yapmak ya da en azından yapmaya çabalamak... Siz, Denis Dumoulin, Meclis Başkanı ya da İngiltere Başbakanı olmak istediğinizi söyleyebilirsiniz... Belki psikogramlarınızda onu söylüyorsunuz... Aslında böyle bir şeyi hiç istemiyorsunuz... Milletvekili seçimlerinde aday olmak isteseydiniz, o zaman aday olacaktınız... Hiçbir zaman ona başlamayıp da bir dram ya da roman yazmanın düşünü kuran sahte sanatçıların öyküsü bu... Sanıyorlar ki yazmadan bir kitap tasarlanabilir, ama ortaya hiçbir şey çıkmıyor... Siz, Dumoulin, Balzac'ın çalışma yöntemlerini incelediniz, bunu herkesten daha iyi bilmeniz gerekir... Ve bu ayrım, duygusal yaşamda da geçerlidir... Bir erkek bir kadını terkettiğini

sanıyor; bunu psikogramlarında söyleyecek size; ama onu terketmek istemiyor... Çünkü onu isteseydi, eylemler dizisini bütün ayrıntılarıyla hayal edecek, bu hayaller bir andan itibaren gerçeğe dönüşecek ve eylem tamamlanmış olacaktı.

- Gene de eyleme geçmeden düş kurulabilir, dedim... Dala-i -Lama'yı öldüreceğimi hayal edebilirim...

- Yok hayır, Dumoulin, Dala-i -Lama'yı öldüreceğinizi hayal edemezsiniz... Açık seçik biçimde onu hayal edemezsiniz... Ne kişiliğini, ne ülkesini, ne sarayını, ne de alışkanlıklarını tanıyorsunuz... Bu saçma projeyi tasarlasanız bile kendinizin davranış biçimini gerçekten bilemezsiniz... O sözcükleri bir kez daha söyleyebilirsiniz: "Dala-i Lama'yı öldürürüm.", ancak hiçbir düşünce bu sözcüklerin arkasında yer etmemiştir... Bu tasarıyı kafanızda kurmuş olup her hareketi hazırlasaydınız, silahı seçseydiniz, onu satın alsaydınız... o zaman, bu uzun sürecin sonunda, gerçekten Dala-i Lama'yı öldürmek üzereydiniz... Doğu ülkelerinden birinde, bir gün zavallı bir adamı astıklarını anlatmışlardı bana; çünkü bu zavallı ülkenin hükümdarının öldürüldüğünü rüyasında görmüş ve safdillik yaparak rüyasını anlatmış. Polis olayı şöyle yorumlamış: "Rüyasında gördüğüne göre, demek hükümdarın ölmesini diliyor." Bu, belki de doğru... Ama şunu eklemek gerekirdi: "Onu düşünde görüyor, bu demektir ki onu gerçekleştirmiyor."

- Düş insanı gerçek eyleme sürükleyemez mi?

- Düşün gerçek eylemle ilintisi yok... Bir uçağı kullandığınızı hayal edebilirsiniz, ancak düşünüzdeki hareketlerle pilotun gerçeğe uygun hareketleri hiçbir şekilde bağdaşmaz, çünkü bunlar uçuş tekniğiyle ilintilidir ve orada hayal kurmaya yer yoktur. Aynı şekilde sizin bütün psikogramlarınız, insan direncinden, diğerlerinin, ailelerin, toplumun, yaşamak zorunda olduğumuz ortamın

direncinden yoksundur; bütün bunlar tepkileri, baskılarıyla duygularımızı ve eylemlerimizi biçimlendirip belirlerler. Sizin makinanız bir kişinin metresiyle, meslektaşlarıyla, çocuklarıyla yaptığı düşsel konuşmaları kaydeder. Bu insanlarla kurulan ilişkilerde o konuşmaları gerçek bir imajmış gibi benimsemek büyük yanlıştır; zira o kişi gerçekten o insanlarla konuşmuş olsa, onlar da karşılık verecekler, tartışacaklar, onların verecekleri karşılıklar kişinin sözlerini çarpıtacak, tartışmayı saptıracak ve sonucu değiştirecekti... Yineliyorum Dumoulin, sizin makinanız tehlikeli, çünkü insanlara düşünceleri, tasarıları işittikleri izlenimini veriyor, aslında onlar lakırdı kalabalığından başka şey işitmiyorlar.

- Azizim sizin teziniz kabul edilmiş olsaydı, tüm toplumsal yaşam olanaksız hale gelirdi... Zira lakırdı kalabalığından başak hiçbir şey bilmiyoruz... Siyasal düşüncelerimi size benimsetmek için ikna etmeye çalışsam... Gerçek yaşamda olsa bile, konuşmalar dışında sizinle nasıl iletişim kurabilirim?.. Size bir programı anlatabilirim... Gene de onu sizin yanınızda yürürlüğe koyamam...

- Tam da burada Dumoulin, programların iflas ettiğini görmüyor musunuz?.. Herkes nasıl psikogramda konuşabiliyorsa, herkes de bir program öne sürebilir... Ancak programların parlak yazarıyla büyük devlet adamının hiçbir ilintisi yoktur... Konuşmaları için değil de karakterini belirlemek için o programı sizden ister... İddialarını uygulamıştır; onları konuşmamıştır... Aynı şekilde, aşkta, dostlukta, konuşmalarına bakarak insanları yargılayamazsınız, karakterlerine, doğalarına bakarak yargılarsınız ki o karakterler ve doğalar geçmişteki eylemlerle sürekli mümkün görünen gelecekteki eylemlerin anılarıdır... Bütün bunları psikogram açıklayamaz bize...

- Psikogram gene de bir şeyleri açıklıyor... Kendi hesabıma onun deneyimini yaptım bir zamanlar...

- Kuşkusuz bir şeyleri açıklıyor... İnsanın tamamlaması gereken eksik yönünü, sanatçı yönünü, kaçışını ortaya çıkarıyor; kişinin bu yönlerinden birini tanımak gerçekten çok ilginç olabilir. Fakat psikogramlarınızın en tehlikeli yanı, dinleyicinin bu bilgiyi biricik gerçekmiş gibi yorumlama eğiliminde olacağı... Belki işin daha kaygı verici yanı, bu dinleyicinin öznenin kendisi olması... Çünkü bu özne psikogramın aktardığı kendisine ilişkin yanlış düşüncenin etrafında dolanacak, onun geçerli olduğuna inanarak hayalini oynayacaktır... Bunun tam Fransızca karşılığı delilik diye adlandırılır.

- Aziz dostum, abartıyorsunuz...

- Aşırıya kaçan bir olayı betimlediğimi varsayalım... Fakat çok belirgin bir tehlikeyi işaret ediyorum size... Dikkatli olun.

Ne yazık! Şimdi anlatmak zorunda kalacağım olaylar, meslektaşlarımın en zekisince belirtilen kaygıları gayet çarpıcı biçimde doğrulamıştır.

HENRİETTE LEMONNİER

Bu öykünün gerçekten en üzücü bölümüne geçiyorum; öyle ki birdenbire psikografla ilgimi kesmeme neden oldu. Olayın kadın kahramanı karımın büyük kız kardeşi Henriette. Kocası Jérôme Lemonnier'nin hısım akrabalarımın yanında oynadığı zararlı rol dışında, şimdiye dek ondan hiç söz etmemiştim. Fakat (bu duygu içimde sürekli olarak çok temiz kaldığından onu seve seve itiraf ediyorum) Henriette Lemonnier evliliğimin başlangıcından bu yana sevgilerimde ve düşüncelerimde büyük yer edinmişti. Suzanne'la üç kızkardeş Cauvin-Lequeux'lerin en güzeliydi; Suzanne onu hiç sevmezdi ve açık konuştuğu günlerde, kıskançlık faktörünün bu sevgisizlikte büyük rol oynadığını gizlemedi. Henriette güzelliğine zekâsını, hoş bir sesi ve sevimliliği eklemiş; bu güzelliğiyle hiç zorlanmadan evliliklerin en görkemlisini yapacağını akrabalarına düşündürtmüştü.

Ne var ki Henriette Cauvin-Lequeux, bir koca tercihi yapmadan yirmi beş yaşına vardı. Rouen'ın büyük burjuvalarından pek çoğu, sanayiciler, yöneticiler, hekimler onunla evlenmeyi arzu etmişlerdi; o, hepsinin canını sıktığını açıkladı. Daha sonra, onunla yaptığım birkaç söyleşi, evliliği küçümsermiş gibi yaptığı ve bu denli hayranlık uyandıran bu kadının şaşırtıcı, hastalıklı bir çekingenlikten acı çektiği izlenimini bıraktı bende. Tuhaf olanı şuydu ki yirmi altı ya-

şında, birden Jérôme Lemonnier'yi sıcak karşıladı; oysa diğer koca adaylarına oranla bu adam en sıradan, en tembel ve asla kocalığa layık olmayan biriydi. Her tür mesleği deneyen ve başarısızlığın nedenlerini kendilerinde taşıdıklarından her yerde başarısızlığa uğrayan ilginç kişiliklerdendi. Jérôme Lemonnier asla çalışmaz, hiç emek vermediği halde yeterince karşılığını almadığından yakınır, pek yakında dev bir işletmenin yöneticisi olacağını sürekli ileri sürerek ona yaklaşanlardan borç para alırdı; ona inanmak gerekirse aldığı bu paralar çok yakında gerçekleşecek başarısı içindi.

Henriette'in gözüne nasıl girmişti? Onu en aşağılayıcı biçimde aldattığı halde, Henriette neden ona sadık kalıyordu? Diğer kız kardeşleri gibi ailesine büyük saygı göstermekle birlikte bu adamın ailesini yolmasına niçin göz yumuyordu? Bütün bunlar bir hayli gizemliydi. Baldızım sevimli halinin bana çekici geldiğini sezdiğinden, benimle birlikteyken açık yüreklilikle içini açtığı anlar olurdu. Bana alçak sesle: "Kocamın gözlerine bakınız, diyordu, Fontenelle Sokağı'nda, salonda ben onun yanında otururken gözlerine bakınız Denis; o Şeytan'dır." Evliliğinden sonra, erkekler iki üç kez tutulmuşlardı ona ve özellikle bizde kaldıkları sırada, bekâr meslektaşlarımdan Jarousseau âşık olmuştu. Jarousseau parlak bir matematikçi ve nefis bir müzisyendi. Henriette piyanoda ona eşlik etti; köyde iki ya da üç kez birlikte dolaştılar; fakat şaka yollu takıldığım zaman, içini çekerek:

- Benim zavallı Denis'im, demişti, nasıl canımı sıkıyor, bir bilseniz!

- Ama Henriette, Jarousseau çok hoş bir adamdır! Korkunç olan sizsiniz; herkes bunaltıyor sizi.

Sert bir karşılık verdi:

- Hayır, beni asla bunaltmayan bir erkek var; o da kocam.

Amerika'dan dönüşümüzden bu yana, onun tam bir bunalımda olduğunu hissediyordum. Suzanne'dan çekindiğinden, onun yokluğunda, kayınpederimi ikna edip evin ipotek edilmesini başarmış, önemli bir miktar para elde etmişti. Az bir süre sonra da, korkunç Jérôme'un başka bir kadınla yolculuğa çıkmasına izin verdi. Ekim ayında, onu tümüyle perişan halde görünce, Rouen'daki hüzünlü evinde kendini yiyip bitireceğine Caen'a gelmesi için Henriette'i isteklendirmeye çalıştık. Onu kandırmak için çok uğraştık.

- Hayır, hayır, diyordu, hiçbir yere kıpırdamamam çok daha iyi. Caen'ı çok seviyorum, fakat şimdilik güzel şeyler acı veriyor bana; güzel bir manzara, ölme isteği uyandırıyor içimde.

Bizim yanımıza geldiği zaman, yaşamdan haz almasına çalıştım.

- Neden artık şarkı söylemiyorsunuz Henriette? Sizin sesinizi öyle severim ki, hem Suzanne memnuniyetle eşlik edecektir size.

- Olmaz, zavallı Denis'im, dedi, çok naziksiniz, ama hiç cesaret edemem. Altı ayı aşkın zaman var ki nota defterini açmadım... Ne edersiniz?.. Bir kadının duygusal yaşamı dengeli değilse, hiçbir şey yapamaz. Zavallı varlıklarız biz; erkek, vasimiz olarak bize hizmet etmek zorunda. Benim durumumda olduğu gibi, vasiden yoksun olduğu zaman çiçek toprağa doğru boynunu büker.

Suzanne:

- Ama bu doğru değil, dedi, Denis'e böyle şeyler söylemekle büyük yanlış yapıyorsun, onların doğru olduğunu sanacak. Ben, tek başına yaşayan kadınlar tanıyorum; o kadınlar çok mutlu.

Henriette:

- Bunu daha yakından incelemek isterdim, diye karşı-

lık verdi. Aslında yalnızlık, sorunlara yan çizmenin hayli ödlekçe biçimi.

- Ama sizi tek başına yaşamaya kim zorluyor Henriette? Sevimlisiniz...

- Teşekkür ederim Denis...

- Hayır, bir olguyu saptıyorum. Bin tane erkek sizinle arkadaşlık yaparken mutluluk duyacaktır.

- Buna inanmayın Denis. Dediğiniz eskiden doğruydu, çirkin değildim. Yalnız erkeklerin güzellik kadar duygulardaki incelikten de hoşlandıklarını düşünmeniz yanlış. Onların aradıkları, genellikle kolay kadın ve özellikle erkeklerin düşler içinde yüzmedikleri Fransa'da bu böyle... Belki böyle olmakla daha mutlu oluyorlar; ancak kadınlar için bu durum can sıkıcı.

Suzanne:

- Jérôme'a bakarak Fransızları yargılıyorsun, diyordu. Bereket versin ki hepsi ona benzemiyorlar.

Henriette ilginç bir tutkuyla:

- Jérôme mu? O hâlâ onların arasından en iyisi, dedi. Mektuplarını okusaydın, onlardaki sevecenlik seni hayrete düşürürdü. Bir boşanma davası açmaya kalkarsam, o mektuplar beni haksız çıkarır.

- Yak onları.

- Yazık olur... Öyle güzel yazıyor ki, ilginç bir doğallıkla...

Karım böylesi anlarda, kız kardeşine içtenlikle acıyor, sevecen görünmek için çaba harcıyor, ne var ki sevgi gösterisi beceriksizlikle sonuçlanıyordu. Çok soru sorarak Henriette'in sözünü ettiği o içindeki acıyı depreştiriyordu. Sanırım, dış görünüşte belli edilmemesi gereken acıya parmak basıyordu. Baldızımla yalnız kaldığımda, karımı affettirmeye çalışıyordum.

- Suzanne sizi çok seviyor Henriette. Çok iyi niyetli,

ama bazen beceriksiz. Çoğu kez sizi yaralamasından korkuyorum.

- Oh! Bu, bir şey değil, Denis, alışkınım. Bütün kadınlar şirrettir.

- Ama hayır, Henriette. Bu umutsuz ve adi şeyleri söylemeyin. Sizin burada mutlu olmanızı öyle istiyoruz ki.

- Kendime göre, ben çok mutluyum Denis, bütün gün ağlıyorum; bu bana iyi geliyor.

Kendisini psikografta denememi o istedi. Bunu şimdiye dek denemeye çekinmiştim, çünkü kız kardeşinin gizli düşüncelerini öğrenmek için yanıp tutuşan Suzanne'a bunları açıklamaktan korkuyordum.

- Sizden dileğim şu Denis... Beni önceden uyarmayacaksınız. Poz vermeyen bir modelin şipşak fotoğrafını çekermiş gibi düşe daldığım bir anı yakalayacak şekilde bunu düzenleyeceksiniz. Sonra kaydettiğiniz bu şeridi bana vereceksiniz ve onu nasıl dinleyeceğimi bana öğreteceksiniz... Yalnız onun içeriğini bilmek için beni zorlamayacağınıza söz vereceksiniz... Sırf kendim için bu deneyi yapmak istiyorum... Kendimle ilgili bir sürü şeyi öğrenmeye ihtiyacım var.

Uzun süre direndim, sonunda benden istediği şey üzerinde uzlaştım, çünkü Henriette'e karşı zayıftım. Kuşkulanmadığı bir anı yakalamak için uzun süre alışkanlıklarını gözlemlemem gerekti. Talihsiz bir rastlantı sonucu, bizde kaldığı tarihte, psikografın yeni bir modeli Amerika'dan adresimize gönderilmişti; ne Henriette, ne Suzanne bu modeli tanıyorlardı; bu nedenle Henriette'in çok içtenlikli bir psikogramını elde etmem kolay oldu.

Zavallı Henriette! Bu şeridi onun eline tutuşturduğum zaman, uzun zamandır hiç olmadığı kadar neşeli göründü. Aygıtı ona göstermek için tavan arasına birlikte çıkarken, merdivende yankılanan hızlı adımlarını hâlâ anımsarım. Bir perşembe gününü seçmiştik; Suzanne çocukları jimnas-

tik hocalarına ve piyano dersine perşembeleri götürürdü, dolayısıyla öğleden sonra saat ikiden beşe kadar evin dışında olurdu.

Aygıtın işleyişini Henriette'e açıklarken "ne şiirsel bir yüz" diye düşünüyordum.

Bana çekingen ve tapılası bir gülümseyişle teşekkür etti.

- Bravo Denis! Çok iyi öğreten bir hocasınız! Zaten öğrencileriniz de böyle söylüyor...

Fakülteye gitmek için yanından ayrıldım; ekim dönemi sınavlarına girecektim. Fakat baldızımın izlenimlerini öyle merak etmiştim ki birdenbire onunla yüz yüze gelmek istedim. Dersimi kısa keserek hemen geri döndüm. Odasının kapısını vurdum.

- Henriette!.. Henriette!.. Neredesiniz?

Yalnız oda hizmetçisi cevap verdi:

- Mösyö, Madam Lemonnier'yi mi aradı? O gitti.

- Gitti mi?

- Evet mösyö... Bavulunu hazırlamak için yardım etmemi istedi... Tren garına telefon etti, sonra bir araba çağırdı...

- Peki madam ne dedi?

- Madam henüz geri dönmedi mösyö...

- Ama onu uyarmanız gerekirdi... beni çağırmanız...

- Ben mi mösyö?.. Bilmiyordum... Bu konuda emir almamıştım... Madam Lemonnier, mösyönün haberi olduğunu söyledi...

- Benim için bir not bırakmadı mı?

- Tabii mösyö... Mösyö masasının üzerinde bir mektup görecek.

Denis, sevgili Denis'im, benim için çok üzülmeyin. Ne denli mutsuz olduğumu kendi ağzımdan öğrenmiş oldum. Şu anda, sevecen bir görüşmeye dahi katlanacak gücüm yok. Size danışmadım diye pişmanlık duymayın. Bu deney bildiğim ve unutmaya çalıştığım şeyi onaylamaktan başka

işe yaramadı. Aradaki tek ayrım şu ki karanlık düşüncelerim makinanız sayesinde biçimlendi ve unutmak bundan böyle daha kolay olmayacak artık. Şimdi yaşamımım umutsuz olduğunu bilmekle kalmadım, ama onu bildiğimi de anlamış oldum. Belki böylesi daha iyi. Elveda Denis. En kötü anlarımda, en sadık dostum oldunuz. Olan biteni Suzanne'a açıklayın ve küçük kavgalarımıza rağmen onu sevdiğimi kendisine söyleyin. İlkin Rouen'a gidiyorum; sonra Midi'de bulunan Jérôme beni kabul edebilirse, onun yanına gideceğim.

Bundan sonraki olayları elden geldiği kadar kısa olarak aktaracağım; öyle ki bunlar bugün bile beni allak bullak etmektedir. Madam Cauvin-Lequeux'nün bir mektubundan, Henriette'in önce Rouen'a gittiğini, oradan Cannes'a hareket ettiğini öğrendik. Orada Jérôme'u bulmuş olmalıydı. Fakat kuşkusuz Jérôme bir işler becermişti ki yazdığı mektupta karısına ancak iki gün sonra dönebileceğini ve kendisini Cannes Oteli'nde beklemesini rica etmişti. Ertesi gün, adalara gitmek için Henriette küçük bir yelkenli kiraladı. Bundan daha doğal bir şey olamazdı. Çok iyi yüzücü, uzman denizciydi, böyle tek başına gezilerden zevk alırdı.

Teknesi birkaç saat sonra boş olarak bulundu, başka bir tekne onu yedeğine alarak limana getirdi. Henriette ertesi gün bulundu; dalgalar Napoule'un küçük plajına atmıştı onu. Vücutta hiçbir yara izi yoktu; öyle ki Jérôme ve Cauvin-Lequeux'ler hiç şaşkınlık belirtisi göstermeden olayı bir kaza şeklinde yorumladılar. Yalnız bu olay, Henriette'in düşünceleriyle yüzleşmesinin hemen ardından meydana gelmişti ve bu iki olgu arasındaki bağı istemeye istemeye sezerken acı duydum.

SONUÇ

Baldızımın ölümü beni öyle alt üst edip heyecanlandırdı ki uğursuz makinanın ne adına, ne de kendisine tahammül edebildim; bana öyle geliyordu ki bu olayın nedeni o makinaydı. Zavallı Henriette'e sevecen bir hayranlık duyardım; en iyi dostu olduğum halde, belki de tedbirsizliğim nedeniyle onun umutsuzluğuna yol açmıştım; bu düşünceye katlanamıyordum. Kız kardeşini zaten hiç sevmeyen Suzanne, elimizdeki tüm psikografları parçalamaya karar verdiğim zaman bu kararımı destekledi. O makinalardan hiçbir zaman hoşlanmamıştı; öcünü alma duygusunu gizlemeye gerek duymadan onlardan kurtulma fırsatını yakalamış oldu.

Bu dramı izleyen aylar boyunca, aygıtın Fransa'da yayılması işiyle uğraşmaya devam eden Maxime Heurteloup işlerimizin gidişatıyla ilgilenmem için sık sık beni devreye sokmak istedi. Her seferinde, bana acı veren, hatta dayanılmaz hale gelen bir konuyu benimle görüşmemesini rica ettim. Ancak üç yıl geçtikten sonra, psikografın Fransız Şirketi'ni onunla konuşmak cesaretini kendimde buldum.

Epeyi uzunca bir suskunluğun ardından verdiği bilgi beni çok şaşırttı. Tahmin ettiğimin tersine (ve Martin Weber'in öngördüğü gibi) Hickey'nin makinası Fransa'da hiçbir başarı sağlayamamıştı. Basın çok çabuk onunla ilgisini kesmiş, merak tükenmişti ve kataloglarda aygıta ayrılan

yer o denli azalmıştı ki makara oyunu gibi modası geçmiş oyunlara ayrılan yerin düzeyine gerilemişti. Maxime ilk aylarda biraz para kazandı, ancak ikinci yıldan itibaren giderleri azaltıp mağazanın bir bölümünü kiraya vermek zorunda kaldı ve eleman sayısını azalttı. Bir kadın daktilo ve bir satıcıyla küçülen işi yürütmeye çalıştı; ne var ki iş yavaş gidiyor, çok az taleplere ucu ucuna cevap veriyordu. Dolayısıyla kâr azalmış, benim payım küçülmüştü.

Maxime'in bana anlattığına göre, Birleşik Devletler'de başarı ilk başta gözkamaştırıcı görünmüş, ancak kısa sürmüştü. Bir papalık genelgesi (*Bona conscienta* genelgesi) aygıtı Amerikan Katoliklerine yasak etmişti. Bilindiği gibi bunlar sayıca kalabalık ve etkili bir topluluktu. Halkın geri kalan kısmında ise, psikografın etkililiği hemen gözden düşmüştü. Martin Weber gibi onu kullananların en zeki olanları, aygıt tarafından ortaya çıkarılan "gerçeğin" bir düşünce içeriğinin gerçek görüntüsünü yansıtamadığı sonucuna vardılar. Zavallı baldızımın yaşamına mal olan benzer felâketlerin sorumlusu mahkemelerde psikograf olarak görüldü ve bu aygıtlar şiddetli bir hoşnutsuzluğu ayağa kaldırdı.

Kullanımda kalan aygıtlar aleyhine Amerikan halkı tarafından etkili bir direniş örgütlendi. Silahlı Kuvvetlerde saldırı silahlarının geliştirilmesi nasıl savunma silahlarının geliştirilmesine neden olursa, psikografa yönelik saldırıları geri püskürtmek için yeni modeller geliştirildi. Çok geçmeden, psikografın iyi tanınan modelleri artık kimseyi yanıltmadı. Fork ve Drummer, daha karmaşık ve düş kırıklığı yaratacak yeni modelleri boş yere icat ettiler; bu modeller de sıraları geldiğinde çok çabuk "taklit ediliyorlardı".

Bir zamanlar kafamda tasarladığım "psikografik dua" düşüncesi servet yapmıştı. New-York'ta okurlarına aşağı yukarı şunları söyleyen küçük broşürler satılıyordu: "Baş ucunuzda bulunan bir psikografın varlığından korkacak nedenleriniz varsa, uyumadan önce ve uykunuz gelene dek

aşağıdaki metinleri ezberleyin..." Böylece kendini açığa çıkaran her düşünceyi kafadan uzaklaştırmak için dizeler ya da toplama çıkarma işlemleri ezberleniyordu. Bu yöntem çok meraklı aygıt sahiplerine uzun ve sıkıcı şeyler dinletiyor, dolayısıyla soruşturdukları özneler hakkında hiçbir şey öğrenemiyorlardı. Çok geçmeden keyifleri kaçtı ve psikografları ıskartaya çıkardılar.

Aslında ilk deneyleri yaparken düşündüğüm gibi bu buluş insan ilişkilerini dönüştürmesi gerekirken, neredeyse hiçbir etki yaratmadı. Bereket çok ucuz atlatmıştım ama, kendi yuvamı da alt üst etmişti. Yalnız insanlık, alışkanlıklarını dönüştüren buluşlara rağmen, dinsel inançlarını ve felsefelerini hiç değişmeyen ısıda tutan bir ahlakı sürdürmeye uğraşıyor. Bu yeni çıkan zehire karşı da, hemen elverişli panzehirleri üretti. Maxime:

- Senle birlikte yaptığımız mutlu deneyden sonra, dedi, senin makinana güvenerek tasarladığımız büyük siyasal uzlaşma umutlarını anımsar mısın?.. Ne yazık! Azizim, bizim cinsimizden adam az bulunur... Belki yüz kez saptamışımdır: Rakiplerinden biri ne denli koyu partizan olsa da görüşlerine rağmen namuslu bir vatandaş olduğunu ve tüm kalbiyle ülkesini sevdiğini onun düşüncelerini okumak isteyen adama dürüstçe kaydedilen bir psikogramla kanıtlamıştım. İlk etki, inanılmaz bir şaşkınlıktı; bunu, tedirginlik ve hoşnutsuzluk belirten uzunca bir suskunluk anı izliyordu; sonra fırtına patlıyor ve kötü niyetli bir propagandayla partiyi (hangisi olursa olsun) bölmeye çalışmakla suçlanıyordum... Gördüğün gibi, işin aslı şu ki insanlar onları böleni destekliyorlar ve onları bu bölünmeden yoksun bırakanı düşman olarak algılıyorlar... Sonra kimbilir? Belki hakları var; belki etkili eylemleri belirleyenler, güçlü, mantık dışı ve ayak direyen inançlar... Her neyse, böyle acı çektirmeye eğilimim olmadığından, çok nankörce görülen bu uzlaş-

macı rolden hemen vazgeçtim... Ve zavallı makine bir yenilgiyi daha kaydetmiş oldu.

Kendisine yüklediğim bu işin Malaunay'deki çalışmalarına zarar verip vermediğini sordum. Bu konuda endişe etmememi söyledi; psikograf Şirketi'nin can çekişmekte olan temsilciliği için her hafta olsa olsa birkaç saatini harcadığını belirtti. Üretime gelince, şu anda öyle önemini yitirmişti ki aygıtı Fransa'da imal etmekten vazgeçmişti. Baltimore Fabrikası birbirinden kopuk parçaları gönderiyordu ona.

Böylece öylesine büyük sandığım her şey bu serüvenin içinde ufalmış, sıradanlaşmıştı. Westmouth'ta beslediğim umutlar ve kaygılardan geriye kala kala, üzerine koymak için ara sıra tek başına götürdüğüm çiçekleri olan terkedilmiş bir mezarla Paris'teki bir taşınmazın üçüncü katında, tozlu bir büroda uyuklayan cesareti kırılmış bir kadın daktilo kalmıştı.

Öykümün son cümleleri olan bu satırları yazdığım anda, psikografın icadından bu yana on yılı aşkın bir zaman akıp gitti. Onu kim anımsar bugün? Bazan, Sorbonne'da bir meslektaşımı ziyaret ederken, bir şöminenin üzerinde unutulmuş ya da yarı kırık oyuncakların arasına, bir köşeye atılmış eski aygıtlarımızdan birini görürüm ve o büyük Swift'i düşünürüm. Gulliver'in Gezileri'nde insanların kötülük ve budalalıklarını en sert biçimde hicvetmişti. Bu müthiş kitabı da bugün ancak çocuklarımızın kitaplıklarında bulmak mümkündür.

Her yıl, aralık ayının sonuna doğru, Hickey'lerden Noel Bayramı'nı kutlayan bir kartpostal alırız. Şimdiye dek Gertrude Hickey tarafından yazılan kartpostallar basit dilekleri içerirdi. Bu yıl, ilk kez dostumun küçük yazısını tanıdım ve yaklaşık olarak zar zor şunları okuyabildim: *İç konuşma herkesin ortasında konuşmaktan daha gerçek değil; iç konuşma bizi başkalarından koruyor, öteki kendimizden.*

Büyük bir maç günü rengârenk bayraklarla süslenmiş Westmouth'u gösteren kartpostalı Suzanne'a uzattım.

- Bak, dedim; işte Amerika'dan gelen bir kartpostal ve bizim fizikçimiz, filozof olmuş.

Karım kartı alıp şöyle üstünkörü bir göz attı, sonra metni okumadan geri verdi:

- Bu adam daima canımı sıkmıştı, dedi... Ve bir hiç uğruna ne gürültü kopardı.

Hiç uğruna mı? Suzanne'ın bu sözcüğü söylemesi bana biraz haksız ve ağır gelmişti. Fakat belki de hakkı vardı.

André Maurois

DÜŞÜNCELERİ OKUYAN MAKİNE

Hiçbir Kongre üyesinin, hiçbir devlet yöneticisinin, hiçbir federal görevlinin Başkan Spencer'e karışmaya hakkı yoktu. Mütevelli Kurulu tarafından seçilmiş, ağır bir suç dışında işten el çektirilemeyen bu kişi salt vicdanıyla hareket ediyordu. Yetkisi neredeyse mutlaktı. Misis Spencer'e gelince, yüksek bir görevlinin eşi olmaktan çok, uzaktaki bir müstemleke valisinin eşini ya da daha doğrusu küçük bir prensliğin kadın hükümdarını andırıyordu. Öğrenciler ve "Fakültenin evli çiftleri" üzerinde yumuşak, sağduyulu, ama acımasız bir analık otoritesi uyguluyordu. Varışımızdan hemen sonra, Suzanne'a görevlerini açıklamaya girişti:

Günaydın, Misis Dumoulin, diyordu... Hiç olmadığınız kadar genç görünüyorsunuz... Westmouth'un havası size yarıyor... İşittiğime göre kocanızın son dersi pek parlak geçmiş... Well, well, well, well... O zaman şimdi bu çocukları besleyin... Misis Philipps size ne yapacağınızı gösterecek. Sanırım, pastaları hazırlamakla yükümlüsünüz. Haydi, haydi... Günaydın Misis Hickey... Profesörün araştırmaları nasıl gidiyor? Well, well, well, well... Sanırım siz çay servisiyle yükümlüsünüz... Misis Griggs'le beraber... Haydi, haydi... Günaydın, Misis Waldmann... Bu sabah büyükanne olduğunuzu duydum... Well, well, well, well... Çok genç bir büyükanne... Sanırım, siz sandviç masasına bakacaksınız... Haydi, haydi...

ISBN 978-605404942-4

